ȘTIINȚA PENTRU TOȚI

171

GABRIEL GHEORGHE

Mitul potopului. Inadvertențe în interpretarea religioasă

Colecția „Știința pentru toți"

Cunoștințe despre om și societate

99/19

14. IX. 1982
= Chirurgeni =

COLECȚIA „ȘTIINȚA PENTRU TOȚI"
Apare sub egida
CONSILIULUI NAȚIONAL AL
FRONTULUI DEMOCRAȚIEI ȘI UNITĂȚII SOCIALISTE

GABRIEL GHEORGHE

Mitul potopului. Inadvertențe în interpretarea religioasă

EDITURA ȘTIINȚIFICĂ ȘI ENCICLOPEDICĂ
București, 1982

Referenți științifici:
dr. DARDU NICOLĂESCU-PLOPȘOR
dr. doc. VICTOR SĂHLEANU

Coperta colecției: EUGEN KERRY

I. GENERALITĂȚI

1. MITURI ȘI ISTORICITATEA LOR

Prima cale spre cunoaștere a fost mirarea universală, aristotelică, stare care a indus în mintea omului, de la apariția sa ca ființă rațională, un cuantum nedeterminabil de întrebări. Aceste întrebări rezultate, pe de o parte, din contactul cu lumea exterioară și, pe de altă parte, din natura rațiunii sale, au cerut soluții.

Soluțiile date, în diferite etape ale evoluției umane, constituie interpretări ale naturii și manifestărilor sale, cu convingerea că acestea reprezintă chiar explicații reale ale fenomenelor observate sau contemplate. Într-o anumită perioadă a dezvoltării vieții omenești, unele din aceste soluții au fost miturile, eresurile etc.

În acest sens, fără intenția și știrea celor care le-au vehiculat în vechime, miturile reprezintă substitute de realitate, forme imperfecte sau incomplete de înțelegere a realității, explicații deficitare ale acesteia. Pentru că, nu trebuie scăpat din vedere că aceste explicații ale fenomenelor naturale au fost catalogate ca mituri într-o epocă ulterioară, în epoca apariției și dăinuirii lor fiind considerate ca reprezentând realitatea însăși.

Ca atare, fiind specifice anumitor epoci și anumitor popoare, se poate spune că miturile poartă pecete istorică.

Pentru aproape toate popoarele antice, considerarea unor relatări referitoare la întîmplări aparţinînd unor perioade nedeterminate istoriceşte ca mituri, nu constituie obiect de controversă. Astfel, se cunosc şi se recunosc, ca atare, mitologiile: greacă, romană, egipteană, asiro-caldeeană etc. Mitologiei ebraice, legată de creştinism, s-a încercat să i se confere atributul autenticităţii.

În urma a numeroase şi minuţioase studii şi cercetări, desfăşurate secole de-a rîndul de către savanţi şi specialişti renumiţi, din diferite ţări, astăzi este în afara oricărei umbre de îndoială că elementele fundamentale ale mitologiei biblice sunt preluate, tale-quale, sau cu prelucrări formale, în principal, din mitologiile egipteană şi asiro-babiloniană.

Iată ce ne spune, în acest sens, reputatul ebraist francez Ernest Renan: „Tradiţiile orale ale Israelului erau de mai multe feluri. La bază pluteau, într-o epocă nedeterminată, poveştile de origine babiloniană sau haraniană, aceste mituri asupra istoriei primitive şi potopului pe care Evreii le aduseseră cu ei din timpul vechii şederi. Amintirile de la Our-Casdim şi cele ale regelui mitic Ab-Orham (Pater Orchamus), combinate cu cele ale unui presupus strămoş, Abram (părintele), furnizau viaţa fabuloasă a unui patriarh considerat că ar fi parcurs, ca nomad, ţara Canaanului. Biografia anecdotică a doi alţi patriarhi, Isaac şi Iacob, şi a fiilor acestuia din urmă, în particular a unui pretins Iosif, care trece, în Egipt, prin cele mai picante aventuri, formau fondul perioadei următoare“[1] (p. 16). Şi, mai departe: „primul autor al pactului (dintre Dumnezeu şi Abraham, *n. a*) nu era oare acest Abraham, ieşit din fabulele babiloniene? . . .“[1] (p. 243).

În ce priveşte potopul biblic, Renan nu are nici o îndoială, „nu era aproape uniformă decît povestea potopului. Canavaua acestei poveşti continuă să fie întocmai aceea pe care evreii primitivi o aduseseră din Mesopotamia şi care a fost descoperită în zilele noastre pe cărămizile unuia din palatele din Ninive“[1] (p. 245).

De analiza conţinutului cărţilor care alcătuiesc Vechiul Testament al Sfintei Scripturi creştine[2] s-au ocupat, mai ales după Reformă, numeroşi oameni de ştiinţă creştini. Unul din primii învăţaţi care a stabilit, în 1795, pe baza unei analize amănunţite[3] că Vechiul Testament este o operă de natură mitologică a fost Georg Bauer (1755—1806).

În introducerea considerabilei sale lucrări, Bauer notează: „Cu cîţiva ani în urmă, însăşi titulatura Mitologia Vechiului şi Noului Testament ar fi putut tulbura pe cititori; acum, însă, cred că alcătuirea mitologiei ebraice reprezintă o lucrare tot atît de firească ca şi alcătuirea mitologiei greceşti sau romane“ (cf. [4] p. 34).

Unul din cei mai mari gînditori ai umanităţii, Aristotel (384—322 î.e.n.), pentru a sugera conţinutul noţiunii de mit foloseşte un joc de cuvinte paradoxal: „Mitul este o poveste mincinoasă care reprezintă adevărul“[5], iar E. Renan (1823—1892) scrie: „Ca regulă generală de critică, într-adevăr, nu există istorie propriu-zisă înainte de apariţia scrisului. Memoria istorică a poporului este totdeauna foarte scurtă. Acesta nu-şi aminteşte decît fabulele. *Mitul este istoria timpurilor în care nu se scrie*“[6].

Hristian Gottlob (1729—1812), profesor la Göttingen, enunţă o expresie care a devenit celebră: „*Orice istorie şi orice filozofie a celor vechi are ca izvor al său mitul*“ (cf. [4], p. 35).

Oricum ar fi definit, şi fie că are ca punct de plecare un fapt real, exagerat şi modificat prin transmitere orală, în sistem „telefon fără fir“, fie că nu există un fapt real ca temei, punctul de pornire constituindu-l o relatare imaginară, o poveste (mitos) inventată, con-

știent sau nu, mitul rămîne o formă de prezentare a realității, de explicare a acesteia. Ca atare, pentru lămurirea împrejurărilor în care a luat naștere se pune chestiunea înlăturării balastului deformant pentru a încerca distilarea, din această masă, a reziduului de adevăr, care constituie elementul incipient, punctul de plecare. Este ceea ce ne propunem să întreprindem, în cele ce urmează, cu unul din miturile cele mai răspîndite ale umanității.

2. TRANSFERUL DE MITURI, MITURI PĂGÎNE — MITURI CREȘTINE

Unul din urmașii lui Gottlob, Kreizer (1771—1858) „explica *păgînismul ca simbolism religios sub care se ascundea o credință mai veche și mai curată*" (cf. [4], p. 35), idee pe care o găsim, elegant și clar, exprimată prin gura „Magului din Carpați", de către M. Sadoveanu: „Veștile pe care mi le aduceți nu mă pot mîhni căci tot ce se întîmplă e rînduială a Celui prea Înalt, pe care noi îl servim. Mi-ați vorbit de mult de legea nouă către care noroadele se îndreaptă (este vorba de creștinism, *n. a.*); dar supt cuvintele ei proaspete eu văd aceleași semne vechi, căci Domnul-Dumnezeu are o mie de nume și o mie de forme. Poate ochii oamenilor de rînd au nevoie de altceva și sufletul dorește alt joc de colori. . ."

„Dragostea noastră către frații noștri cei neluminați trebuie să se împace cu tot ce poate fi de folos sufletului lor. Dacă pot fi astfel mai buni, să rostească numele lui Isus" . . . „iar preoților noștri, cărora li se cer alte vorbe pentru același lucru, le dăm sfat să se plece stăpînirii. Slujesc pe același Dumnezeu". „Căci *o lege care pare nouă nu schimbă nici frica, nici nădejdea,*

nici viața, nici moartea . . ." „Ași dori să aflu *dacă popoarele sunt mai fericite și dacă preoții legii noua au sporit c-un dram înțelepciunea*"[7].

Acest pasaj exprimă, sintetic, ideea că o religie nouă nu înseamnă și n-are cum însemna descoperirea unui nou Dumnezeu, dacă din veșnicie nu este decît unul singur. Iar dacă formele, denumirile și simbolurile se schimbă și se adaptează, după timp și loc, esențele și nevoile oamenilor, chiar aceea de a adora, rămîn, cu aproximație, aceleași.

Formulat treptat, tîrziu, pe un conglomerat de tradiții, credințe și idei, în parte religioase, în mare parte laice, creștinismul poartă în substanța sa ideatică tot acest amestec de diverse coloraturi și provenințe aparținînd numeroaselor culte practicate, fără restricții, în imperiul roman, pînă în momentul în care creștinismul ajunge religie dominantă.

Cei mai importanți donatori au fost cybelismul și mithraismul.

Cybelismul conține nevoia curățirii de păcatul originar, care se obține prin intermediul Cybelei, Pămîntul-mamă (Gaeea la greci) sau Mama sau Maica Bunului Ajutor și a lui Attis, cunoscut și sub atributele de Bun Păstor, Mijlocitor, Mîntuitor (a se observa identitatea dintre acestea și apelativele folosite în creștinism pentru Isus Christos). Attis are menirea de a-i feri pe credincioși de păcate, pentru ca, curați, să poată ajunge în cer.

Mithraismul reprezintă cultul zeului Mithra, care a jertfit Taurul mistic, al cărui sînge este ispășitor de păcate, credința într-un păcat omenesc străvechi fiind prezentă și aici. În ipostază omenească, Mithra coboară pe pămînt unde își pregătește ucenicii, după care se înalță la cer. Se folosește împărtășania cu pîine și cu vin care simbolizează părți din trupul și sîngele lui Mithra. Morții sunt supuși unei judecăți, în urma căreia

cei drepți sunt luați de Mithra în cer, iar cei răi merg în iad. Se crede în învierea morților și în judecata de apoi.

Constatarea răspîndirii de care se bucura mithraismul l-a făcut pe E. Renan (*v. Marc-Aurèle et la fin du monde antique*, 1883, p. 579) să afirme că „dacă printr-o împrejurare oarecare (mortală), creștinismul ar fi fost oprit în dezvoltarea sa, lumea ar fi fost mithraizată".

De îndată ce ajunge religie dominantă în imperiul roman, creștinismul desființează toleranța religioasă pe care o solicitase pînă cu puțin timp în urmă, interzicînd, de cele mai multe ori sub pedeapsa capitală, practicile celorlalte profesiuni de credință: „la 343, pedeapsa cu moartea pentru *cei ce jertfesc zeilor păgîni*, la 356, împotriva *celor ce îndeplinesc un cult idolilor*. În zadar Iulian, zis Apostatul, vine în sprijinul persecutaților, opera nu-i supraviețuiește. La 391, interzicerea *de-a se plimba în jurul templelor*, la 392, interzicerea *de-a cinsti acasă Larii și Penații*, la 399, ordin *de-a distruge templele de la țară*, la 407, ordin *de-a folosi pentru nevoi profane templele care există în orașe*"[8] p. 56.

Și, aproape că ceea ce se întîmplă nu trebuie să mire, atunci cînd, în evanghelia după Matei (10/34—36), se pun în gura lui Isus Christos sentințe greu de acceptat chiar pentru cineva din afara creștinismului și, și mai greu de coroborat cu *legea iubirii*, care constituie fundamentul credinței creștine: „Să nu credeți că am venit s-aduc pacea pe pămînt; n-am venit să aduc pacea, ci sabia"... „Căci am venit să despart pe fiu de tatăl său, pe fiică de mama sa și pe noră de soacra-sa. Și omul va avea de vrăjmași chiar pe cei din casa lui".

Se impune o supunere fără rezerve față de deciziile Bisericii, cei care le încalcă sau încearcă să se abstragă lor sunt loviți fără cruțare. Pentru că „înțelepciunea

lumii este nebunie în fața lui Dumnezeu" (1 Corinteni 3/19), nu mai există decît un îndrumar: Biblia, proaspăt confecționată de Conciliile ecumenice. Biblia dospește de minuni, cine se îndoiește de realitatea minunilor este eretic și erezia este mai gravă decît o crimă, constatarea ei de către Biserică ducînd la scoaterea în afara legii. În aceste condiții apare, ca o necesitate implacabilă, un dogmatism al gîndirii și, mai ales, o exprimare rutinieră travestind gîndirea, circumstanță care-și va pune pecetea pe întreaga viață socială: științele, filosofia etc. lîncezesc. Mai mult decît de judecata din urmă, oamenii se tem de judecata slujitorilor Bisericii.

Se predică mila față de aproapele și se practică o sîngeroasă campanie de represiune a tuturor nevinovatelor obiceiuri tradiționale pe care, în final, nereușind să le stîrpească, Biserica creștină va sfîrși prin a le adopta, ceea ce va duce la aceea că „Creștinismul nu numai că nu transformă societatea romană, dimpotrivă, el însuși va fi transformat de aceasta"[8] p. 51.

„Nici împărații, nici Biserica nu pot să modifice brusc modul de gîndire și de viață instituit de acțiunea lentă a secolelor. Rezultatul: în drept, imperiul se face creștin, în fapt, creștinismul se face păgîn"[8] p. 59. „Teologii repetă mereu că-i păcat a celebra ziua solstițiului de iarnă, sărbătoarea nașterii zeului solar Mithra; dar cum toată lumea continuă s-o serbeze, Biserica face din ea sărbătoarea Crăciunului". „Astfel, creștinismul triumfă în lege, iar păgînismul triumfă în fapte"[8] p. 62.

Atestarea lui Bayet se referă, mai ales, la părțile orientale ale imperiului, dar și romanii propriu-ziși sărbătoreau, între 17 și 20 decembrie, Saturnaliile, în cinstea lui Saturn.

Aceste festivități făceau parte din ciclul de sărbători legate de anotimpuri, care jucau un rol deosebit la po-

poarele ariene, care duceau o viață sedentară, avînd ca ocupații principale păstoritul și agricultura.

Și pentru că interdicțiile și canoanele, promulgate de Concilii și Sinoade, nu dau roade, fără sărbători — în raport de care își etapizau viața — oamenilor simpli existența părîndu-li-se searbădă, se renunță la politica de mînă forte și se recurge la diplomație: se dă coloratură creștină sărbătorilor *„păgîne"*, legîndu-le de diverse evenimente din viața lui Isus Christos sau personificînd și sanctificînd anumite obiceiuri și practici populare etc.

Treptat, Biserica ajunge să canonizeze o bună parte din tradiția, practica rituală și sărbătorile religiilor multiseculare — cărora creștinismul li se substituie în drept — religii botezate, în sens peiorativ, ca păgîne (de la paganus = țăran și pagus = sat), pentru că țăranii, mai conservatori, mai legați de tradiție, de zeii familiei nu se lasă creștinați cu ușurința cu care o făcuseră, cel puțin formal, orășenii, care acceptau cu mai puțină rezistență schimbarea de nomenclatură.

Să ne oprim, de exemplu, la sărbătorirea creștină a sfîntului Gheorghe. Gheorghia, în greacă, înseamnă agricultură, cultura pămîntului. Înainte de creștinism, la 23 aprilie se sărbătorea începutul campaniei de însămînțări agricole. Era, după observații multiseculare, pentru această zonă, aproximativ momentul care marca începutul verii, moment de la care se putea ieși la cîmp pentru a încredința pămîntului (Gaeei, v. Gaia = pămînt, cîmp, țară) sămînța, fără teama de reîntoarcere a timpului rece (care ar fi putut s-o strice).

Și la romani, la 21 aprilie se celebra „Parilia" în cinstea lui Palés, zeița păstorilor și a pășunilor. Era, în fond, sărbătoarea victoriei timpului frumos asupra timpului urît, a verii asupra iernii. O astfel de semnificație avea și sărbătoarea echinocțiului de primăvară, sărbătoarea reînvierii naturii, a victoriei vieții

asupra morții (naturii), căreia i s-a substituit sărbătoarea Paștilor, a învierii lui Isus Christos.

Or, „creștinînd" această străveche sărbătoare populară, multisecular antecreștină, într-un sfînt, călare pe cal alb (personificînd timpul frumos), care ucide balaurul (reprezentînd, în această alegorie, iarna), nu s-a schimbat decît forma și imaginea, fondul rămînînd același.

Iată și o expresie proverbială românească, care ilustrează această constatare meteorologică:

„Dă-mi pe Sfîntul Gheorghe în palmă ca să-ți dau vara" Și comentatorul adaugă: „Ne învață că pînă la sfîntul Gheorghe, chiar de e timp frumos, să nu ne închipuim că a venit vara"[9].

Aceeași realitate este exprimată și de alte expresii românești[10]. a. *„Sfîntul Gheorghe leagă / Sfîntul Dumitru dezleagă"* b. *„Sfîntul Gheorghe tocmește / Și Sfîntul Dumitru plătește"*.

Crucea însăși, adoptată de religia creștină în cursul evului mediu, are o existență mult mai veche. În catacombele Romei, semnul crucii lipsește cu desăvîrșire[11].

Pe pereții peșterii Gura-Chindiei, jud. Caraș-Severin, s-au descoperit picturi magico-religioase din neolitic (cca 5000—3000 î.e.n.) sau din epoca fierului, printre care figurează mai multe cruci[12].

Explicația prezenței, cu mult înainte de apariția creștinismului, a acestui semn străvechi, în mai multe zone din spațiul de formare a umanității istorice (v. [13], p. 2) în care se cuprindea și civilizația vedică, dezvoltată în zona spațiului românesc de astăzi — se găsește la mai mulți autori, dintre care îl vom cita pe M. Sadoveanu:

„Prorocul făcu asupra capetelor închinate, pe rînd, semnuul celor patru puncte (crucea, *n. a.*), care înseamnă nemărginirea în spațiu, regenerarea necontenită a vie-

ţii, jertfa şi mîngîierea. Era vechiul semn al iniţiaţilor"...[7] (p. 23).

O dovadă peremptorie că lucrurile s-au petrecut aşa şi nu altfel o constituie absenţa din evangheliile şi epistolele noului testament a oricărei menţiuni privind instituţionalizarea sărbătorii naşterii şi învierii lui Isus Christos, privind stabilirea crucii ca semn distinctiv pentru creştini etc.

Iată, tot cu titlul de exemplu, Rusaliile, „una din cele mai vechi şi mai mari sărbători creştine, prăznuită ca a cincizecea zi după înviere... numită şi Dumineca mare sau Dumineca Rusaliilor... În ziua care precede Dumineca Rusaliilor se pomenesc şi se cinstesc morţii, împărţindu-se pomeni pentru sufletul răposaţilor (vin şi mîncări, în vase noi); această zi se numeşte Sîmbăta Rusaliilor, Sîmbăta moşilor, sau Sîmbăta morţilor etc."[14]

Această sărbătoare creştină corespunde, atît ca perioadă cît şi ca semnificaţie, cu vechea sărbătoare „păgînă" Rosalia (dies rosarum), din latinescul rosa= trandafir.

În antichitate, trandafirul simboliza dragostea[15], a cărei stăpînă era Venus, regina naturii, creatoare a vieţii, înfloritoarea, alma Venus[16] şi, totodată, era şi floarea morţii.

În religia romană, ca şi în aceea ale altor popoare indo-europene, dinainte de creştinism[17] se credea că, după moarte, sufletul se transformă în divinitate, că zeii erau, în mare parte, suflete ale celor morţi (manes). Separate de trup, sufletele ajungeau un fel de divinitate, îndeplinind rol de mediatori pe lîngă zeii cei mari, şi, în această stare, se interesau de cei apropiaţi lor, care se găseau în viaţă. De aici cultul morţilor, practicat cu multă evlavie.

Pentru a nu lăsa îngrijirea mormîntului şi pomenirile numai pe seama urmaşilor, care adesea neglijau în-

deplinirea acestei îndatoriri, exista obiceiul ca, din timpul vieţii, oamenii să lase anumite sume de bani cu legate prin care li se indica destinaţia. S-au descoperit zeci de inscripţii cu astfel de menţiuni. Într-una din acestea, de exemplu, se spune ca ospăţul de pomenire să se facă la mormînt, iar dacă nu se va îndeplini legatul, suma lăsată pentru Rosalia (pomenirea morţilor) să fie dată moştenitorilor legali: „quorum deinde ex incrementis *rosalibus* vescantur, quod si *non* fecerint, *dabunt* heredibus" (CF. [19], p. 25).

Pomenirile organizate în luna mai şi iunie (Rosalia) constau dintr-un ospăţ de aducere aminte, la care se împărţeau trandafiri (Rosa) celor care luau parte, dar se puneau şi pe mormînt. Se vărsa pe morminte, sau pentru cei morţi, vin, untdelemn, lapte cald, miere, apă etc.

Obiceiul se păstrează pînă astăzi şi-l menţionează şi Eminescu: „Le spune sfatul meu s-asculte / S-urmeze vechiul obicei, / Să verse dintre cupe multe / Şi la pămînt vo două-trei. / Căci are-n sîn Moldova noastră / Viteze inimi de creştin; / Tineri, în veselia voastră, / Stropiţi-le duios cu vin".[18]

Sărbătoarea s-a practicat, fără întrerupere, de-a lungul mileniilor, atestare făcută de inscripţii din perioade diverse (sec. II, IV, XII, XIII etc.). Cf [19] pp 26—27: „Bithus donează thasioţilor lui Liber-pater din Tasibasta... dinari din al căror venit anual să li se organizeze ospeţe pe morminte de Rosalia" („ex quorum reditu annuo *rosalibus* ad monimentum eorum vescentur").

Un ordin al împăratului Valentinianus II din 387 e.n. conţine aprobarea de a se ţine, la Capua, sărbătoarea publică Rosalia.

Th. Balsamon (sfîrşitul sec. XII), în comentariul său, scrie că Rusaliile se ţineau, după Paşti, la ţară, *după un vechi obicei păgîn.*

Asemănător stau lucrurile şi cu Floriile în care se regăseşte vechiul cult „păgîn" al Florei (v. [19] pp. 39—54).

3. CONTRADICŢIA DINTRE MIRACOL ŞI ORDINEA FIZICĂ

Grecii au numit universul Cosmos (= ordine, rînduială), pentru rigurozitatea mişcării aparente a astrelor şi a mişcării relative a celorlalte planete observate de pe pămînt.

Unul din atributele dumnezeirii este perfecţiunea. Un Dumnezeu perfect nu putea realiza decît o operă perfectă, ceea ce conduce la ideea că ordinea naturală, ca operă a lui Dumnezeu, fiind fără greş, nu are cum să fie amendată şi, cu atît mai puţin, contrazisă.

Or, ceea ce surprinde şi descumpăneşte pe cititorul de bună credinţă al Bibliei este şi împrejurarea, esenţială, că o operă perfectă, făcută de mîna lui Dumnezeu însuşi — omul — este înclinată spre rău imediat după producerea sa, şi, după numai nouă generaţii (conform textului biblic), ajunge într-o stare de decădere morală atît de mare încît Dumnezeu este pus în situaţia să constate că nu mai este nici o speranţă de îndreptare. Ca urmare, trebuie să ia dramatica şi dureroasa decizie de a-şi distruge, deliberat, în întregime, opera (v. şi subcap. 5.4.).

Răutatea oamenilor este, deci, motivaţia biblică (v. § 4.2.2. cap. 6, versetele 5, 11 şi 12) a deciziei luate de Dumnezeu, privind distrugerea lumii prin potop. Cu toate acestea, în afara unor menţiuni foarte vagi, rămînînd, cu totul, în generalitate, Biblia nu ne spune care erau acele rele menite să justifice o asemenea decizie, referitor la cea mai importantă creaţie, cununa creaţiei, operă realizată după chipul şi asemănarea

lui Dumnezeu. Iar cînd se fac referiri la şirul de oameni de la Adam la Noe, nu se menţionează comiterea de fapte care să fi adus vreo atingere ordinii divine, nu se face nici o imputaţie de păcat. Mai mult, străbunicul lui Noe, Enoh, indicat ca reprezentant al uneia din aceste generaţii, se spune că ar fi fost sfînt, încît Biblia îl înregistrează ca pe primul om luat, din viaţă, de Dumnezeu, la cer.

În contextul referinţelor biblice enunţate, nu poate fi evitată o întrebare pe cît de nevinovată, pe atît de logică: cum, şi de unde, cînd vine vorba de potop, apare brusc şi fără nici o explicaţie atît de multă stricăciune încît lumea trebuie neapărat distrusă?

De asemenea, chiar pentru o logică curentă, apare de neînţeles rostul nedotării omului cu un sistem de apărare împotriva răului, măcar cu un aparat de discernere între bine şi rău, care să-i fi permis, cel puţin, să intuiască subtextul intenţional în oferta făcută Evei, de către şarpe, în paradisul biblic.

În nici un caz nu se poate accepta ideea existenţei unui liber arbitru la o fiinţă lipsită de logică, incapabilă să separe binele de rău. Iar, sub jurisdicţia unui Dumnezeu atotştiutor şi autotputernic, chiar pentru o fiinţă dotată cu logică, capabilă să distingă între bine şi rău, nu se poate vorbi de liber arbitru, cum dovedeşte, fără rest, Boethius, la 524 e.n. (v. [20], pp. 141—144). Pentru că, dacă ar fi posibil vreun liber arbitru (invocat de Augustinus, 354—430, în De libero arbitrio şi în De civitate Dei, vers. 9—11), viitorul actelor omeneşti ar putea depinde de predispoziţii, de interese personale, de pasiuni, de capricii chiar, factori care influenţează deciziile oamenilor. Or, în acest caz, cum ar putea cunoaşte Dumnezeu un viitor incert, care ar depinde de factori exteriori sieşi, pe care nu-i are sub puterea sa?

II. RELATĂRI DESPRE POTOP ÎN SCRIERILE DIFERITELOR POPOARE ŞI ÎN RELIGIILE LOR

4. LEGENDE DESPRE POTOP

În forme diferite sau cu tratări şi soluţii diferite, relatări despre potop se regăsesc la un mare număr de popoare, în aproximativ toate sistemele religioase, de pe aproape toate continentele. Sir James G. Frazer[21] arată că s-au înregistrat legende privitoare la potop în: Asia (Babilon, Palestina, Siria, Frigia, India veche şi modernă, Birmania, peninsula Malaeză şi în Camciatka, Indonezia — Sumatra, Borneo şi Celebes, în insulele Nias, Engano, Ceram, Rotti şi Flores — în Filipine şi Formoza, legenda lipsind, în forma unei inundaţii universale, atît în Japonia cît şi în China), în Europa (Grecia antică şi, semnalate numai, în Ţara Galilor, la lituanieni, la ţiganii din Transilvania şi la unele populaţii din partea orientală a U.R.S.S.), în Australia, Noua Guinee, Melanezia, Noua Zeelandă, şi Micronezia, în continentele americane (de la Ţara de foc pînă în Alaska), tradiţiile diluviene fiind foarte răspîndite.

În Africa, cu o singură excepţie, legenda nu se înregistrează.

Unii autori apreciază că numărul variantelor în care circulă legenda potopului ar depăşi 300[22].

Această cifră nu provine dintr-o inventariere şi catalogare strictă a diferitelor legende cunoscute. Cu toate

că numărul variantelor, unele fragmentare, este apreciabil, trebuie remarcat că numărul relatărilor recunoscute ca avînd o vechime apreciabilă este mult mai redus.

Multitudinea de variante, cu circulaţie în cele mai diferite zone ale lumii, între care posibilităţile de comunicare, în antichitate, lipseau sau erau puţin probabile, dovedeşte că numărul de atitudini pe care omul le poate adopta faţă de fenomenele naturale, ca şi faţă de cele sociale, fie chiar prin intermediul mitului, este limitat.

Evident, nu interesează variante ale mitului biblic sau de altă provenienţă răspîndite prin intermediul misionarilor, în ultimele secole, acestea fiind producţii moderne.

În cele ce urmează se vor prezenta şi analiza cele mai importante dintre relatările antice referitoare la potop.

4.1. La sumerieni şi babilonieni

Toată lumea ştiinţifică este de acord că relatările sumero-babiloniene referitoare la potop sunt cele mai vechi dintre toate cele cunoscute. Una din acestea a fost cunoscută, din antichitate, sub numele de Potopul lui Berossos.

Este vorba de un preot al lui Marduk, zeul suprem al Babilonului, care a trăit în timpul domniei lui Antioh I (281—261 î.e.n.). În dorinţa de a prezenta vechimea şi gradul de civilizaţie al ţării sale, Berossos a scris o istorie a Babilonului, intitulată Babiloniaca, prin intermediul căreia ne-au parvenit şi unele vechi mituri babiloniene referitoare la originea lumii. Din scrierile lui Berossos ni s-au păstrat cîteva fragmente pe care

le datorăm operei lui Eusebiu[23]. După cum s-a stabilit, de către cercetătorii operei acestuia, Eusebiu a copiat Istoria lui Berossos după Iulian Africanul care, la rîndul său, a reprodus-o după Cornelius Alexander Polyhistor, contemporan cu dictatorul roman Sulla (138—78 î.e.n.). Acesta a reprodus-o, probabil, din „Bibliotheke" (v. § 4.5.1.) preluată, direct, din opera lui Berossos. La rîndul său, textul autentic al lui Eusebiu nu ni s-a păstrat, conținutul acestuia fiindu-ne cunoscut dintr-o traducere în armeană a cărei versiune latină, alături de o altă versiune, în greacă, conținută în *Chronica* lui Georgius Syncellus (sfîrșitul secolului VIII, începutul secolului IX) sunt imprimate în ediția Schoene, v. [23] și [24]. Relatarea este utilizată și de Voltaire[25].

4.1.1. *Relatarea lui Berossos*

În timpul domniei lui Xisuthros, al zecelea rege al Babilonului, s-a produs un potop. Înainte de acesta, lui Xisuthros i s-a arătat, în vis, zeul Ea (Cronos) care-l anunță că omenirea va fi distrusă prin potop în ziua a 15-a a lunii Desios (a 8-a lună în calendarul macedonean)[26]. Zeul i-a dat ordin să scrie istoria lumii de la început și s-o îngroape la Sippar[27], cetatea Soarelui, pentru a o pune la adăpost de distrugere. După aceasta, trebuia să construiască o corabie pe care să se îmbarce împreună cu părinții și prietenii săi, să înmagazineze pe corabie provizii de alimente și băuturi, să ia în corabie ființe vii, păsări și animale cu patru picioare și, cînd totul va fi gata, să se îmbarce el însuși.

La întrebarea „Unde voi merge"? zeul i-a răspuns „Către zei, dar mai înainte te vei ruga pentru binele oamenilor". El ascultă și construi corabia. Aceasta avea 2 000 coți[28] în lungime și 800 în lățime. După ce

a adunat tot ce-i ceruse zeul, le-a depozitat în corabie și s-a îmbarcat cu copiii și prietenii săi. Potopul veni și încetă curînd. Atunci Xisuthros lăsă să zboare cîteva păsări. Dar cum ele nu puteau să găsească hrană, nici loc unde să se așeze, reveniră la corabie. După cîteva zile, Xisuthros dădu din nou drumul păsărilor și acestea reveniră cu ghiarele acoperite de noroi lipicios. Lăsîndu-le să zboare a treia oară, păsările nu s-au mai întors la corabie. Atunci Xisuthros înțelese că pămîntul apăruse deasupra apei. El tăie unele din legăturile corăbiei și privind afară văzu țărmul. Făcu să acosteze corabia pe un munte și debarcă cu nevasta, fiica sa și pilotul (corabiei). El binecuvîntă pămîntul și înălță un altar și cînd era pe punctul să aducă sacrificii zeilor dispăru cu cei cu care coborîse din corabie.

Cei ce rămăseseră în corabie văzînd că el și cei care-l însoțiseră n-au mai revenit, debarcară la rîndul lor și-l căutară, strigîndu-l pe nume. Dar Xisuthros nu putu fi găsit. Totuși, vocea lui, venind din înalt, le spuse să se teamă de zei căci el, datorită evlaviei sale, a fost luat să locuiască alături de zei, iar soția lui, fiica lui și pilotul aveau parte de aceeași cinstire. Le mai ordonă să meargă la Babilon, să dezgroape scrierile pe care el le îngropase și să le distribuie printre oameni. În plus, le spuse că țara în care se găseau era Armenia. Cînd au auzit acestea, ei au adus sacrificii zeilor și au pornit, pe jos, la Babilon. Dar există o parte din corabia oprită pe munții Armeniei[29] și unii zgîrie bitumul care o acoperă și fac din el talismane. Odată ajunși în Babilon, ei s-au dus la Sippar să dezgroape scrierile. Apoi, au construit numeroase orașe, au restaurat sanctuarele și au repopulat Babilonul. Expresia „repopulat Babilonul" presupune că potopul a afectat numai Babilonul (v. și § 4.5.1.).

4.1.2. *Relatarea cuprinsă în epopeea lui Ghilgameș*

Din antichitate pînă în sec. 19, dintre legendele asiro-babiloniene despre potop nu a fost cunoscută decît varianta transmisă prin fîntîna Berossos-Eusebiu din Cezareea. Spre surprinderea cercurilor științifice, la 3 decembrie 1862, un tînăr arheolog englez, George Smith, comunică, într-o ședință a Societății engleze de arheologie biblică, că a descifrat, pe una din tăbliţele de lut descoperite în timpul săpăturilor întreprinse la Ninive, în consistentele rămăşiţe ale bibliotecii regelui asirian Asurbanipal (668—626 î.e.n.), o relatare babiloniană despre potop, asemănătoare cu cea din Biblie. În urma descifrării și analizării acestei tăbliţe, care poartă numărul XI (în cadrul epopeii lui Ghilgameș), s-a ajuns la concluzia „că povestirea biblică a potopului nu este de origine ebraică"[30]. Ulterior s-a constatat că însuși mitul babilonian își trăgea originea din lumea sumeriană (v. § 4.1.6.).

Revenind la epopeea lui Ghilghameș, cea mai întinsă și interesantă dintre povestirile babiloniene descoperite în biblioteca regelui Asurbanipal, considerată printre capodoperele de prim rang ale lumii antice, vom reține că epopeea este cuprinsă pe 12 tăbliţe, scrise cu caractere cuneiforme, cea mai mare dintre ele conținînd peste 300 de rînduri. Tăbliţa a XI-a pe care se găsește legenda despre potop este destul de bine conservată și se găsește la British Museum.

Menționăm că aceste tăbliţe, confecționate din argilă crudă, erau gravate cu scriere pe cînd erau moi, după care erau întărite la temperatură, într-un cuptor, în starea finală fiind conservate în biblioteci.

Episodul potopului a putut fi restabilit, cu puține lacune, prin comparație, grație descoperirii, în total, a trei exemplare (două în stare mai deteriorată) conținute în biblioteca palatului din Ninive. Aceste copii au

fost făcute, în sec. 7 î.e.n., din ordinul lui Asurbanipal (Asschour-bani-abal) rege al Asiriei, după un exemplar foarte vechi păstrat în biblioteca sacerdotală din orașul Uruk, fundată de regii primului Imperiu al Caldeei. Datarea originalului nu este certă, dar este în afară de orice dubiu că acesta provine din epoca Imperiului vechi, adică secolele 17—18 î.e.n. și, probabil, chiar mai mult, fiind, deci, cu mult anterioară biblicului Moise și aproape contemporană cu legendarul Abraham. Diferențele dintre cele trei copii existente dovedesc că prototipul, care le-a servit de sursă, era gravat cu caractere aparținînd scrierii primitive, cunoscută sub denumirea de hieratică. Aceste caractere pierzîndu-și, cu timpul, circulația erau, practic, în sec. 7, ieșite din uz și, ca atare, ajung să fie greu înțelese, fapt dovedit de interpretarea diferită dată de diverși copiști aceluiași semn, în unele cazuri reproducînd, ca atare, semnul a cărei semnificație n-o cunoșteau. Din cele de mai sus reiese că relatarea pe care o avem astăzi este, deci, ea însăși o copie a unui text mult mai vechi pe care s-au înscris probabil unele semne între rînduri, reprezentînd completări sau corecturi. Unii din copiștii textelor ulterioare le-au introdus în cuprinsul scrisului gravat de ei, alții le-au omis (cf. [31], p. 392).

Descrierea potopului, în cadrul epopeii lui Ghilgameș, este introdusă după un procedeu literar tipic. Găsindu-se în mare cumpănă, grav bolnav și decepționat de moartea lui Enkidu, prietenul său intim, lui Ghilgameș îi vine în minte să-l caute pe strămoșul său Utnapiștim, care obținuse, din partea zeilor, nemurirea. Ajungînd la acesta și întrebîndu-l cum ar putea un om obține nemurirea, Utnapiștim îi spune că nemurirea nu este pentru oameni. Mirat să audă aceasta tocmai de la un om care obținuse nemurirea, Ghilgameș îl întrebă pe Utnapiștim cum a reușit, totuși, el, să fie absolvit de

moarte. Răspunsul acestuia constituie însăşi relatarea episodului potopului, după cum urmează:

Coloana 1

9—10

„O, Ghilgameş, iată îţi voi descoperi istoria nemuririi mele şi hotărîrea zeilor".

11. Şuruppak, cetate pe care o cunoşti / 12. Situată pe malurile Eufratului / 13. Era veche, şi în ea (nu se cinsteau) zeii / (Eu singur eram) slujitorul lor. / 14. Ei, zeii cei mari hotărîră să dea drumul potopului: 15. Anu, tatăl lor, / Sfetnicul şi războinicul (viteazul) Enlil, / Ninurta, mesagerul lor / Ennugi, cel ce stăpîneşte peste canale. / Era de faţă şi Ea, zeul înţelepciunii / 20. Care repetă întocmai spusele lor colibei din trestie[32]: / „Colibă din trestie, colibă din trestie! zidule, zidule / Omule din Şuruppak, fiu al lui Ubar — Tutu, / Dărîmă-ţi casa, construieşte-ţi o corabie / 25. Abandonează-ţi avutul, salvează-ţi viaţa. / Dispreţuieşte bunurile (pămînteşti) şi păstrează-ţi viu sufletul! / Ia pe corabie sămînţa a toată vietatea. / Corabia pe care ai s-o construieşti, / Să aibă dimensiunile bine cumpănite / 30. Lungimea şi lăţimea să fie proporţionate / Şi lanseaz-o pe mare! / Întocmai ca şi Apsu[33] s-o acoperi" / 22. Eu am înţeles şi am zis către Ea, stăpînul meu: / „Voi fi fericit să îndeplinesc / porunca stăpînului meu. / 35. (Dar ce) voi spune cetăţii, norodului şi bătrînilor"? / Ea şi-a deschis gura să vorbească, / Şi-mi grăi mie, slujitorul lui: / „Le vei răspunde astfel: Am aflat că Enlil nu mă are la suflet (mă duşmăneşte) / 40. Astfel că nu mai pot locui în cetatea voastră / Şi nu-mi voi mai pleca [capul] pe pămîntul lui Enlil. / Voi merge în Ocean, să locuiesc cu Ea, stăpînul meu". /

Coloana 2

Utnapiştim îl ascultă pe zeul Ea şi încheie lemnul şi tot ce era de trebuinţă pentru construirea vasului, astfel

că în ziua a cincea realizase cala. / Un iku[34] îi era suprafaţa[35] şi o sută douăzeci de coţi înălţimea / Zece duzini de coţi fiecare latură a acoperişului[36] / I-am confecţionat scheletul exterior şi l-am asamblat / 60. Am făcut-o cu şase etaje / Împărţind-o astfel în şapte niveluri / Cala am împărţit-o în nouă încăperi. / Am bătut într-însa dopurile de apă / M-am îngrijit de ţăruşi, pentru a-i avea în caz de nevoie[37] / 65. Am topit şase sari[38] de bitum / Am smolit corabia la exterior / Trei sari de smoală am turnat la interior / Trei sari de ulei au adus cărătorii de coşniţe / Afară de un sar de ulei folosit de călăfătuitori / Şi doi sari de ulei puşi deoparte de pilot / 70. Am tăiat vite / Şi oi în fiecare zi / Must, vin de susan, ulei şi vin / Au curs ca apa, pentru lucrători / Ca la sărbătoarea de Anul nou.

În a şaptea zi corabia era gata / [Lansarea la apă] a fost anevoioasă / Astfel că au fost necesare mişcări susjos / [Pînă ce] două treimi s-a scufundat în apă. / 80. Tot ce am avut am încărcat pe ea / Tot ce am avut din argint am încărcat pe ea. / Tot ce am avut din aur am încărcat pe ea / Tot ce am avut ca vieţuitoare am încărcat pe ea / Toată familia şi neamurile mele le-am urcat pe corabie / 85. Animalele de pe cîmp şi meşteşugarii i-am urcat în corabie. / Zeul Samaş îmi fixase momentul: 90. „Stăpînul nopţii va face să se dezlănţuie o ploaie teribilă" / Am aşteptat venirea timpului sortit. / Vremea era înfricoşătoare la vedere. / Am intrat în corabie şi am închis uşa / 95. Timonier era Puzur-Amurri / Căruia i-am încredinţat acest palat (plutitor) şi tot ce cuprindea el.

Cu licărirea zorilor, / Un nor negru se ridică la răsărit. / Din el, Adad[39] tună / În timp ce Sullat şi Hanis[40] se găsesc în frunte, / 100. Străbătînd, ca nişte crainici, dealurile şi cîmpiile / Nergal[41] rupe stăvilarele / Ninurta[42], după el, deschide zăvoarele, / Anunnakii[43] înalţă torţele / Încendiind ţara cu vîlvătaia lor. / 105.

Furtuna dezlănțuită de Adad ajunse pînă la cer / Și toată lumina se prefăcu în întuneric.
Coloana 3

Țara s-a distrus ca o [oală]. / O zi, întreagă, furtuna a bătut cu turbare, / Și apele acoperiră munții. / 110. Luînd pe neașteptate [poporul] ca într-o bătălie. / Nu se mai vedea om cu om / Și nici de sus să se mai distingă oameni. /

Zeii înșiși se înfricoșară de potop / Și, de teamă, se retraseră în cerul lui Anu[44] / 115. Ghemuiți ca niște câini, zeii se așternură la fața peretelui din afară[45] / Istar[46] țipa ca o femeie în durerile nașterii, / Doamna zeilor, cea cu glas frumos, se jelea zgomotos: / Tot ce-a fost odinioară, vai, s-a prefăcut în noroi / Datorită mie, care am propus distrugerea în consiliul zeilor! / 120. Vai, cum am putut să propun acest rău în consiliul zeilor / Să pornesc lupta pentru distrugerea poporului meu, / Unde-s acum oamenii pe care i-am născut eu? / Au umplut marea ca icrele peștilor / Zeii Anunnkii plîngeau laolaltă cu ea. / 125. Zeii, copleșiți, se așezară și plînseră și ei / Cu buzele strînse. / Șase zile și [șase] nopți / Suflă vîntul cu furie, iar potopul și furtuna spulberară țara. /

Cînd sosi a șaptea zi, vijelia potopitoare și-a domolit bătaia, / 130. Furtuna care semănase cu-o armată în luptă / Marea s-a potolit, furtuna s-a risipit, potopul a încetat. / Priveam marea, liniștea trona din nou / [Dar] toată umanitatea reajunsese tină. / Cît [vedeai cu ochii] o oglindă de apă. / Deschisei o ferestruică și lumina-mi căzu pe obraz. / M-am prăbușit și, țintuit, am plîns. / Lacrimi curgeau pe obrazul meu. / Priveam lumea și, iată, totul era apă. /

În douăsprăzece puncte ale orizontului se ivea cîte-o insulă[47] / 140. Corabia se îndrepta spre muntele Nisir. / Muntele Nisir opri corabia neîngăduindu-i să se mai deplaseze. / Prima și a doua zi muntele Nisir a țintuit

corabia, neîngăduindu-i nici o mișcare. / A treia și a patra zi muntele Nisir a țintuit corabia, neîngăduindu-i nici o mișcare. / A cincea și a șasea zi muntele Nisir a țintuit corabia neîngăduindu-i nici o mișcare. / 145. Cînd veni a șaptea zi, / Scosei un porumbel și-i dădui drumul [să zboare]. / Porumbelul zbură încoace și încolo / Dar negăsind nici un loc unde să se oprească se întoarse. / Scosei și dădui drumul unei rîndunici. / 150. Rîndunica zbură încoace și-ncolo dar negăsind nici un loc să se așeze se întoarse. / Atunci, scosei și dădui drumul unui corb. / Corbul a zburat și, văzînd că apele scăzuseră, s-a apucat să mănînce, să se bălăcească, să croncăne, și nu s-a mai întors.

155. Atunci am scos totul spre cele patru vînturi[48] și am adus o jertfă. / Am ridicat un altar de ardere de tot pe vîrful muntelui, Cîte șapte vase de cult (pline) am pus, / Iar sub ele am așezat trestie, lemn de cedru și mirt. / Zeii au adulmecat mirosul; / 160. Zeii au mirosit plăcuta aromă (mireasmă); / Zeii s-au strîns ca muștele în jurul altarului (de jertfă) / Marea zeiță[49], apropiindu-se de altar, / A ridicat scumpele giuvaeruri pe care Anu le făurise după dorința ei: / O, zei, aici de față, cum nu voi uita acest colier de lapislazuli, /
Coloana 4

165. Așa nu voi uita niciodată aceste zile. / Zeii să se apropie de jertfelnic, / Dar Enlil să nu se apropie de jertfelnic, / Pentru că fără să se sfătuiască a dezlănțuit potopul / Și a sortit distrugerii poporul meu.

170. De departe, Enlil se apropie. / Văzînd corabia, Enlil se umplu de mînie. / S-a înfuriat contra zeilor (și) arhanghelilor [cerești]. / „Cine a scăpat, zise el? / Nici un om nu trebuie să supraviețuiască prăpădului". / Ninurta deschise gura și zise către Enlil cel viteaz: / 175. „Cine altul decît Ea știe să urzească planuri? / Căci numai Ea știe tot". / Ea deschise gura și spuse către

Enlil cel viteaz: / Tu eşti sfetnicul zeilor, o, viteazule, / Dar, cum n-ai putut să te stăpîneşti şi ai dezlănţuit potopul? / 180. Pedepseşte-l pe păcătos pentru păcatul lui, nelegiuitului dă-i după nelegiuirea lui, / Dar reţine-ţi mîna şi nu distruge totul / Opreşte-te! Nu trebuie ca totul să fie blestemat. / În loc să fi dezlănţuit potopul, să fi trimis un leu să-i fi împuţinat pe oameni! / În loc să fi dezlănţuit potopul, să fi trimis un tigru să reduci numărul oamenilor! / 185. În loc să dezlănţui potopul, să fi trimis o foamete să devasteze ţara / În loc să fi dezlănţuit potopul, să fi trimis o ciumă[50] să-i secere pe oameni! / Nu am descoperit eu planul zeilor celor mari. / Eu am făcut numai ca Atrahasis[51] să aibă un vis din care el însuşi a descifrat intenţia zeilor. / [Faţă de acestea][52] Enlil, schimbîndu-şi hotărîrea, s-a suit în corabie, / 190. Luîndu-mă de mînă, m-a dus pe punte, / Unde a luat-o şi pe soţia mea, care a îngenuncheat lîngă mine. / Stînd între noi, el ne-a atins frunţile să ne binecuvinteze: / „Pînă acum, Utnapiştim n-a fost decît om. / De-acum înainte, Utnapiştim şi soţia lui vor fi asemeni nouă, zeilor". / Şi m-a luat şi m-a aşezat să locuiesc departe, la vărsarea rîurilor" [cf. 53, 54, 55, 56].

4.1.3. *Altă versiune babiloniană*

Tot la Ninive, pe unul din fragmentele tăbliţelor care au aparţinut bibliotecii regale a lui Asurbanipal (sec. VII î.e.n.) s-a găsit o altă versiune a povestirii despre potop. Aceasta conţine, parţial, dialogul prevestitor dintre Ea şi Atrahasis[57], eroul potopului, care poartă în relatarea lui Berossos numele Xisuthros (v. 4.1.1.), în aceea din epopeea lui Ghilgameş pe acela de Utnapiştim (v. 4.1.2.) dar, izolat, spre sfîrşitul povestirii, chiar pe acesta.

Textul descifrat pe acest fragment de tăbliţă conţine porunca zeului Ea: „Du-te şi închide uşa corabiei. Adăposteşte-ţi [pe corabie] grîul tău, bunurile tale şi cele ce-ţi aparţin, [femeia] ta, familia ta, rudele tale, lucrătorii tăi, turmele cîmpului, vieţuitoarele cîmpului, toate cele care se hrănesc cu iarbă". În răspunsul său, Atrahasis îi spune zeului că el n-a mai construit, pînă acum, o corabie şi-l roagă să-i deseneze pe pămînt planul corabiei, care să-i servească ca ghid[58].

4.1.4. *Relatarea de pe tăbliţa descoperită la Sippar*

În cursul unor săpături, întreprinse din iniţiativa guvernului turc, la Abu-Habbah, pe locul anticului Sippar, s-a descoperit o tăbliţă spartă pe care se găseşte textul unei versiuni a legendei potopului. Datorită stării extrem de precare a tăbliţei şi, mai ales, a textului, de pe aceasta nu s-a putut obţine decît un număr foarte redus de informaţii: numele Atrahasis şi aluzii la un potop de ploaie şi, aparent, la corabie şi la îmbarcarea în aceasta a oamenilor destinaţi supravieţuirii.

Noutatea adusă de această tăbliţă o constituie datarea precisă a textului. În fapt, pe un adaos din colofoniu[59] se menţionează că această tăbliţă a fost scrisă în ziua a 28-a a lunii Şabaţu[60], în al unsprezecelea an al domniei regelui Ammizaduga[61], adică aproximativ în anul 1966 î.e.n.

4.1.5. *Relatarea de pe tăbliţa descoperită la Nippur*

În cursul unor săpături întreprinse sub auspiciile Universităţii din Pensilvania (S.U.A.), la Nippur, Prof. H. V. Hilprecht, conducătorul lucrărilor, a descoperit o altă relatare despre potop.

Aceasta este consemnată pe un mic fragment de argilă crudă (nearsă) și este considerată ca foarte veche, datînd din jurul anului 2100 i.e.n.[62]. După cît se pare, textul conține avertizarea unui personaj, de către un zeu, că se va dezlănțui un potop care va distruge deodată toată umanitatea. Ca urmare, interlocutorul este sfătuit să-și construiască o corabie mare, cu un acoperiș solid, în care să se adăpostească el însuși și în care să salveze viețuitoarele cîmpului și păsările cerului.

4.1.6. *Relatarea sumeriană descoperită la Nippur*

În cursul unor săpături întreprinse sub auspiciile Universității din Filadelfia, s-a descoperit, tot la Nippur, un fragment dintr-o legendă despre potop.

Această tăbliță descifrată, în 1912, de către Arno Poebel, este scrisă în limba sumeriană, adică într-o limbă nesemită. Sumerienii sunt un popor care a realizat, în cea mai veche antichitate identificabilă, în valea cursului mijlociu al Eufratului, o civilizație cu totul excepțională. Cetatea Nippur, unde a fost descoperit acest fragment, era, pentru sumerieni, centrul religios cel mai important și, probabil, cel mai vechi. După felul caracterelor gravate, tăbliță pare să fie scrisă, după unii cercetători, în jurul anului 2100 î.e.n., legenda avînd însă o vechime mult mai mare.

Fragmentul reprezintă treimea inferioară a unei tăblițe de trei coloane, gravată și pe față și pe verso, ceea ce-i conferă unicitate, nici un alt exemplar scris pe ambele fețe nefiind cunoscut[63]. Deși conține anumite pasaje obscure și zone insuficient lămurite, acesta a avut darul să soluționeze chestiunea izvoarelor epopeii lui Ghilgameș. Chiar la o examinare mai puțin doctă, se vădește „că această operă babiloniană — cu alte cuvinte, întocmită de semiți, într-o limbă semită —

vădește, în unele locuri, un izvor sumerian și nu semit, aceasta în ciuda vechimii versiunii sale babiloniene"[64].

Deși alte fragmente din această tăbliță nu au mai putut fi descoperite și chiar partea descoperită conține zone indescifrabile, textul pe care-l avem redă, în linii mari, imaginea potopului așa cum a fost conceput de sumerieni. Este vorba de Ziusudra[65], rege și preot evlavios, temător de zei, în special al zeului Enki[66], față de care își îndeplinea, zilnic, îndatoririle, prosternîndu-se cu umilință în fața altarului. Spre a-l recompensa pentru religiozitatea și evlavia sa, Enki îl încunoștințează că, la cererea lui Enlil[67], Consiliul zeilor a hotărît să distrugă omenirea prin potop. Înainte de a-i comunica importanta știre, divinul său protector îi cere să se apropie de un zid: „Stai lîngă zid, la stînga mea, și, la zid, îți voi spune un cuvînt"[68].

Textul referitor la construirea corăbiei și la îmbarcarea lui Ziusudra trebuie să se fi găsit în porțiunea pierdută, deoarece zona următoare, existentă pe fragmentul de care dispunem, descrie desfășurarea furtunii sălbatice în care vîntul și ploaia fac ravagii. Apoi urmează finalul: „După ce timp de șapte zile și șapte nopți furtuna și ploaia s-au dezlănțuit pe pămînt, timp în care corabia a fost purtată de rafalele de vînt pe apele înfricoșătoare, *zeul-Soare* apăru și răspîndi lumina sa în cer și pe pămînt. Cînd lumina atinse și corabia lui, Ziusudra se prosternă înaintea zeului-Soare și îi sacrifică un bou și o oaie". După încă o lacună, scrie că regele Ziusudra se plecă în fața zeilor Anu și Enlil. Se pare că mînia lui Enlil contra oamenilor se domolise căci vorbind de Ziusudra spuse: „Îi dau o viață asemănătoare celei a unui zeu" și „am făcut pentru el un suflet nemuritor, asemănător cu cel al unui zeu". Ziusudra este numit „salvatorul rasei umane", primind nemurirea și stabilindu-i-se reședința pe vîrful unui munte. Continuarea se găsește în porțiunea care lipsește.

4.2. La evrei (relatarea potopului în Biblie)

4.2.1. *Puţină istorie*

A. Se ştie că în *Biblie* figurează două legende independente despre creaţie, două legende despre potop, numeroase repetări, texte obscure, fără legătură cu cele între care sunt intercalate etc.

Ca exemplu, se vor prezenta, pe scurt, cele două povestiri despre creaţie din *Geneza* (prima carte a Bibliei), foarte clar delimitate, cum este uşor de observat pentru oricine parcurge începutul Bibliei.

a. Prima, desfăşurată între versetele 1—31 ale capitolului 1 şi versetele 1—3 din capitolul 2, începe cu facerea luminii (1), continuă cu facerea cerului (2), pământului (3), soarelui, lunii şi stelelor (4), vieţuitoarelor mării (5), vieţuitoarelor pământului, printre care şi omul (6) şi, apoi, cu ziua de odihnă (7)[69]. În această relatare (Cap. 1/27), „Dumnezeu (Elohim) a făcut pe om după chipul Său, l-a făcut după chipul lui Dumnezeu (Elohim); parte bărbătească şi parte femeiască i-a făcut".

b. A doua, desfăşurată între versetele 4—25 ale capitolului 2, începe cu facerea omului (vers. 7), continuă cu grădina din Eden, în care apar pomi, printre care şi pomul vieţii şi pomul cunoştinţei binelui şi răului, cu aşezarea omului (bărbatului) în grădina Edenului, ca s-o lucreze şi s-o păzească (!), cu căutarea unui ajutor pentru om printre toate fiarele cîmpului şi păsările cerului care, cu această ocazie, au fost, toate, botezate de către om (care, în treacăt fie spus, n-avea cunoştinţa binelui şi răului, dar dovedeşte o intuiţie a nomenclaturii ştiinţifice care surprinde, aceasta depăşind cunoştinţele multor savanţi contemporani), cu extirparea unei coaste din om, după ce printre toate vieţuitoarele pământului nu se găsise un ajutor potrivit pentru om,

coastă din care Domnul Dumnezeu (Iehova) a făcut o femeie.

După cum se observă, cele două povestiri diferă substanţial una de cealaltă. În prima, omul este făcut la finele creaţiei, în cea de-a doua creaţia începe cu omul. În prima, bărbatul şi femeia au fost făcuţi concomitent, separarea sexelor făcînd parte din planul creaţiei, în a doua a fost făcut numai bărbatul şi numai motivat de imposibilitatea găsirii unui ajutor potrivit pentru el, în restul faunei, s-a recurs la artificiul facerii femeii dintr-o coastă a bărbatului, aceasta, rezultă, nefăcînd parte din planul iniţial. În a doua relatare apare pomul cunoştinţei binelui şi răului despre care în prima relatare nu se face nici o menţiune etc.

Oamenii de ştiinţă, cercetători ai Bibliei, numesc, pentru motive pe care le vom vedea în continuare, prima relatare elohistă, iar pe cea de-a doua iahvistă sau iehovistă, după numele acordat creatorului în cuprinsul celor două eposuri.

B. Jean Astruk, medic din Montpellier, catolic convins, este cel dintîi care, datorită unei lecturi atente a *Bibliei*, a observat regularitatea cu care, în anumite pasaje din *Geneza*, Dumnezeu era numit exclusiv Elohim, în timp ce în alte pasaje era numit Iehova[70]. În lucrarea citată, Astruk mai observă că un anumit episod este povestit de două ori, că, în anumite cazuri, cum e cazul potopului, cele două povestiri sunt întreţesute. Contextura acestei ţesături poate fi uşor pusă în evidenţă cînd cele două texte întreţesute sunt culese cu caractere diferite, cum vom vedea cînd vom prezenta descrierea potopului[71].

Iată cum relatează Astruk constatarea sa: „În textul ebraic al *Genezei*, Dumnezeu este desemnat mai ales prin două apelative frapante. Întîi apare numele *Elohim*... Toate traducerile îl redau la fel: traducerea

celor şaptezeci (LXX), cunoscută sub numele de septanta[72], prin cuvîntul *Teos*, *Vulgata* prin cuvîntul *Deus* şi toate traducerile franceze, făcute după *Vulgata*, prin cuvîntul *Dieu*... Alt nume al lui Dumnezeu este *Iehova*... Iudeii nu pronunţau acest cuvînt din respect către dînsul şi, în locul lui, citeau *Adonai*. Acest nume care înseamnă, în evreieşte, Domnul, cei şaptezeci de traducători şi autorul *Vulgatei* l-au citit după iudei şi, de aceea, au tradus cuvîntul Iehova, cei şaptezeci prin cuvîntul *Chirios*, iar *Vulgata* prin cuvîntul *Dominus*, şi toate traducerile franceze, urmînd *Vulgatei*, au folosit cuvîntul *Seigneur*".

Menţionăm că şi în traducerea română a *Bibliei* aceste apelative sunt traduse diferit. Astfel, în prima legendă a creaţiei (v. mai sus pct. a), în care în ebraică se foloseşte exclusiv *Elohim*, în traducerea română se foloseşte exclusiv *Dumnezeu* (corespunzător latinescului *Deus* şi termenului francez *Dieu*). Acest nume apare în pasajul menţionat de 32 ori. În cealaltă povestire a creaţiei (v. mai sus pct. b) se foloseşte exclusiv *Domnul Dumnezeu* (în alte pasaje numai *Domnul*, corespunzător ebraicului *Iahve* [Adonai], latinescului *Dominus* şi termenului francez *Seigneur*). Acest nume apare în pasajul menţionat de 11 ori.

Dar să-l lăsăm pe Astruk să-şi depene mai departe observaţia.

„S-ar putea crede că aceste două nume, Elohim şi Iehova, se folosesc fără deosebire în diferitele pasaje ale Genezei, ca termeni sinonimi, pentru variaţia stilului; dar o astfel de părere ar fi o eroare. Aceste cuvinte nu se confundă niciodată. Sunt capitole întregi unde Dumnezeu se numeşte Elohim şi niciodată Iehova şi, dimpotrivă, sunt altele, şi acestea nu-s mai puţine ca celelalte, unde Dumnezeu nu se numeşte decît Iehova şi niciodată nu i se dă numele de Elohim".

După prezentarea constatării sale care, la mijlocul secolului al XVIII-lea, cînd a fost făcută, a produs uimire, Astruk conchide, cum nu se poate mai logic.

„Dacă Moise ar fi acela care a întocmit Geneza, atunci ar trebui să se pună pe seama lui această stranie şi sui-generis inconsecvenţă. Dar, ne putem oare închipui ca el să fi admis o asemenea neglijenţă la alcătuirea unei cărţi atît de importante cum e cartea Genezei? Se mai poate oare găsi un alt exemplu asemănător, şi este oare posibil, fără dovadă, să se atribuie lui Moise o neglijenţă pe care nu şi-ar îngădui-o nici un alt autor? Dimpotrivă, nu e oare mai firesc să se explice această inadvertenţă prin supoziţia, cum facem noi, că această carte a Genezei este alcătuită din două sau trei manuscrise, legate şi cusute la un loc din fragmente deosebite aparţinînd unor autori diferiţi, în care fiecare a dat lui Dumnezeu, nu unul şi acelaşi nume, ci nume diferite; unul i-a dat numele Elohim, altul numele Iehova sau Iehova—Elohim"[73].

C. Spaţiul nu ne îngăduie să explicăm, pe larg, proveniența acestor termeni. Vom spune, aşadar, că cercetători de competenţă neîndoielnică au constatat că Iehovist (Iahvist) este numit cronicarul sau grupul de cronicari care, alcătuind o cronică a poporului evreu, în Regatul de Nord, cel al lui Israel, foloseşte pentru referirea la Dumnezeu numele Iahve (Adonai), iar Elohist este numit cronicarul sau grupul de cronicari care, alcătuind, în Regatul lui Iuda, probabil la Ierusalim, o istorie a poporului evreu, independent de cel (cei) din Regatul de Nord, a folosit pentru Dumnezeu apelativul Elohim.

Tradiţia era comună dinainte de separarea celor două regate, în timpul lui Roboam. Cronicarul din Nord a avut la dispoziţie şi o Carte a legendelor lui Israel şi o carte a războaielor lui Iahve, care nu erau, probabil,

cunoscute în Iudeea, datorită rivalității dintre cele două regate. În schimb, a folosit alte documente existente la Ierusalim.

Datorită unei idei răspîndite în antichitate, de-a nu face cunoscut numele real al Dumnezeului căruia i te închini, cronicarul din regatul lui Iuda n-a voit să-l desemneze pe Dumnezeu, în relatarea sa, cu numele Iahve, înainte ca acest nume să fi fost comunicat[74] și explicat și, ca atare, l-a înlocuit, intenționat, în cronica sa, cu apelativul Elohim. Această particularitate stă, deci, la baza atributului „elohist".

Cronicarul ulterior, care a făcut o cronică mai substanțială, din relatările avute la dispoziție, a respectat, după cum s-a văzut, aceste particularități stilistice.

Aceasta este vestita descoperire a elohiștilor și iahviștilor, făcută de Astruk, datorită căreia, după folosirea separată a acestor apelative, s-au identificat părțile preluate din cele două manuscrise independente.

Pentru economie de spațiu, nu se vor prezenta și regulile folosite de ultimul alcătuitor pentru combinarea textelor preluate din cele două manuscrise (v. nota 75).

4.2.2. *Legendele combinate ale potopului în Biblie*[76]

Textul potopului biblic începe cu relatarea iahvistă, în capitolul 6 al Genezei, versetul 5.

5. *Domnul* a văzut că răutatea oamenilor era mare pe pămînt, și că toate întocmirile gîndurilor din inima lui erau îndreptate în fiecare zi numai spre rău.
6. I-a părut rău *Domnului* că a făcut pe om pe pămînt, și S-a mîhnit în inima Lui.
7. Și *Domnul* a zis: „Am să șterg de pe fața pămîntului pe omul pe care l-am făcut, de la om pînă la vite, pînă la tîrîtoare și pînă la păsările cerului; căci îmi pare rău că i-am făcut".

8. Dar Noe a căpătat milă înaintea *Domnului*[77].

9. Iată care sunt urmașii lui Noe.
Noe era un om neprihănit și fără pată între cei din vremea lui; Noe umbla cu Dumnezeu.
10. Noe a născut trei fii: Sem, Ham și Iafet.
11. Pămîntul era stricat înaintea lui Dumnezeu, *pămîntul era plin de silnicie.*
12. Dumnezeu *S-a uitat spre pămînt și iată că pămîntul era stricat; căci orice făptură își stricase calea pe pămînt.*
13. Atunci Dumnezeu *a zis lui Noe: „Sfîrșitul oricărei făpturi este hotărît înaintea Mea, fiindcă au umplut pămîntul de silnicie; iată am să-i nimicesc împreună cu pămîntul.*
14. Fă-ți o corabie din lemn de gofer (chiparos); corabia aceasta s-o împarți în cămăruțe, și s-o tencuiești cu smoală pe dinlăuntru și pe dinafară.
15. Iată cum s-o faci: corabia să aibă trei sute de coți[78] *în lungime, cincizeci de coți în lățime și treizeci de coți în înălțime.*
16. Să faci corabiei o fereastră, sus, lată de un cot; ușa s-o pui în latura corăbiei; și să faci un rînd de cămări jos, altul la mijloc și altul sus.
17. Și, iată că Eu am să fac să vină un potop de ape pe pămînt, ca să nimicească orice făptură de supt cer, care are suflare de viață; tot ce este pe pămînt va pieri.
18. Dar cu tine fac un legămînt; să intri în corabie, tu și fiii tăi, nevastă-ta și nevestele fiilor tăi împreună cu tine.
19. Din tot ce trăiește, din orice făptură, să iei în corabie cîte două din fiecare soi, ca să le ții vii cu tine: să fie o parte bărbătească și o parte femeiască.

20. Din păsări după soiul lor, din vite după soiul lor, și din toate tîrîtoarele de pe pămînt după soiul lor, să vină la tine înlăuntru cîte două din fiecare soi, ca să le ții în viață.
21. Și tu, ia-ți din toate bucatele care se mănîncă, și fă-ți merinde din ele, ca să-ți slujească de hrană ție și lor.
*22. Așa a și făcut Noe: a făcut tot ce-i porunci*se Dumnezeu[79].

Capitolul 7

1. *Domnul* a zis lui Noe[80]: „Intră în corabie, tu și toată casa ta; căci te-am văzut fără prihană înaintea Mea în neamul acesta de oameni.
2. Ia cu tine cîte șapte perechi din toate dobitoacele curate, cîte o parte bărbătească și cîte o parte femeiască; o pereche din dobitoacele care nu sunt curate, cîte o parte bărbătească și cîte o parte femeiască;
3. Și cîte șapte perechi de asemenea, din păsările cerului [care sunt curate], cîte o parte bărbătească și cîte o parte femeiască, [și din păsările care nu sunt curate cîte o pereche, cîte o parte bărbătească și cîte o parte femeiască][81] pentru ca să le ții vie sămînța pe toată fața pămîntului.
4. Căci după șapte zile, voi face să plouă pe pămînt patruzeci de zile și patruzeci de nopți; și voi șterge astfel de pe fața pămîntului toate făpturile pe care le-am făcut".
5. Noe a făcut tot ce-i poruncise *Domnul*.
6. Noe era de șase sute de ani cînd a venit potopul pe pămînt.
7. Și Noe a intrat în corabie cu fiii săi, cu nevastă-sa și cu nevestele fiilor săi, din pricina apelor potopului.

8. Din dobitoacele curate și din dobitoacele necurate, din păsări [curate și din păsări care nu sunt curate][82] și din tot ce se tîrăște pe pămînt.
9. Au intrat în corabie la Noe, două cîte două, cîte o parte bărbătească și cîte o parte femeiască, așa cum poruncise Dumnezeu[83] lui Noe[84].
10. După cele șapte zile au venit apele potopului pe pămînt.

11. În anul al șasesutelea al vieții lui Noe, în luna a doua, în ziua a șaptesprezecea a lunii, în ziua aceea, s-au rupt toate izvoarele Adîncului celui mare și s-au deschis stăvilarele cerurilor.

12. Ploaia a căzut pe pămînt patruzeci de zile și patruzeci de nopți.

13. În aceeași zi au intrat în corabie: Noe, Sem, Ham și Iafet fiii lui Noe, nevasta lui Noe și cele trei neveste ale fiilor lui cu ei:
14. Ei, și toate fiarele cîmpului, după soiul lor, toate vitele după soiul lor, toate tîrîtoarele care se tîrăsc pe pămînt după soiul lor, toate păsările după soiul lor, toate păsărelele, tot ce are aripi.
15. Au intrat în corabie la Noe, două cîte două, din orice făptură care are suflare de viață.
16. Cele care au intrat, erau cîte o parte bărbătească și cîte o parte femeiască, din orice făptură, după cum poruncise Dumnezeu *lui Noe.*

Apoi *Domnul* a închis ușa după el[85].

17. Potopul a fost patruzeci de zile pe pămînt. Apele au crescut și au ridicat corabia, și ea s-a înălțat deasupra pămîntului.

18. Apele au ajuns mari și au crescut foarte mult pe pămînt, și corabia plutea pe deasupra apelor.

19. Apele au ajuns din ce în ce mai mari și toți munții înalți, care sunt supt cerul întreg, au fost acoperiți.

20. Cu cincisprezece coți s-au înălțat apele deasupra munților, care au fost acoperiți.

21. Și a pierit orice făptură care se mișca pe pămînt, atît păsările cît și vitele și fiarele, tot ce se tîra pe pămînt, și toți oamenii.

22. Tot ce răsufla, tot ce avea suflare de duh de viață în nări, tot ce era pe pămîntul uscat a murit.

23. Toate făpturile care erau pe fața pămîntului au fost nimicite, de la om pînă la vite, pînă la tîrîtoare și pînă la păsările cerului: au fost nimicite de pe pămînt. N-a rămas decît Noe și ce era cu el în corabie.

24. Apele au fost mari pe pămînt o sută cincizeci de zile.

Capitolul 8

1. Dumnezeu *Și-a adus aminte de Noe, de toate viețuitoarele și de toate vitele care erau cu el în corabie; și* Dumnezeu *a făcut să sufle un vînt pe pămînt și apele s-au potolit.*

2. *Izvoarele Adîncului și stăvilarele cerurilor au fost închise,*

și ploaia din cer a fost oprită.

3. Apele au scăzut de pe fața pămîntului, scurgîndu-se și împuținîndu-se,

și, după o sută cincizeci de zile apele s-au micșorat.

4. În luna a șaptea, în ziua a șaptesprezecea a lunii, corabia s-a oprit pe munții Ararat.

5. Apele au mers scăzînd pînă în luna a zecea. În luna a zecea, în ziua întîi a lunii, s-au văzut vîrfurile munților.

6. După patruzeci de zile, Noe a deschis fereastra corăbiei pe care o făcuse.

7. A dat drumul unui corb, care a ieșit ducîndu-se și întorcîndu-se, pînă au secat apele de pe pămînt.

8. . . .[86]. A dat drumul și unui porumbel, ca să vadă dacă scăzuseră apele de pe fața pămîntului.

9. Dar porumbelul n-a găsit nici un loc ca să-și pună piciorul, și s-a întors la el la corabie, căci erau ape pe toată fața pămîntului. Noe a întins mîna, l-a luat, și l-a băgat la el în corabie.

10. A mai așteptat *alte*[87] șapte zile, și iarăși a dat drumul porumbelului din corabie.

11. Porumbelul s-a întors la el spre seară; și iată că în ciocul lui era o frunză de măslin ruptă de curînd. Noe a cunoscut astfel că apele scăzuseră pe pămînt.

12. A mai așteptat alte șapte zile și a dat drumul porumbelului. Dar porumbelul nu s-a mai întors la el.

13. În anul șase sute unu, în luna întîi, în ziua întîi a lunii, apele secaseră pe pămînt.

Noe a ridicat învelitoarea corăbiei: s-a uitat, și iată că fața pămîntului se uscase.

14. În luna a doua, în a douăzeci și șaptea zi a lunii, pămîntul era uscat de tot.

15. Atunci Dumnezeu *a vorbit lui Noe și i-a zis:*

16. „Ieși din corabie, tu și nevasta ta, fiii tăi și nevestele fiilor tăi cu tine.
17. Scoate afară împreună cu tine toate viețuitoarele de tot felul care sunt cu tine, atît păsările cît și vitele și toate tîrîtoarele care se tîrăsc pe pămînt; să mișune pe pămînt, să crească și să se înmulțească pe pămînt".
18. Și Noe a ieșit afară cu fiii săi, cu nevastă-sa și cu nevestele fiilor săi.
19. Toate dobitoacele, toate tîrîtoarele, toate păsările, tot ce se mișcă pe pămînt, după soiurile lor, au ieșit din corabie.

20. Noe a zidit un altar *Domnului;* a luat din toate păsările curate și a adus arderi de tot pe altar.
21. *Domnul* a mirosit un miros plăcut; și *Domnul* a zis în inima Lui; „Nu voi mai blestema pămîntul, din pricina omului, pentru că întocmirile gîndurilor din inima omului sunt rele din tinerețea lui; și nu voi mai lovi tot ce este viu, cum am făcut.
22. Cît va fi pămîntul, nu va înceta semănatul și seceratul, frigul și căldura, vara și iarna, ziua și noaptea"!

Capitolul 9

1. Dumnezeu *a binecuvîntat pe Noe și pe fiii săi, și le-a zis: „Creșteți, înmulțiți-vă și umpleți pămîntul.*
2. *S-apuce groaza și frica de voi pe orice dobitoc de pe pămînt, pe orice pasăre a cerului, pe tot ce se mișcă pe pămînt și pe toți peștii mării: vi le-am dat în mîinile voastre!*

3. *Tot ce se mișcă și are viață să vă slujească de hrană: toate acestea vi le dau, ca și iarba verde.*
4. *Numai carne cu viața ei, adică sîngele ei, să nu mîncați.*
5. *Căci voi cere înapoi sîngele vieților voastre; îl voi cere înapoi de la orice dobitoc; și voi cere înapoi viața omului din mîna omului, din mîna oricărui om, care este fratele lui.*
6. *Dacă varsă cineva sîngele omului, și sîngele lui să fie vărsat de om; căci* Dumnezeu *a făcut pe om după chipul Lui.*
7. *Iar voi, creșteți și înmulțiți-vă; răspîndiți-vă pe pămînt și înmulțiți-vă pe el!"*
8. Dumnezeu *a mai vorbit lui Noe și fiilor lui care erau cu el, și a zis:*
9. *„Iată, Eu fac un legămînt cu voi și cu sămînța voastră care va veni după voi;*
10. *cu toate viețuitoarele care sunt cu voi; atît păsările cît și vitele, și toate fiarele de pe pămînt care sunt cu voi; cu toate cele care au ieșit din corabie și cu orice alte dobitoace de pe pămînt.*
11. *Fac un legămînt cu voi că nici o făptură nu va mai fi nimicită de apele potopului, și nu va mai veni potop ca să pustiască pămîntul".*
12. *Și* Dumnezeu *a zis: „Iată semnul legămîntului pe care-l fac între Mine și voi, și între viețuitoarele care sunt cu voi, pentru toate neamurile de oameni în veci:*
13. *curcubeul Meu, pe care l-am așezat în nor, el va sluji ca semn al legămîntului dintre Mine și pămînt.*
14. *Cînd voi strînge nori deasupra pămîntului, curcubeul se va arăta în nor;*
15. *și Eu îmi voi aduce aminte de legămîntul dintre Mine și voi și dintre toate viețuitoarele de*

orice trup; și apele nu se vor mai face un potop, ca să nimicească orice făptură.
16. Curcubeul va fi în nor; și Eu Mă voi uita la el, ca să-Mi aduc aminte de legămîntul cel veșnic dintre Dumnezeu *și toate viețuitoarele de orice trup de pe pămînt".*
17. Și Dumnezeu *a zis lui Noe: „Acesta este semnul legămîntului pe care l-am făcut între Mine și orice făptură de pe pămînt".*
18. Fiii lui Noe, care au ieșit din corabie, erau: Sem, Ham și Iafet: Ham este tatăl lui Canaan.
19. Aceștia au fost cei trei fii ai lui Noe, și din ei s-au răspîndit oameni peste tot pămîntul.
20. Noe a început să fie lucrător de pămînt, și a sădit o vie.
21. A băut vin, s-a îmbătat și s-a dezgolit în mijlocul cortului său.
22. Ham, tatăl lui Canaan, a văzut goliciunea tatălui său, și a spus celor doi frați ai lui afară.
23. Atunci Sem și Iafet au luat mantaua, au pus-o pe umeri, au mers de-a-ndăratelea și au acoperit goliciunea tatălui lor; fiindcă fețele le erau întoarse înapoi, n-au văzut goliciunea tatălui lor.
24. Noe s-a trezit din amețeala vinului, și a aflat ce-i făcuse fiul său cel mai tînăr.
25. Și a zis: „Blestemat să fie Canaan! Să fie robul robilor fraților lui!"
26. El a mai zis: „Binecuvîntat să fie Domnul, Dumnezeul *lui Sem, și Canaan să fie robul lui!*
27. Dumnezeu *să lărgească locurile stăpînite de Iafet, Iafet să locuiască în corturile lui Sem. Și Canaan să fie robul lor!"*
28. Noe a trăit, după potop, trei sute cincizeci de ani.
29. Toate zilele lui Noe, au fost de nouă sute cincizeci de ani; apoi a murit.

După cum reiese din prezentarea relatării biblice asupra potopului, ultimul compilator a asamblat destul de stîngaci cele două surse folosite. Rezultatul: o combinație hibridă, o țesătură artificială, conținînd repetări și suprapuneri, afirmații contradictorii, în care cele două documente, iahvist și elohist, pot fi, cu ușurință și fără dubiu, identificate.

Pe lîngă folosirea de apelative distincte pentru desemnarea lui Dumnezeu, individualizarea celor două surse se mai realizează și prin:

a. Diferențe de fond nete. În timp ce relatarea iahvistă separă viețuitoarele în curate și necurate și prevede introducerea în arcă a cîte șapte perechi din animalele și păsările curate și a cîte unei perechi din animalele și păsările necurate (v. § 4.2.2 cap. 7/2 și 3), relatarea elohistă nu conține o astfel de distincție, prevăzînd introducerea în corabie a cîte unei singure perechi din toate animalele (v. § 4.2.2. cap. 6/19 și 20). Aceasta, pentru că probabil redactorul relatării elohiste s-a jenat să folosească noțiunile de curat și necurat, pentru animale, înainte ca acestea să fi fost promulgate într-una din convorbirile pe care Dumnezeu le-a avut cu Moise și cu Aron[88], cu mult după potop.

Cu atît mai surprinzător și neverosimilă apare dispoziția cu privire la animalele necurate, dată lui Noe, pusă de cronicarul iahvist în gura lui Dumnezeu, cu cît, în cap. 9/3, cronicarul elohist îl pune pe Dumnezeu să-i comunice lui Noe „*Tot* ce se mișcă și are viață să vă slujească de hrană: *toate* acestea vi le dau, ca și iarba verde".

Redactorul relatării iahviste nu-și pune probleme de cronologie și, ca atare, folosește termenii „curat" și „necurat" în contul unor evenimente petrecute cu mult înaintea decretării acestor termeni, ceea ce reprezintă încă o dovadă că relatarea potopului nu este scrisă con-

comitent cu presupusa desfășurare a evenimentelor sau sub inspirația unei ființe care a asistat la acestea, ci cu mult mai tîrziu, în orice caz după promulgarea noțiunii de curat-necurat în lumea animală, în timpul lui Moise, după legende și tradiții care au circulat o perioadă considerabilă de timp pe cale orală.

b. Durata potopului diferă, substanțial, în cele două relatări.

Cronicarul iahvist stabilește durata potopului la patruzeci de zile (v. § 4.2.2., cap. 7, vers. 12 și 17). După oprirea ploii și trecerea altor 40 zile (v. § 4.2.2., cap. 8/6), timp de trei săptămîni (v. § 4.2.2., cap. 8 versetele 7—12 și vers. 13 ultima parte), Noe sondează nivelul apelor și, în a douăzeci și una zi, constată că pămîntul se uscase. Rezultă, deci, că potopul a durat, în total, 101 zile.

Cronicarul elohist ne informează că apele au fost mari pe pămînt 150 zile (v. § 4.2.2. cap. 7/24), după care încep să scadă (v. cap. 8/3 ult. parte). În total, potopul elohist durează 370 de zile astfel:

	luna	*ziua*	*textul* (*v. § 4.2.2.*)
1. Debut	2 (anul 600)	17	cap. 7/11
2. Oprirea corăbiei pe Ararat	7	17	cap. 8/4
3. Total	5 luni × 30 zile = 150 zile		cap. 7/24 și 8/3 ult. parte
4. Se văd vîrfurile munților	10	1	cap. 8/5
5. Apele secară	1 (anul 601)	1	cap. 8/13
6. Pămîntul uscat	2	27	cap. 8/14
Total	12 (=360 zile) +	10 = 370 zile	

Din totalul făcut la poziția 3 rezultă că s-a considerat luna de 30 zile[89].

c. Mijloace de producere a potopului. În timp ce relatarea iahvistă nu menționează decît ploaia (v. § 4.2.2. cap. 7/12 și cap. 8/2 ult. parte), cea elohistă menționează, concomitent, ruperea unor izvoare ale Adîncului și deschiderea stăvilarelor cerului (v. § 4.2.2. cap. 7/11 și 8/2 prima parte).

d. În relatarea iahvistă, pentru a verifica nivelul apelor, Noe trimite, în patru etape, un corb și, de trei ori, un porumbel (v. § 4.2.2. cap. 8/7—12), verificare pe care relatarea elohistă nu o conține.

e. La finele potopului, cronicarul iahvist îl face pe Noe să înalțe un altar și să se dedea la un masacru fără precedent, aducînd jertfe (v. § 4.2.2. cap. 8/20) din toate viețuitoarele curate (mii de specii) și „Domnul a mirosit un miros plăcut" cap. 8/21.

În schimb, cronicarul elohist nu spune nici o vorbă despre vreun altar și nici despre jertfe aduse pentru a-l îmbuna pe creator.

Dealtfel, cronicarul elohist, menționînd introducerea în corabie numai a cîte unei perechi din toate viețuitoarele, dacă l-ar fi pus pe Noe să aducă jertfe trebuia s-o facă în contul dispariției speciilor folosite pentru sacrificiu.

f. În afara deosebirilor semnalate, se observă că redactorul elohist, cel din regatul lui Iuda, se pare, concomitent om al bisericii și om de lege (nu în puține locuri, în antichitate, împărțirea dreptății o făceau preoții) are predispoziția de a încheia relatarea unor evenimente importante cu cîteva învățăminte sau principii etice, cărora încearcă să le dea aparență de legalitate.

Tot așa cum își încheie legenda despre creație (v. § 4.2.1. a), cu un pact între creator și creatura sa, al cărui semn va fi ziua de odihnă, sabatul pe care poporul evreu, pentru care scrie, va trebui să-l păzească cu

evlavie [sabat la care legenda iahvistă a creației (v. § 4.2.1. b) nu face nici o aluzie], și de această dată cronicarul elohist își încheie relatarea despre potop cu un pact între Dumnezeu, pe de o parte, și bieții supraviețuitori, ca reprezentanți ai oamenilor, și celelalte viețuitoare scăpate de cataclism, pe de altă parte.

În lungul său final de legendă, acest levit-scriitor, amator de jurisprudență, dublat de un notar conștiincios, își dezvăluie structura într-o succesiune care-i este tipică și din care nu lipsesc preceptele morale, învățămintele de tras de pe urma evenimentului, justificările, de o logică defectuoasă, pentru a explica desfășurările de situații intermediare, între potop și timpul în care acest cronicar scrie, evenimente care se întind pe cîteva milenii.

Pentru că pămîntul era depopulat, ce era mai nimerit pentru acest început de final de relatare decît o binecuvîntare a supraviețuitorilor de către Dumnezeu (v. § 4.2.2. cap. 9/1), însoțită de recomandarea de a se înmulți și a umple pămîntul.

Este de observat că Dumnezeu „a binecuvîntat pe Noe și pe fiii săi", pe toți fiii, fără excepție.

Cu toate acestea, cînd cuceresc Canaanul „primesc", din partea lui Dumnezeu, dispoziția să-i treacă pe toți învinșii, cu femei și copii, prin ascuțișul sabiei. Neavînd nici o justificare pentru masacrele săvîrșite asupra canaaniților, care erau tot urmași ai lui Noe, cronicarul elohist care scrie, probabil, în jurul anilor 400 î.e.n., inventează o motivație pentru a da acestor fapte aparență de legalitate. Astfel, cum, după potop, nu mai existau, în viziunea sa, decît urmași ai fiilor lui Noe, masacrarea unora din aceștia, coborîtori din aceiași oameni binecuvîntați de Dumnezeu și care primiseră dispoziția divină de a se înmulți și umple pămîntul, își găsește firavul temei în blestemul lui Noe asupra lui Canaan, unul din nepoții

săi. Explicația blestemării lui Canaan ar fi aceea că Ham, tatăl lui Canaan, l-ar fi văzut, întîmplător, pe Noe, dezbrăcat, într-un moment în care acesta se găsea în stare de ebrietate (v. § 4.2.2. cap. 9/20—22).

Introducînd acest episod grotesc, cronicarul elohist e mulțumit că a găsit justificarea urii pe care atît Dumnezeu cît și „poporul său" o practică, în fapt, contra canaaniților.

Logica sa șchiopătează, totuși, pentru că, deși „păcatul" este al lui Ham, blestemul i se adresează, nu se înțelege de ce, fiului acestuia, Canaan. Pe de altă parte, canaaniții erau, în mare parte, semiți, adică urmași ai lui Sem, fratele mai mare al lui Ham, asupra căruia s-au revărsat cele mai largi binecuvîntări ale lui Noe. Toți cei trei fii ai lui Noe fuseseră, pe deasupra, binecuvîntați de Dumnezeu, care (v. Exodul 20/6) „se îndură pînă la al miilea neam de cei ce-l iubesc și păzesc poruncile sale" și care, pentru aceasta, beneficiază de binecuvîntarea sa. Pentru Ham promisiunea lui Dumnezeu n-a mai fost valabilă.

g. În ce privește „pactul" dintre Dumnezeu și supraviețuitorii potopului sunt de relevat unele aspecte.

— Pentru redactorul elohist, potopul, în care, cu excepția ocupanților arcei, pierise toată umanitatea, reprezintă un prilej ca Dumnezeu să se căiască de a-și fi distrus opera și, ca urmare, să încheie un legămînt cu Noe și urmașii săi (v. § 4.2.2. cap. 9/9—11). Acesta trebuia să fie ilustrat de prezența curcubeului în nori, ca semn de aducere aminte.

Este de observat că, de fapt, fiind vorba de o ofertă a lui Dumnezeu, în care oamenii nu aveau nici un rol, aceasta reprezenta un act unilateral de voință la care oamenii nu se poate spune că aveau măcar latitudinea să facă act de adeziune sau nu, acest așa-zis legămînt nu era, în realitate, decît un angajament luat, pentru

sine, de Dumnezeu însuşi, cel mult din mustrare de cuget, în urma unui examen de conştiinţă.

În această ipoteză, nu se vede raţiunea pentru care Dumnezeu şi-ar fi făcut cunoscut angajamentul intim acestor mizerabili „reprezentanţi" ai speţei umane, copleşiţi şi striviţi de măreţia Dumnezeirii şi numai prin amintirea oribilului spectacol la care fuseseră siliţi să asiste.

Înserarea episodului cu legămîntul dintre Dumnezeu şi oameni, în relatarea elohistă, nu poate avea decît o singură explicaţie: redactorul povestirii, conştient, el însuşi, că un potop universal era imposibil, invocă prezenţa curcubeului — un fenomen natural ineluctabil pe o planetă pe care se găsesc vapori de apă în atmosferă — ca prin referirea la acesta şi, indirect, la amintirea pe care i-o atribuie în povestirea sa, să existe o formulă de înfricoşare a celor destinaţi să fie conduşi de către casta sacerdotală, din care şi scribul respectiv făcea parte, ale cărei interese era, în ultimă instanţă, dornic să le apere.

— Autorul elohist, probabil vegetarian convins, crede că mîncarea cărnii n-a fost permisă dintotdeauna. Constatînd, totuşi, în epoca sa, folosirea constantă şi predilectă a cărnii în alimentaţie, cum în legenda creaţiei nu se pomeneşte decît despre mîncarea de fructe din pomii grădinilor Edenului, în încercarea de a stabili începuturile şi a găsi justificările diferitelor practici ale oamenilor timpului său, i se pare că potopul, pierdut în negura mileniilor, poate reprezenta un motiv pentru admiterea de către Dumnezeu (v. § 4.2.2. cap. 9/3) a consumului de carne în alimentaţie.

— Urmează cîteva precepte morale şi dietetice: interdicţia de a mînca carnea cu sînge (sîngele fiind identificat cu viaţa), oroarea de asasinat etc. (v. § 4.2.2. cap. 9/4—6).

— Propunîndu-le, supravieţuitorilor, un legămînt care, cum s-a arătat, nu-i decît un angajament personal, Dumnezeu ţine să-l încheie „cu toate vieţuitoarele care au ieşit din corabie" şi „cu orice alte dobitoace de pe pămînt" (v. § 4.2.2. cap. 9/10).

Nu este de înţeles de ce să se încheie un legămînt cu fiinţe fără raţiune, cărora nu li se fixase, în afara predispoziţiilor lor naturale, nici un cod moral pe care acestea să-l fi nesocotit. Ca urmare, este nejustificată uciderea lor în masă, prin potop. Cum, pentru declanşarea potopului, Dumnezeu a trebuit, cum vom vedea în capitolul următor, să recurgă la un şir întreg de minuni mari, cu care şi-a anulat propria sa ordine, naturală, nu se înţelege de ce n-a mai făcut o minune salvînd de la înec, printr-un procedeu oarecare, vieţuitoarele necuvîntătoare care au fost ucise în masă, deşi nu li se stabilise nici o vină care să justifice condamnarea lor.

Dar, lăsînd la o parte această inadvertenţă, textul reprodus mai sus conţine o scăpare din vedere mult mai importantă. Astfel, dacă în timpul potopului (v. § 4.2.2. cap. 7/21—23) „toate făpturile care erau pe faţa pămîntului au fost nimicite...", nerămînînd decît „Noe şi ce era cu el în corabie" este, cel puţin, surprinzătoare afirmaţia cronicarului elohist care scrie, se afirmă, sub inspiraţie divină, că Dumnezeu a încheiat legămîntul său „cu toate vieţuitoarele care au ieşit din corabie" *şi „cu orice alte dobitoace de pe pămînt"* (§ 4.2.2. cap. 9/10).

De unde ar mai fi putut exista „alte dobitoace" pe pămînt, dacă tot ce avea viaţă fusese nimicit în timpul potopului?

Din cele cîteva comentarii făcute, pe scurt, mai sus, iese în evidenţă individualitatea celor două relatări ale potopului biblic.

Mai multe elemente din cele prezentate ne dau a înțelege că relatarea iahvistă este mult mai veche decît cea elohistă.

După cum ne informează E. Renan[90] „redactorul iahvist citează o scriere anterioară al cărei caracter poate fi sesizat cu claritate: «Cartea lui Iaschar» sau «cartea Războaielor lui Jahve», compusă din vechi cîntece (eroice) ale cărei urme le regăsim în Numeri, în Josua, aceasta constituind fondul cărții Judecători și cuprinzînd cele mai frumoase pasaje ale cărților așa numite ale lui Samuel". De asemenea, folosește o scriere veche intitulată Cartea legendelor cu privire la care, după studii pertinente, tot E. Renan ne comunică concluziile sale[91]: „Cartea legendelor israelite a reprezentat începutul Bibliei"... „Cele mai vechi scrieri, din timpul lui David și al lui Solomon, n-au fost salvate decît grație acestor povestiri unice, în genul lor, unde amprenta legendei populare este (evidentă). Cînd s-au scris aceste pagini, omul trăia încă în mit. Percepțiile lumii divine erau încă în stare de halucinație. Multipli dumnezei umpleau atmosfera sub formă de sufluri misterioase, de zgomote necunoscute, de groază înfricoșătoare. Omul avea, încă, cu ei, lupte nocturne, de unde ieșea rănit. Dumnezeu apare triplu, și fiii lui Dumnezeu au cu femeile îmbrățișări roditoare. Morala abia se născuse, voința lui Dumnezeu e capricioasă, cîteodată absurdă. Se atinge cerul cu o scară sau mai curînd cu o piramidă în trepte." Aluzie la Turnul Babel, despre care Biblia ne spune[92]: „Și ei (oamenii — *n.a.*) au zis: «Haidem să zidim o cetate și un turn al cărui vîrf să atingă cerul»... Și Domnul a zis: «Iată ei sunt un singur popor și *au toți aceeași limbă;* și iacă de ce s-au apucat; *acum nimic nu i-ar împiedica să facă tot ce și-au pus în gînd*»", adică să înalțe un turn care să atingă cerul!! Mai este oare nevoie și de alte exemple

pentru a arăta că ne găsim în plină legendă, unde orice afirmație, cît de fantastică, este acceptabilă?

Și Renan spune mai departe: „Continuu, soli pămînteni merg în locașul zeilor... Visele sunt revelații cerești, viziuni ale lui Dumnezeu".

Or, pînă la un punct, povestirea iahvistă urmărește, fidel, Cartea legendelor, ideile acesteia succedîndu-se exact ca în relatarea potopului iahvist: „Lumea este rea și merge din rău în mai rău, stricăciunea oamenilor depășind limita suportabilității chiar pentru un Dumnezeu îndelung răbdător, ceea ce îl face pe Dumnezeu să se căiască că l-a făcut pe om și să se hotărască să-l distrugă, numai Noe capătă trecere înaintea lui Dumnezeu".

Din acest punct cele două scrieri nu se mai aseamănă. În cartea legendelor Noe figurează ca descoperitor al viței de vie și al vinului, băutură în care se îneacă, de regulă, toate necazurile, dar nu se găsește nici o aluzie la potop.

Transformarea lui Noe în salvatorul omenirii, datorită sfinteniei sale este, fără îndoială, opera autorului iehovist.

4.3. Potopul la popoarele vedice și la popoarele indice

Scriitori de autoritate incontestabilă arată că „nu se găsește nici o legendă referitoare la potop în imnurile vedice, monumentul literar cel mai vechi din India[93]". Cu toate acestea, în cel mai întins poem al lumii, compus din peste 200 000 versuri, Mahabharata, aparținînd lumii vedice, figurează o relatare despre un potop legendar, redată în cele ce urmează[94].

Sfîntul stăpîn Vaivaswata practica cea mai riguroasă austeritate. Într-o zi, pe cînd își îndeplinea obli-

gaţiile devoţionale pe malurile rîului Virini, un peştişor i se adresă, rugîndu-l să-l scoată din rîu unde va fi, cu siguranţă, pradă peştilor mai mari ca el. Vaivaswata îl luă şi îl puse într-un vas plin cu apă, în care peştişorul crescu pînă cînd vasul nu putu să-l mai încapă şi Manu (Vaivaswata este numele patronimic al celui de al şaptelea Manu şi înseamnă fiul soarelui) fu obligat să-l ducă, treptat, într-un lac, apoi în Gange şi, în final, în mare, peştele crescînd mereu. De fiecare dată, cînd Manu îi schimba locul, peştele, cît de mare devenise, era uşor de transportat, plăcut la atingere şi avea un miros desfătător. În momentul cînd i-a dat drumul în mare, peştele i-a spus sfîntului personaj următoarele:

„În scurt timp, tot ce există pe pămînt va fi distrus; iată, a venit momentul scufundării lumilor; teribilul timp al distrugerii a sosit pentru toate fiinţele, mişcătoare şi nemişcătoare. Tu să-ţi construieşti o corabie puternică, prevăzută cu legături, în care te vei îmbarca tu şi cei şapte Richi (sfinţi, Manu), în care vei lua toate grînele necesare. Mă vei aştepta pe această corabie, iar eu voi veni la tine, avînd un corn pe cap, după care mă vei recunoaşte". Vaivaswata îl ascultă: îşi construi o corabie, se îmbarcă şi se gîndea la peşte care se arătă în curînd. Sfîntul prinse o legătură foarte puternică de cornul peştelui care trase corabia pe mare cu cea mai mare viteză, cu toată forţa valurilor şi violenţa furtunii, din cauza căreia nu se mai distingea nici pămîntul, nici regiunile cereşti. Un mare număr de ani, peştele purtă corabia pe ape pînă cînd, în sfîrşit, o făcu să se oprească pe vîrful muntelui Himval (Himalaia) unde ordonă Richiilor s-o acosteze. „Eu sînt Brahma, domnul creaturilor, le spuse el; nici o fiinţă nu-mi este superioară. Sub forma unui peşte, v-am salvat din pericol. Manu, care e aici, va începe acum creaţia". După ce le vorbi astfel, dispăru, şi Vaivaswata, după

ce îndeplini obligaţiile sfinte, se apucă să creeze toate fiinţele.

Dat fiind că textele vedice au fost trecute în scris în India, devenind lucrări de referinţă pentru toată viaţa socială şi privată a popoarelor indice, această relatare este cunoscută ca aparţinătoare Indiei.

În India se mai regăsesc şi alte legende despre potop, una datînd dinainte de sec. 6 î.e.n., altele aparţinînd Indiei moderne. Din lipsă de spaţiu nu se vor mai prezenta şi alte legende din lumea indică, conţinutul lor ideatic nefiind substanţial diferit de cel din Mahabharata, prezentat mai sus.

4.4. Relatarea potopului în Coran[95]

27. Noi trimiserăm pe Noe către poporul său: Eu sunt însărcinat, le spuse el, să vă avertizez cu toată claritatea.

28. De-a nu cinsti decît pe Dumnezeu. Mă tem că va veni peste voi pedeapsa zilei celei înspăimîntătoare.

29. Conducătorii poporului, neîncrezători, îi spuseră: Tu nu eşti decît un om ca şi noi şi noi nu vedem să te fi urmat, fără discernămînt, decît oamenii cei mai de jos. Voi nu aveţi nici un merit care să vă facă superiori nouă. Mai mult, noi vă privim ca pe nişte impostori.

30. O, poporul meu! reluă Noe, ce credeţi voi? Eu nu fac decît să urmez revelaţia lui Dumnezeu şi graţia pe care mi-o acordă şi pe care voi n-o vedeţi, trebuie oare să vi-o impun împotriva voinţei voastre?

34. Ei răspunseră: O, Noe! tu te-ai confruntat cu noi şi nu faci decît să sporeşti certurile dintre noi. Fă dar să ne ajungă ameninţarea ta, dacă spui adevărul.

35. Fără îndoială, Dumnezeu o va face să vină dacă o va voi şi nu veţi fi voi care să-l determinaţi să n-o facă.

38. Apoi i s-a relevat lui Noe: Nu vor fi în poporul tău alţi credincioşi în afara celor care au crezut deja. Nu te mîhni deloc de acţiunile lor.

39. Construieşte o corabie sub ochii noştri, după îndrumarea noastră şi să nu ne mai vorbeşti în favoarea celor răi: ei vor fi înecaţi.

40. Şi el construi o corabie, şi de fiecare dată cînd conducătorii poporului său treceau pe lîngă el îşi băteau joc de el. Nu rîdeţi, zise Noe, la rîndul meu voi rîde eu de voi aşa cum o faceţi voi, şi veţi afla

41. Pe cine va cădea pedeapsa care-l va acoperi de oprobiu. Această pedeapsă va rămîne veşnic pe capul său.

42. Şi lucrurile au mers astfel pînă în momentul cînd ordinul nostru fu dat şi „buba se sparse". Noi îi spuserăm lui Noe: Introdu în corabie cîte o pereche din fiecare specie, ca şi familia ta, mai puţin cel împotriva căruia decizia a fost pronunţată (este vorba de unul din fii lui Noe pe care tradiţia îl prezintă ca necredincios, *n.a.*). Ia, de asemeni, pe toţi cei care au crezut; dar nu fu decît un mic număr din cei care au crezut.

43. Noe le zise: Urcaţi în corabie. În numele Domnului să plutească. Domnul este iertător şi milostiv.

44. Şi corabia plutea cu ei în mijlocul valurilor care se ridicau cît munţii. Noe strigă către fiul său care se rupsese de el: O, fiul meu! mergi cu noi şi nu rămîne cu necredincioşii.

45. Mă voi urca pe un munte, zise el, care mă va feri de ape: Noe îi zise: Astăzi, nimeni nu va fi la adăpost de pedeapsa Domnului, cu excepţia celui de care Domnul va avea milă. Valurile îi separară şi fiul lui Noe se înecă.

46. Şi se zise: O pămîntule! Absoarbeţi apele; O, cer! opreşte (ploaia, *n.a.);* şi apele scăzură. Corabia se opri pe muntele Al-Djudi (de fapt, un deal situat în partea nordică a Mesopotamiei, la graniţa cu Armenia, în apropierea oraşului actual Djezireh, *n.a.*) şi se zise: departe de aici cei răi.

47. Noe strigă către Domnul şi zise: O Dumnezeul meu! fiul meu este dintre ai mei; promisiunile tale sunt adevărate şi tu eşti cel mai bun judecător.

48. O Noe, reluă Domnul, el nu mai este dintre ai tăi. Ceea ce tu faci este nedrept. Nu mă întreba ceea ce nu ştii. Eu te-am avertizat, ca să nu fii printre cei neştiutori.

49. Doamne! Tu eşti salvarea mea; opreşte-mă de a te întreba ceea ce nu ştiu, iar dacă tu nu mă ierţi, dacă n-ai milă de mine, sunt pierdut.

50. Şi Domnul îi zise: O, Noe, coboară din corabie, însoţit de iertarea noastră şi de binecuvîntările noastre asupra ta şi asupra oamenilor care sunt cu tine. Este dintre popoarele pe care îl vom face să se bucure de bunurile lumii; mai tîrziu o pedeapsă teribilă îi va lovi (ultimele rînduri suferă din punct de vedere logic, *n.a.*).

51. Iată una din istoriile necunoscute. Noi ţi-o încredinţăm, o Mahommed! această istorie pe care n-aţi cunoscut-o pînă acum, nici tu, nici poporul tău. Ai răbdare, un sfîrşit fericit este partea celor care se tem de Dumnezeu.

4.5. Relatarea potopului în Grecia antică

4.5.1. *Legenda lui Deucalion şi Pyrrha*

În lucrarea *Bibliotheke* (Biblioteca), aparţinînd unui anonim, dar care a circulat sub numele lui Apollodor din Atena (c. 180 — c. 118 î.e.n.), se relatează despre

un potop catastrofal care a distrus cea mai mare parte a umanității[96]. Deucalion, fiul lui Prometeu, regele Pythiei, este informat de tatăl său despre decizia lui Zeus de a-i distruge pe toți oamenii epocii bronzului (v. Hesiod, *Munci și zile*, vers. 105—170; a nu se confunda cu epoca bronzului din arheologie).

La sfatul lui Prometeu, Deucalion își construiește o corabie în care introduce cele necesare și în care intră el și soția sa Pyrrha, fiica lui Epimeteu și a Pandorei.

Zeus trimise, din cer, o ploaie mare pe pămînt care distruse cea mai mare parte a Greciei, astfel că cea mai mare parte a oamenilor pieriră, cu excepția unora care se refugiară spre munții învecinați. Atunci, munții Tesaliei se rupseră în două și tot ce există dincolo de Istm și Peloponez fu înghițit de ape.

Deucalion pluti în arca sa nouă zile și nouă nopți, după care se opri pe muntele Parnas unde, după ce ploile încetară, ieși din corabie și aduse jertfe lui Zeus salvatorul. Zeus îl trimise pe Hermes la Deucalion să-i spună că-i va îndeplini orice dorință. Deucalion voi *să repopuleze Grecia cu oameni*. Din dispoziția lui Zeus, el și soția sa au adunat multe pietre pe care le aruncară, peste cap, înapoia lor. Pietrele aruncate de Deucalion se transformau în bărbați, cele aruncate de Pyrrha se făceau femei. Pentru acest motiv, în Grecia oamenii se numesc *laoi, de la laos* = piatră.

Fondul legendei figurează și în Hellanicus din Mytilene (sec. V î.e.n.) în care, însă, în loc să se oprească pe vîrful Parnas, corabia lui Deucalian s-ar fi oprit pe muntele Othrys, în Tesalia, cu toate că Pindar (c. 520 — c. 442 î.e.n.), în Olimpica IX, în care relatează despre potopul universal și despre repopularea pămîntului, după cataclism, din pietrele aruncate de Deucalion și Pyrrha, menționează tot Parnasul ca loc de

oprire a corabiei. Aristotel scrie, în opera sa Meteorologika, că distrugerile potopului s-au făcut simțite mai ales „în vechea Heladă, țară care se învecinează cu Dodona și Acheloüs, rîu care și-a schimbat albia de mai multe ori. În acele vremuri, țara era locuită de Sellisi și oamenii care atunci se numeau Greci (Graikoi), acum se numesc Eleni".

4.5.2. *Versiunea „modernă" a legendei potopului*

Mai multe orașe grecești, printre care Atena, Hierapolis pe Eufrat, Apamea, Cibatos, în Asia Mică etc., își revendicau, într-un fel sau altul, potopul și pe Deucalion, pe care-l comemorau în diferite procesiuni.

Într-o lucrare intitulată *De Dea Syria*, atribuită de unii lui Lucian, paternitate contestată de alții, se menționează că sanctuarul Herei (Astarteea siriană) din Hierapolis ar fi fost ridicat de Deucalion însuși, cel din timpul potopului, ocazie cu care se relatează versiunea grecească a potopului, în varianta următoare. Actuala rasă de oameni nu este cea primitivă. A existat o altă rasă care a pierit în întregime. Noi aparținem celei de a doua serii, care s-a înmulțit după epoca lui Deucalion. În ce-i privește pe oamenii dinainte de potop, se spune că erau răi și foarte stricați: nu-și țineau jurămintele, nu erau ospitalieri cu străinii, nu-i respectau pe cei evlavioși, ceea ce aduse această teribilă catastrofă. Astfel, deci, fîntînile abisului se deschiseră, ploaia căzu în torente, fluviile crescură și marea se revărsă departe, pe pămînt, că pînă la urmă n-a mai fost decît apă, apă peste tot, și toți oamenii pieriră. Deucalion a fost singurul care, datorită prudenței și evlaviei sale, a supraviețuit. El a servit de legătură între prima și a doua serie de oameni. Și iată, cum a fost

salvat. El avea o corabie mare în care și-a introdus soțiile și copii. Era pe punctul să se îmbarce și el cînd au venit porcii, caii, leii și șerpii și toate celelalte animale de pe pămînt, toate în cupluri. El le-a primit pe toate și ele nu i-au făcut nici un rău. Dimpotrivă, datorită cerului, se stabili între ele o mare prietenie și au călătorit toate, împreună, în aceeași corabie, tot timpul cît a durat potopul. Aceasta este, zice autorul, istoria greacă a potopului lui Deucalion. Dar oamenii din Hierapolis, adaugă autorul, povestesc un fapt miraculos. Ei spun că o bortă largă a apărut în țara lor și că toată apa potopului s-a scurs prin ea[97]. Și cînd s-a petrecut aceasta, Deucalion a construit altare și a înălțat Herei un templu pe marginea bortei.

Amintirea acestui eveniment era celebrată de două ori pe an, prin vărsarea, în borta de la baza templului, a unor cantități de apă aduse din mare, nu numai de către preoții templului, ci și de către diferiți credincioși. Se spune că instituirea acestei aduceri aminte ar aparține lui Deucalion însuși, care a destinat-o comemorării atît a catastrofei, cît și milei pentru nenorocirea altora. Concomitent, în timpul acestei celebrări, pe două obeliscuri înalte de 360 picioare (aproximativ 180 m!?), ridicate în partea dinspre nord a incintei templului, se cățăra un om și rămînea acolo șapte zile. Unii cred că sensul escaladării celor două obeliscuri era acela al reamintirii momentului în care oamenii s-au urcat pe vîrfurile munților sau pe cele ale arborilor celor mai mari, pentru a scăpa de vîltoarea apelor potopului. Alții cred că șederea la înălțime îi dă omului de acolo posibilitatea să fie mai aproape de zei, să le transmită rugile pe care, prin el, le adresează țara, rugi care, astfel, pot fi mai ușor și mai clar auzite în ceruri[98].

4.5.3. *Alte relatări ale potopului în tradiția greacă*

Tradiția greacă păstrează și alte legende referitoare la potop, pe lîngă aceea a lui Deucalion și Pyrrha, care se bucură, totuși de cea mai largă notorietate. Literatura antică reține trei potopuri, care ar fi distrus lumea în perioade diferite. Primul, în ordine cronologică, ar fi, după unii, cel din timpul lui Ogyges[99], urmat de cel al lui Deucalion și, în final, cel din timpul lui Dardan.

Cronicarul eclesiastic Eusebiu din Cezareea scrie[100] că potopul lui Ogyges s-a produs cu circa 220 ani după cel al lui Noe și cu 250 ani înaintea potopului lui Deucalion[101].

Se crede că Ogyges a fost, la început, un erou mai curînd beoțian decît atic, iar istoria potopului ar putea să fi fost sugerată de către inundațiile periodice ale lacului Copais, care se găsea în centrul Beoției.

În ce-l privește pe Dardan, acesta era, se pare, originar din Pheneos, oraș situat în nordul Arcadiei, zonă care a fost supusă unor inundații frecvente și de amploare, condițiile naturale în zona lacului Copais, în Beoția, și în valea Pheneos, din Arcadia, fiind asemănătoare.

Ca atare, s-ar putea ca inundațiile locale, succesive, produse în aceste zone să fie la originea acestor tradiții[102].

4.6. Privire comparativă asupra relatărilor despre potop (v. subcap. 4.1.—4.5.)

În tabelul 1 se prezintă o succintă comparație între cîteva din elementele de structură și soluțiile folosite în principalele legende referitoare la potop.

Legenda	Scop	Anvergură	Durata	Se dau detalii constructive pentru corabie?	Supraviețuitori: Oameni	Supraviețuitori: Animale	Locul de oprire al corăbiei	Se cercetează scăderea apelor?	Se aduc jertfe divinității la finele potopului?	Regretă divinitatea distrugerea omenirii?
Sumero-babiloniană	sancționator (moralizator)	universal	P. 7 zile V. neprecizat	Da	P. Utnapiștim cu familia și neamurile sale + meșteșugarii + un timonier V. Xisuthros cu părinții și prietenii săi	P. Da, sămînța a toată vietatea V. Da, neprecizat numărul	P. Muntele Nisir V. În munții Armeniei	Da, cu zburătoare	Da, zeii sînt încîntați de mirosul jertfei	Da, zeul Ea se căiește
Biblică	sancționator (moralizator)	universal	V_1 101 zile V_2 370 zile	Da	Noe cu nevasta sa, fiii săi și nurorile sale	V_1 Da, cîte o pereche din fiecare specie V_2 Da, cîte 7 perechi din speciile curate și cîte o pereche din cele necurate	Vf. Ararat, în munții Armeniei	Da, cu zburătoare	Da, Dumnezeu este încîntat de mirosul jertfei	Da, Dumnezeu se căiește
Coran	sancționator (moralizator)	neprecizat (probabil afectînd numai poporul lui Noe)	neprecizat	Nu	Noe și familia lui (mai puțin un fiu care n-a crezut) și toți cei care au crezut în cuvîntul lui Noe	Da, cîte o pereche din fiecare specie	înălțimea Al Djudi (M-tii Armeniei)	Nu	Nu	Nu
Indică	neprecizat (impresia unui fenomen ciclic)	universal (implicînd „lumile")	un mare număr de ani	Nu	Cei șapte Richi (sfinți) sau Manu	Nu se pune chestiunea	În munții Himalaia	Nu	Nu	Nu
Greacă	neprecizat (capriciu al lui Zeus sau catastrofă naturală)	limitat la spațiul grecesc.	P. 9 zile V. neprecizat	Nu	P. Deucalion și Pyrrha (soți), fii de semizei V. Deucalion cu soțiile și copiii săi	P. Nu se pune chestiunea V. Toate animalele de pe pămînt, venite, în cupluri, din inițiativă proprie	P. Muntele Parnas V. Muntele Othrys	Nu	Da,	Nu

P — versiune principală
V — variante

4.6.1. *Elemente autonome și influențe*

În primă aproximație, din analiza relatărilor prezentate rezultă că legendele babiloniene au ca punct de plecare una sau mai multe povestiri sumeriene, la rîndul lor, legendele babiloniene constituind sursa din care s-au dezvoltat tradițiile ebraice, inserate în Biblie, și care au constituit, mult mai tîrziu, modelul din care s-a inspirat relatarea conținută în Coran.

După cum reiese și din prezentarea sinoptică din tabelul 1, între relatările prezentate există elemente de sinonimie, dar și de diferențiere. Cele mai numeroase și mai de fond apropieri se remarcă, însă, între relatările sumero-babiloniene și cele ebraice, asemănări pe care le vom trece în revistă în cele ce urmează.

Astfel, dintre relatările cuprinse în prezenta lucrare, nu par să fie autonome decît tradițiile sumeriene, indiene și grecești.

4.6.2. *Relatările babiloniene și cele ebraice (biblice)*

Avînd în vedere că între aceste grupe de povestiri nu există decît diferențe de formă, nu se poate evita convingerea că relatările sumero-babiloniene și cele ebraice fie provin unele din celelalte, fie, și unele și celelalte, au la bază o tradiție comună.

Elementele de asemănare conținute în structura și în soluțiile celor două grupe de relatări sunt atît de numeroase și de evidente încît ar fi dificil să se susțină că acestea sunt întîmplătoare. Astfel încît, cum arareori se întîmplă în știință, savanții care s-au ocupat de studiul legendei despre potop, numeroși și docți, sunt, fără excepție, de acord că relatările ebraice (cele cuprinse în Biblie) constituie prelevări din legendele sumero-babiloniene.

Iată o trecere în revistă a similitudinilor mai revelatorii:

La sumero-babilonieni	La evrei
1. Potopurile se produc în timpul celui de-al zecelea rege al Babilonului.	1. Potopurile se produc în timpul celui de-al zecelea patriarh, de la Adam.
2. Păcatele și stricăciunea oamenilor provoacă supărarea zeilor celor mari.	2. Păcatele și stricăciunea oamenilor provoacă supărarea lui Dumnezeu.
3. Ca urmare, zeii din triada supremă Anu, Ea și Enlil decid să distrugă lumea prin potop.	3. Ca urmare, Dumnezeu [Elohim sau Iahve (Adonai)], după zonă, decide să distrugă lumea prin potop.
4. Zeul Ea comunică unui om evlavios, lipsit de păcate (Xisuthros, Utnapiștim etc.), decizia luată, dîndu-i dispoziția de-a construi o corabie.	4. Dumnezeu comunică lui Noe, om evlavios, lipsit de păcate, decizia luată, dîndu-i dispoziția de-a construi o corabie.
5. Zeul Ea dă indicații constructive și dimensionale[103] privind execuția corabiei.	5. Dumnezeu dă indicații constructive și dimensionale[103] privind execuția corabiei.
6. Eroul potopului are de înfruntat batjocura concetățenilor săi pentru construirea unei corăbii pe uscat.	6. Noe are de înfruntat batjocura concetățenilor săi pentru construirea unei corăbii pe uscat.
7. Eroul construiește o corabie imensă, cu etaje, etașînd-o cu smoală sau bitum.	7. Noe construiește o corabie imensă, cu etaje, etanșînd-o cu smoală sau bitum[104].

8. Eroul introduce în corabie familia şi neamurile (prietenii) lui, alimente, averea sa şi eşantioane din toate vieţuitoarele pămîntului.	8. Noe introduce în corabie familia sa, alimente, bunurile sale şi eşantioane din toate vieţuitoarele pămîntului.
9. După introducerea în corabie a tot ce trebuia „a închis uşa" (corabiei). Altă variantă menţionează porunca zeului Ea: „du-te şi închide uşa corăbiei".	9. După introducerea în corabie a tot ce trebuia, „Apoi Domnul a închis uşa după el".
10. Potopul se produce prin dezlănţuirea unor ploi torenţiale de o violenţă nemaiîntîlnită, toate fiinţele fiind distruse prin înec.	10. Potopul se produce prin dezlănţuirea unor ploi torenţiale de o violenţă nemaiîntîlnită (în varianta elohistă se rup şi nişte izvoare ale Adîncului), toate fiinţele fiind distruse prin înec.
11. Eroul şi pasagerii corăbiei sale sunt singurii supravieţuitori.	11. Noe şi pasagerii corăbiei sale sunt singurii supravieţuitori.
12. Pentru a afla care este nivelul apelor, după oprirea furtunii, eroul trimite cîteva păsări[105].	12. Pentru a sonda nivelul apelor, după oprirea furtunii, Noe trimite cîteva păsări[105].
13. Corabia acostează pe un vîrf de munte, în munţii Armeniei.	13. Corabia acostează pe vîrful Ararat, în munţii Armeniei.
14. Coborînd din corabie, eroul înalţă un altar şi aduce jertfe de recunoştinţă zeilor.	14. Coborînd din corabie, Noe înalţă un altar şi aduce jertfe de recunoştinţă lui Dumnezeu.
15. Zeii miros plăcuta aromă a jertfei.	15. Dumnezeu miroase plăcutul miros al jertfei.

Evident, spaţiul nu ne îngăduie să menţionăm în detaliu toate punctele de asemănare mergînd, nu în puţine cazuri, pînă la identitate.

Este, însă, cert că între nici unele din relatările cunoscute nu există similitudini atît de numeroase şi de frapante. Este şi motivul pentru care numeroşi cercetători s-au aplecat cu competenţă şi migală asupra acestor texte. În tabelul 2 se prezintă, după Fr. Lenermant[106], corespondenţa, pe versuri şi versete, între relatarea potopului din Epopeea lui Ghilgameş, conţinută pe tăbliţa XI, şi relatările iahvistă şi elohistă din Geneza, prima carte a Bibliei, şi diferenţele dintre ele.

Care poate fi explicaţia acestor suprapuneri, atît ideatice şi formale cît şi de motive?

Este cu neputinţă ca legendele sumero-babiloniene să provină din cele ebraice pentru simplul motiv că primele sunt atestate, în scris, cu circa 12 secole înaintea celor din urmă. Cînd s-a produs acest transfer ideatic nu este uşor de stabilit, cu certitudine, din lipsă de date.

Cercetători renumiţi presupun că evreii au auzit, pentru prima dată, această legendă în Babilon, în timpul captivităţii în care au fost duşi la 586 î.e.n. de către Nabucodonosor, regele Babilonului. Această opinie este întărită de faptul că relatarea elohistă a fost compusă, foarte probabil, în timpul captivităţii sau la scurt timp după aceasta.

Pe de altă parte, însă, relatarea iahvistă care o precede pe cea elohistă este, după cît se pare, anterioară captivităţii. Or, şi această relatare se apropie foarte mult de versiunile babiloniene, ceea ce naşte întrebarea: dacă evreii au cunoscut şi înainte de captivitate poveştirile babiloniene despre potop care a fost fîntîna, calea, prin care au ajuns să le cunoască?

Două răspunsuri s-au dat de către oamenii de ştiinţă: una presupune că evreii au putut aduce cu ei această

Tabelul 2

Corespondența
Epopeea lui Ghilgameș—Biblie (Geneza)

„Ghilgameș"[1] Tăblița XI	Geneza, relatarea[2]	
	Iehovistă	Elohistă
I,11—16	VI.5—8	VI,11—12
I,17—23	VII,1	VI,13—14
I,24—27		VI,15—16
I.28—35		
I,36—38	VII,4	VI,17—18
I,39—44	VII,2—3	VI,19—21
I,45—52		
II,2—24	VII,5	VI,22
II,25—34	VII,7—9	VII,6; 11—16
II,35—39	VII,16 b	
II,40—50	VII,10; 12; 17	VII,18—20
III,1—4	VII,23	VII,21—22
III,5—18		
III,19—20		VII,24
III,21—23	VIII,2b; 3a	VIII,1; 2a; 3b
III,24—31		
III,32—36		VIII,4
III,37—44	VIII,6—12	VIII,5; 13a; 14
		VIII,15—17
III,45 a	VIII,13 b	VIII,18—19
III,45 b—50	VIII,20	
		IX,1—11
III,51—52		IX,12—16
		IX,17
III,53		
IV,1—11		
IV,12—20	VIII,21—22	
IV,21—22		
IV,23—30		

[1] I—IV = coloane; 1, 3, 4 etc. = versul v. § 4.1.2.
[2] VI—IX = capitolul; 1, 2, 3 etc. = versetul v. § 4.2.2.

istorioară cînd legendarul Abraham a trecut din Babilonia în Palestina, cu circa 2000 ani î.e.n.; a doua sugerează că evreii au putut împrumuta legenda de la Canaaneeni, în momentul stabilirii lor în Palestina, la rîndul lor aceștia putînd s-o preia de la babilonieni în cursul celui de-a doilea mileniu î.e.n.[107].

Iată, în această privință, și opinia celebrului arheolog Leonard Woolley: „Semiții n-au adoptat numai povestirile despre Creație și Potop care, pentru ceea ce privește istoria sau parabola, au influențat Biserica creștină mai mult decît iudaismul"... „Legile lui Moise se bazau în mare parte pe codurile sumeriene, aceste coduri care formează fondul marelui Cod al lui Hammurabi, și astfel evreii împrumutară de la sumerieni idealul de viață socială și de justiție care animă toată istoria lor și care a fost considerat de către popoarele creștine, în teorie dacă nu în practică, drept criteriul pentru principiile și actele lor[108]".

4.6.3. *Cu privire la caracterul conținutului*

Atît la sumerieni și la babilonieni, cît și la indieni și la greci, legendele despre potop, deși aveau destin moralizator, erau cuprinse în, și constituiau, opere fără caracter religios.

Prezența zeităților supreme este necesară pentru că, stihiile fiind la dispoziția zeilor celor mari, numai aceștia aveau latitudinea să le dezlănțuie și să le readucă la tăcere. Doar atît: ei asigură mișcarea mecanismului poveștii, fără ca, pentru prin prezența lor să-i confere sanctitatea.

În India și în Grecia relatările se găsesc inserate în lucrări cu caracter profan.

În creștinism, inserată în cartea sfîntă, legenda capătă caracter de dogmă.

Cu privire la acest subiect, îl vom cita din nou pe Leonard Woolley:

„Marele poem Ghilgameș, care conține povestirile despre Creație și despre Potop, legenda lui Etana care se ridică la cer..., erau răspîndite din cele mai vechi timpuri și-i inspirară pe artiști, dar (cu excepția complicatului mit Tammuz-Adonis) ele nu puteau să influențeze, din punct de vedere al moralității, viața omenească; partea lor pitorească putea să placă vulgului, oamenii de știință puteau să vadă în ele partea filosofică, dar era nevoie de imaginația mai spiritualistă a semiților pentru a face din asta o religie[109]".

Printre caracterizările cele mai complete, din punctul de vedere examinat în acest paragraf, de natură să explice cum niște legende au devenit părți ale unei religii, ni se pare următoarea, aparținînd lui Renan: „Se pot privi incomparabilele mituri din al doilea și al treilea capitol al Genezei, povestirile despre Eden, despre crearea femeii și despre căderea omului, ca o operă personală. O gîndire profundă, deși, după noi, eronată, umple paginile sale în aparență cele mai copilărești. Această concepție a unui om primitiv, absolut, ignorînd moartea, munca și durerea, surprinde prin îndrăzneala ei... Explicarea întregii istorii umane prin păcat, prin tendința spre rău, prin corupția intimă a naturii, a fost baza creștinismului sfîntului Pavel.

Tradiția ebraică păstra aceste pagini misterioase *fără să le dea prea mare atenție. Sfîntul Pavel a făcut din ele o religie*, care a fost aceea a sfîntului Augustin, a lui Calvin, în general a protestantismului[110]"...

Este, credem, limpede, cum niște legende de largă circulație au putut fi convertite într-o religie, fiind, astfel, învestite cu un aer de sfințenie, pe care însuși poporul de la care aceste legende au fost preluate nu li-l conferise.

4.6.4. *Procedee artistice și stilistice*

Deosebiri bine marcate se observă între relatările despre potop și din acest punct de vedere.

Legenda grecească nu se pierde în detalii justificatoare privind cauza dezlănțuirii potopului, în detalii despre construcția unei pseudocorăbii și nici în alte exagerări, de care dospesc relatările babiloniene și ebraice. Trecînd în grabă peste capriciul lui Zeus de a dezlănțui un potop (din moment ce e atotputernic nu are nevoie de zeci de motivări, una mai grotesă ca cealaltă, pentru actele sale) ca și peste potopul propriu-zis, se insistă asupra repopulării Greciei, folosind procedee tipice basmelor.

a. Pentru că Deucalion i-a adus o jertfă, Zeus îl trimite pe Hermes cu mesajul că e gata să-i împlinească *orice dorință*, ca în poveștile cu zîne bune.

Ce altceva putea să dorească Deucalion decît repopularea Greciei? Și, astfel, fără binecuvîntarea cerească de-a crește și a se înmulți, ceea ce pentru Deucalion și Pyrrha ar fi reprezentat doar o promisiune virtuală — pentru popularea Greciei dintr-o singură pereche fiind nevoie de prea mulți ani — cum ne găsim în legendă, în care Zeus e atotputernic,

b. Prin simpla aruncare de pietre peste cap, cum fac copiii cînd se joacă, acestea deveneau ființe. Pentru că era nevoie ca aceste ființe să se poată, apoi, înmulți de la sine, trebuia ca ele să fie de sex diferit. Și, atunci, nimic mai simplu: pietrele aruncate de Deucalion se prefac în bărbați, cele ale Pyrrhei în femei.

Soluție simplă și elegantă, corespunzătoare lumii basmelor, în care ne găsim.

Iată, în acest context, și caracterizarea lui E. Renan: „Grecii vechi, care în totul puneau gust și stil"... „dar grecii, chiar în compilație (se referă la Iliada și Odiseea), au dovedit geniu[111]".

Această legendă extinsă substanțial (152 versuri) devine, la Ovidiu, o parte a uneia din capodoperele antichității: „Metamorfoze".

Tot de factură artistică este și legenda vedică în care un peștișor vorbește, apoi crește continuu, foarte repede, și deși devine imens, încît nu mai încape într-un fluviu, poate fi ușor de purtat de către un singur om etc. Repopularea pămîntului este încredințată (supraviețuitori nu sunt decît șapte bărbați) lui Manu, care nu are la îndemînă decît procedeele obișnuite ale unui sculptor și materia neînsufletită și, evident, legenda.

Tot de factură legendară erau și relatările babiloniene și nici aici nu lipsesc procedeele stilistice (v. § 4.1.2.) și artistice, deși legenda este mult mai încărcată, mai barocă, ceea ce marchează diferența între simplitatea și sobrietatea stilului grecesc și mozaicul babilonian.

Povestitorul iahvist, deși nu-i lipsit de talent literar, ne apare ca un pesimist și întunecat levit, terorizat de ideea păcatului, conservator, pentru care orice încercare de înnoire, stricînd regulile ancestrale, este privită ca un rău care trebuie condamnat. Dominat el însuși de ideea religioasă, încearcă să-i subordoneze toată existența, atît cea individuală cît și viața de relație. Deși, în cea mai mare parte, reproduce o carte de legende, tinde tot timpul să transforme faptele legendare în dogme înfricoșătoare. Nu mai este vorba de artă, pentru că autorul respectiv nu știe să glumească, luînd totul la modul serios și sentențios (v. și § 4.2.3.).

Deși mai simplă, mai puțin sumbră și terorizată de ideea de păcat, legenda elohistă are totuși un pronunțat caracter religios, în acest sens nedeosebindu-se de relatarea iehovistă.

În ce privește relatarea din Coran aceasta are, se pare, exclusiv caracter religios.

III. DESPRE IMPOSIBILITATEA FIZICĂ A ORICĂRUI POTOP

5. NU ESTE POSIBIL UN POTOP UNIVERSAL

5.1. Cîteva opinii referitoare la potop

Cît ar părea de surprinzător, mai există oameni care cred, și astăzi, în realitatea potopului biblic, printre aceștia negăsindu-se numai oameni fără cultură. Chiar și în ultimii ani au apărut în ziare relatări privind descoperirea de către unii arheologi a unor resturi din arca lui Noe.

Astfel de „descoperiri" s-au făcut în toate timpurile. Ele sunt determinate, în primul rînd, de eludarea unora din atributele discernămîntului, știut fiind că, în aer liber, construcțiile din lemn nu durează mai mult de cîteva sute de ani. Or, după cele mai moderate datări, de la potopul lui Noe ar fi trecut peste 4 000 ani; unii, „calculînd", au ajuns la peste 10 000 ani. După cum se vede, descoperirile bucăților din arca lui Noe au toate șansele să fie autentice!

Voltaire, în vremea căruia exista, de asemenea, moda unor astfel de descoperiri, scria, la 1760[112]: „Suntem foarte surprinși că anumiți savanți au atribuit acestui potop unele scoici răspîndite ici și colo pe continentul nostru".

Într-o lucrare recentă se scrie[113]: „Dacă potopul, a cărui realitate este dovedită din punct de vedere istoric" . . .

În 1976, prof. André Capart, de la Institutul de ştiinţe naturale din Bruxelles, a comunicat că ar fi stabilit data exactă la care s-a produs potopul, acum 8 476 ani[114].

Idei similare exprimă şi alte lucrări (v. subcap. 6.2.).

În cele ce urmează ne propunem să examinăm dacă atestări de natura celor citate mai sus sunt purtătoare de adevăr sau nu, dacă potopul, înainte de a fi atestat ca realitate, este posibil din punct de vedere fizic şi logic.

5.2. Cu privire la imposibilitatea naturală a oricărui potop universal

Pentru că cele mai exact exprimate date privind desfăşurarea potopului sunt cele conţinute în Biblie, căreia i se revendică precizie absolută prin aceea că „toată scriptura este însuflată de Dumnezeu"[115] . . . , şi pentru că această legendă despre potop este cea mai răspîndită în ţările creştine, ne vom opri la aceasta.

a. În capitolul 7 al Genezei, versetele 10, 11, 12 şi 17—20 (v. § 4.2.2.) se găsesc elementele care definesc amploarea acestui unic şi grandios, fie el numai imaginativ, cum vom vedea, spectacol planetar. Suntem, deci, informaţi (v. versetele citate) că „toţi munţii înalţi care sunt sub cerul întreg au fost acoperiţi", apa întrecînd cu 15 coţi ($\approx$ 8 m) munţii cei mai înalţi.

Să vedem ce cantitate de apă a fost necesară pentru realizarea potopului, în condiţiile comunicate de textul biblic.

Este ştiut că pămîntul are o rază de circa 6 378 km la ecuator[116], respectiv 6 357 km la poli, admiţîndu-se ca rază medie a elipsoidului aproximativ 6 372,3 km. Cel mai înalt vîrf este Everestul, în masivul Himalaia, avînd o înălţime (media a trei măsurători) de 8 882 m.

Dacă am considera că nivelul apelor a atins vîrfurile celor mai înalţi munţi, fără să le fi şi depăşit, un calcul elementar ne arată că pentru producerea potopului biblic ar fi fost necesari peste 4 500 000 000 km³ apă.

Pentru a înlesni aprecierea acestei cifre s-o comparăm cu cîteva repere de pe pămînt.

Oceanul Pacific			Raport
Suprafaţa km²	Adîncimea medie, km	Volumul km³	Potop / Oc. Pacific $\approx$ 7,5
146 440 000	4,1	600 404 000	
Oceanul Atlantic			Potop / Oc. Atlantic $\approx$ 16,6
73 540 000	3,7	272 098 000	
Întreg oceanul planetar (toată apa de pe pămînt)			Potop / Oc. Planetar $\approx$ 3,3
362 330 000	3,8	1 376 854 000	

Din cifrele prezentate, rezultă că aportul suplimentar de apă (peste cea existentă pe pămînt) pentru producerea potopului ar fi trebuit să fie echivalent cu circa 7,5 oceane de mărimea Pacificului sau cu aproximativ 16,6 oceane de mărimea Atlanticului, respectiv, în final, ar fi trebuit să reprezinte în jur de 3,3 ori întreg volumul de apă existent pe pămînt.

Deci, cum întreg oceanul planetar nu reprezintă decît în jur de 23—24% din apa care ar fi fost necesară desfăşurării potopului biblic, înseamnă că potopul nu s-a putut produce decît dacă, printr-un mecanism necunoscut şi inimaginabil cu mintea omenească, echivalînd

cu o minune mare, această uriașă cantitate de apă a fost creată sau adusă de undeva, din afara pămîntului.

Însă, această minune nu ar fi fost deajuns. Fără o altă minune de același rang, în care un sorb gigant să absoarbă integral apele de inundație, pămîntul ar fi rămas permanent inundat, în afara unor forme acvatice rudimentare, viața pe planeta noastră nemaifiind posibilă, acest incredibil volum de apă neavînd cum și unde să se scurgă.

b. Se știe că apa se găsește într-un circuit închis în natură, că volumul total de apă, pe pămînt, nu variază sesizabil.

Formele de viață pe care le întîlnim pe pămînt își datoresc apariția și existența acestui echilibru acvatic, constanței volumului total de apă pe Terra.

Prin evaporare, o anumită cantitate de apă, din mări și oceane, din lacuri și din rîuri etc., este antrenată în stare de vapori și ținută în suspensie, de mase de aer cald, în atmosferă. Printr-un început de condensare, vaporii de apă din atmosferă devin vizibili (nori), iar prin condensarea acestor vapori, apa revine pe pămînt sub formă de ploaie.

Dacă vaporii de apă, antrenați din mări, oceane etc., ar ieși din atmosferă și s-ar răspîndi în cosmos, aceasta ar însemna diminuarea treptată a cantității de apă de pe pămînt și ar pune în pericol, în timp, existența organismelor vii, știut fiind că orice organism viu conține o cantitate apreciabilă de apă, reprezentînd, în organismul uman, circa 60% față de masa totală a corpului și, respectiv, 70% față de masa corpului fără lipidele de depozit.

Dacă, prin absurd, ar apare un aport de apă din cosmos, și acesta ar fi important sau de durată foarte mare, volumul de apă de pe pămînt ar crește și, ca urmare, o inundație permanentă — de asemenea punînd în pericol viața — nu ar putea fi evitată.

c. În capitolul 9 al Genezei, versetul 15 (v. § 4.2.2.) cronicarul elohist notează spusele lui Elohim (Dumnezeu) însuși: „și Eu îmi voi aduce aminte de legămîntul dintre Mine și voi ... și *apele* nu se vor mai face un potop, ca să nimicească orice făptură".

Subsantivul „apele", plural, articulat, se referă, cum reiese și din context, la toate apele de pe pămînt. De unde rezultă că potopul s-a desfășurat cu cei 1 376 854 000 km³ apă, care formează oceanul planetar, apa proprie pămîntului, fără aportul suplimentar al celor 4 500 000 000 km³ de apă, cantitate care, negăsindu-se pe pămînt, dar fiind strict necesară pentru ca potopul descris în Biblie să se poată produce, trebuia procurată de undeva.

Or, cine ar putea ști mai bine decît autorul ce material a întrebuințat la punerea în operă a hotărîrii sale?

Ceea ce ne conduce, implicit, la constatarea că redactorul elohist greșește, dat fiind că Dumnezeu însuși ne asigură că potopul n-a avut loc decît cu apele de pe pămînt. În acest caz, apare neîndoios că realitatea nu corespunde cu descrierea cronicarului. Adică, în realitate, n-a fost nici universal și n-a fost nici potop sau dacă totuși el, cronicarul, îl știe, acesta s-a produs numai în imaginația lui, după obiceiul locului și timpului, într-o vedenie „de la Domnul".

d. Creșterea bruscă a masei pămîntului cu 4 500 000 000 000 000 000 t, masa apei de aport pentru producerea potopului, nu putea să nu influențeze atît forța de atracție soare-pămînt cît și orbita de revoluție a pămîntului. Și, în cazul în care potopul s-ar fi produs într-adevăr conform relatării biblice, este puțin probabil ca cronicarul biblic să mai fi apucat să existe și să-și scrie istorioara.

e. Biblia ne spune (v. § 4.2.2.) că ploaia a căzut pe pămînt patruzeci de zile și patruzeci de nopți (cap. 7/12, 17).

Cea mai mare cantitate de precipitații înregistrată pe suprafața pămîntului a fost de 22,987 m/an, la Cherapungi (India) în anul 1861.

Cu un astfel de nivel de precipitații, unic și strict local, dacă, prin absurd, s-ar fi produs permanent și pe toată suprafața pămîntului, în absența totală a evaporării, nivelul apelor menționat în Biblie ar fi fost atins în 387 ani, nu în 40 zile.

Pe de altă parte, în timpul celor mai mari averse de ploaie, aportul maxim de apă, de scurtă durată (care la noi în țară nu depășește 10 cm/h), atins pe pămînt în regiunea marilor lacuri, este de 20 cm/h. Astfel de averse nu au decît durate foarte scurte, sub o oră.

Dacă, tot prin absurd, am considera că a plouat continuu cu cel mai mare debit de aversă întîlnit pe pămînt am ajunge la următoarea constatare:

0,2 m/h × 24 ore = 4,8 m nivel apă/zi

4,8 m × 40 zile = 192 m, nivelul maxim de apă care ar fi putut fi atins în 40 zile, presupunînd că apa de aversă ar fi fost alimentată din exteriorul pămîntului. Căci dacă ar fi fost obținută printr-un procedeu miraculos de evaporare forțată, nivelul nu ar fi putut crește, pentru că debitul de aversă ar fi compensat debitul evaporat, fiind vorba de aceeași cantitate de apă.

f. Cronicarul biblic nu face nici o mențiune referitor la fauna acvatică, pentru conservarea căreia arca lui Noe n-a fost prevăzută. În cap. 7/21—23 (v. § 4.2.2.) relatarea cu privire la acest punct este confuză: „Tot ce răsufla, tot ce avea suflare de duh de viață în nări, tot ce era pe pămîntul uscat (!) a murit... N-a rămas decît Noe și ce era cu el în corabie".

Pe de o parte, povestitorul ignoră că există și viețuitoare care nu respiră, mai apoi restrînge sfera morții la fauna de pe uscat, ceea ce ar lăsa să se înțeleagă că viețuitoarele acvatice ar fi fost cruțate, pentru ca, în final, să se spună că, în afară de Noe și ale sale, totul a murit.

Probabil că autorul relatării și-a închipuit că viețile acvatice n-au fost afectate de potop, pentru că nu li se modifica mediul de viață!

Se știe că apa de ploaie e apă dulce. O cantitate atît de mare de apă dulce ar fi redus la mai puțin de 24% salinitatea mărilor și oceanelor. La o astfel de reducere a salinității, la creșterea presiunii, la nivelul mărilor, cu aproximativ 900 bari este îndoielnic că vreo specie din fauna acvatică să fi supraviețuit.

La un astfel de volum de apă ar fi fost de așteptat ca suprafața pămîntului să se fi uniformizat măcar în parte. Nemaideosebindu-se zonele mărilor și oceanelor de cele ale uscatului, la scăderea apelor era normal ca o parte din mîlul antrenat de ploi și o parte din viețile acvatice, moarte în timpul potopului, să fie deci decantate, la retragerea apelor, și deasupra deșerturilor. Astfel că ar fi trebuit să se găsească în deșerturi mîl, schelete de viețuitoare acvatice fosilizate etc., ceea ce nu se confirmă.

g. Concluzie

Din cele discutate în prezentul subcapitol, se impune concluzia că, dacă nici împingînd lucrurile pînă la absurd, realitatea nu confirmă relatarea biblică, ba, dimpotrivă, o infirmă, ne găsim, fără rezerve, în mitologie.

Situîndu-se în afara legilor fizice și raționamentelor deduse din natura lucrurilor, potopul biblic nu s-ar fi putut produce decît în afara naturii, fără participarea acesteia și a legităților care-i sunt caracteristice, într-o lume a minunilor.

Dacă s-ar accepta că, împotriva propriei sale ordini, naturală, invariabilă și eternă, pentru a produce, totuși, potopul, Creatorul a apelat la miracole, ar trebui să se admită că ordinea fizică poate fi versatilizată la voința sau la capriciul cuiva, ar trebui să se accepte, în locul lumii reale, așa cum o cunoaștem cu rațiunea, pe baza experienței milenare a umanității, o lume virtuală, între mecanismele căreia s-ar găsi și minunea. Cu toate

că într-o ordine gîndită şi pusă în funcţiune de un creator perfect prezenţa minunii apare fără sens.

Într-o astfel de lume, nici un control logic şi nici o previziune raţională nu şi-ar mai afla locul, astfel încît totul s-ar petrece în succesiuni de evenimente neprevizibile cu raţiunea umană, la întîmplare, în raport de experienţa omenească şi de logica eşafodată pe această experienţă. De remarcat că nici trecutul n-ar mai putea fi explorat şi explicat, pentru că logica operează cu legităţi deduse din repetabilitatea, periodicitatea şi constanţa fenomenelor. Or, miracolul suspendă sau desfiinţează temporar tocmai aceste atribute ale naturii, a căror inalterabilitate este piatra unghiulară a sistemului de gîndire şi interpretare logică a naturii de către om. Aşa, de exemplu, la un moment dat, apele rîurilor s-ar întoarce din drumul lor şi ar porni-o vijelios spre izvoare, iar într-o ţarină în care s-a semănat orz s-ar găsi la recoltare gulii etc.

Aceste prezumţii sunt absurde, se va spune. Desigur, sunt absurde, dar în raport de un sistem de gîndire logic, faţă de care nici potopul universal nu apare mai puţin absurd.

Din datele şi argumentele prezentate, rezultă, credem, fără nici o îndoială, că *un potop universal nu a fost, nu este şi nu va fi posibil, în primul rînd pentru că, pe pămînt, lipseşte elementul care să-l producă: cantitatea de apă necesară!*

5.3. Argumente de natură logică privind imposibilitatea existenţei, cu funcţie de salvare a unor supravieţuitori ai unui potop, a arcei lui Noe

Pentru economie de spaţiu, se vor enunţa numai elementele lovite fie de imposibilitate, fie de dubiu, din

relatările biblice despre potop, renunţîndu-se la comentarii.

a. Construirea, pe uscat, a unei corăbii de circa 300 coţi (≈ 150 m) lungime, 50 coţi (≈ 25 m) lăţime şi 30 coţi (≈ 15 m) înălţime, de către Noe (în vîrstă de peste 520 ani), ajutat de cei trei fii ai săi, echivalează cu o minune. Pentru tehnologia de atunci (după socotelile unora din exegeţii Bibliei potopul mondial ar fi avut loc cam cu 3 242—3 247 ani î.e.n.), tăierea, fasonarea şi transportarea grinzilor şi a cherestelei (obţinute direct din pădure), îmbinarea elementelor componente, solidarizarea unei corăbii cu o suprafaţă de aproape 4 000 m², pe trei niveluri, implicau dificultăţi a căror depăşire ar fi greu de imaginat. A nu se uita că după datările menţionate mai sus, faptele relatate s-au petrecut în neolitic, perioadă în care nu existau decît scule (dălţi, topoare, seceri etc.) din piatră (silex). Este greu de imaginat chiar că un şantier naval din zilele noastre ar putea realiza, din lemn, o astfel de construcţie (din punct de vedere dimensional, al capacităţii de transport şi al rezistenţei, la o călătorie, fără escală, de 370 zile, din care 40 zile pe o furtună continuă de o intensitate încă neîntîlnită).

b. Rezistenţa unei atari construcţii la cele mai mari averse „întîlnite" pe pămînt.

c. Realizarea unei etanşări satisfăcătoare cu smoală (pe dinăuntru şi pe dinafară) şi rezistenţa acesteia la o furtună năpraznică, de durată neînchipuit de mare.

d. Obţinerea bitumului pentru etanşare în jurul anilor 3200 î.e.n., ştiut fiind (v. § 4.2.3.) că cele mai vechi menţiuni privind obţinerea şi folosirea bitumului se referă la perioada anilor 2400 î.e.n. şi numai la Mesopotamia (v. Nota 107).

e. Capacitatea corăbiei de a caza circa 980 000 specii de vieţuitoare (fără acvatice), din care 9 000 specii de mamifere (4 140 carnivore, 2 340 ierbivore şi 2 530 ro-

zătoare), și 8 600 specii de păsări (8 424 zburătoare, 150 cățărătoare și 26 nezburătoare); din cele „curate" cîte 7 perechi, din cele „necurate" cîte o pereche.

f. Capacitatea de depozitare a apei și a hranei pentru zeci de mii de vieţuitoare mari și sute de mii de vieţuitoare mici pentru o perioadă de 370 zile, cît au rămas în arca lui Noe perechile de prăsilă pentru fauna pămîntului, plus pentru cîţiva ani ulteriori, pînă s-au înmulţit animalele care serveau, prin natura lucrurilor, drept hrană pentru animalele carnivore; hrana folosită trebuie să fi fost foarte diversă și aprovizionarea foarte bine planificată pentru animale și fiinţe atît de diferite.

g. Posibilitatea ca patru bărbaţi (unul de 600 ani, ceilalţi de cîte 100 ani) și patru femei să îngrijească (să hrănească, să adape, să cureţe și să evacueze produsele de excreţie) de la sute de mii de vieţuitoare.

h. Posibilitatea de a ţine atîta vreme împreună animale atît de diferite (lei, tigri, lupi etc., girafe, zebre, antilope, vite cornute, oi etc., păsări și insecte, viermi etc.) fără ca, măcar, unele să poftească să se înfrupte din colegele lor de călătorie.

i. Remarcabila performanţă zoologică de a ţine, fără precauţii speciale, în condiţii climatice unice și uniforme, animale provenind din zone total diferite: lei, girafe, urși polari, reni, pinguini etc.

j. Reușita de a păstra în viaţă la altitudini de 8—9 000 m reprezentanţi ai întregii faune a globului.

k. Împrejurarea că după o călătorie, în voia vînturilor, de 150 zile, pe suprafeţe de ape învolburate, arca lui Noe nu s-a deplasat, practic, deloc, oprindu-se pe vîrful munţilor Ararat (Geneza 8/4), adică aflîndu-se la finele potopului cam la aceeași latitudine și longitudine la care se găsise la începutul potopului.

l. Adunarea și introducerea în corabie a sute de mii de specii de vieţuitoare care se găsesc, în mod normal,

răspîndite pe întreaga suprafaţă a pămîntului, de la pol la ecuator; nu este ușor de imaginat cum au călătorit multe mii de kilometri, uneori traversînd și oceane, pentru a veni să intre în corabia lui Noe: cangurul și nandu din Australia, lama din America etc.

m. Aducerea de către porumbel (la al doilea zbor de cercetare — Geneza 8/11, 12) a unei frunze de măslin, în cioc, știut fiind că măslinii au stat sub apă, parţial sărată, la o adîncime de circa 8—9 000 m, un număr mare de zile.

Pe de altă parte, în preajma Araratului nu prea cresc măslini.

n. Posibilitatea ca un corb și un porumbel să zboare la altitudini de peste 5 000 m (li s-a dat drumul de pe vîrful Ararat).

o. Scăderea bruscă a nivelului apei în decurs de 7 zile: în luna XI, ziua 9 (Geneza 8/6—9) porumbelul trimis în cercetarea pămîntului se întoarce „negăsind nici un loc unde să-și pună piciorul" (și munţii erau încă acoperiţi de ape), iar după 7 zile, în luna XI, ziua 16 (Geneza 8/10, 11) porumbelul aduce, în cioc, o frunză de măslin; rezultă o scădere a nivelului apelor de cîteva mii de metri în 7 zile, după ce timp de mai multe zeci de zile anterioare, scăderea a fost imperceptibilă sau redusă.

5.4. Contradicţii și inadvertenţe în relatările biblice despre potop

a. Motivele invocate (cap. 6/13 și 17, v. § 4.2.2.), atribuite lui Dumnezeu, pentru a justifica hotărîrea de distrugere a lumii prin potop nu sunt susţinute. Cum s-a mai spus, de nicăieri, din Biblie, nu rezultă că în vremea lui Noe oamenii erau mai răi, că „stricăciunea"

era mai răspîndită decît fusese în cei 1 056 ani cîți trecuseră de la „facerea" lumii pînă la nașterea lui Noe.

Decizia surprinde și pentru că nu este ușor de înțeles ca un mare artist să-și distrugă, cu una cu două, cea mai reprezentativă dintre creațiile sale, cununa creației, cum a fost numit omul.

Dacă oamenii au ieșit răi din mîna creatorului, este oare vina lor? Nu cumva se datorește aceasta faptului că au fost concepuți necorespunzător? Un pictor care ar imputa tabloului său că nu-l reprezintă, un poet care ar imputa poeziei sale lipsa de armonie, un arhitect care ar imputa construcției sale lipsa de stil, de personalitate, în genere un creator care și-ar învinovăți opera pentru defecte imputabile, de fapt, lipsei sale de talent sau de pricepere, nu s-ar putea aștepta la aprecieri favorabile printre oameni.

Cum ar putea fi considerată imputarea care, nouă oamenilor, ni se pare nedreaptă, pe care Dumnezeu i-o aduce ființei umane referitor la înclinație spre rău care, cum se știe, este „congenitală", deoarece o ființă concepută bine nu ar fi putut avea înclinația spre rău încă din prima generație: la Adam, lipsă de sinceritate, lașitate etc. În a doua generație, cînd sunt numai doi bărbați, Cain și Abel, și au la dispoziție tot pămîntul, apare deja fratricidul. Ce rău mai mare se poate imagina?

În altă ordine de idei, este ea justificată imputarea înclinației spre ucidere, unul din cele mai mari rele, înclinație pe care o au toate animalele carnivore, atîta vreme cît, prin creație, omul a fost lipsit de discernămînt, de capacitatea de a deosebi binele de rău? Pentru că, din acest punct de vedere, al capacității, mai bine zis al incapacității, de a distinge binele de rău, omul nu se deosebea de restul faunei.

S-ar putea reproșa acestei aserțiuni că omul o obținut cunoștința binelui și a răului prin înfruptarea din

pomul oprit. Natura lui, însă, cea „creată", a fost animalică, după cronicarul biblic, cunoașterea binelui și a răului, discernămîntul, dobîndindu-le prin neascultare, împotriva voinței creatorului.

b. Cum am mai spus, conform cronologiei biblice, de la „creație" pînă la Noe s-au scurs 1 056 ani. Tot Biblia ne asigură că „la Dumnezeu o mie de ani sunt ca o zi".

Este greu de coroborat ideea de perfecțiune a creatorului cu redusa durată de funcționare, și în acest caz, defectuoasă, a unei opere destinată să fie măiastră, perfectă, concepută prin similitudine cu creatorul și care, după numai o zi a creatorului, ajunge într-o așa stare de decădere că trebuie să fie distrusă, nici măcar soluții remediative, de îndreptare, nemaiavînd nici o șansă de reușită.

c. Neverosimilă apare decizia cu privire la potop și în raport de atributul „atotbun", acordat lui Dumnezeu, cît și de autocaracterizarea pusă de cronicarii biblici pe seama lui Dumnezeu: „Căci Eu Domnul Dumnezeul tău... Mă îndur pînă la al miilea neam de cei ce Mă iubesc și păzesc poruncile Mele"[117].

După atestările biblice, Enoh, cel puțin, străbunicul lui Noe, a fost sfînt, „a umblat cu Dumnezeu: apoi nu s-a mai văzut, pentru că l-a luat Dumnezeu", în altă traducere, „a fost luat la cer, de Dumnezeu, într-un car de foc"[118].

Pentru îndurarea pe care i-o datora lui Enoh, în virtutea promisiunii menționate, Dumnezeu n-ar fi putut să-i distrugă pe urmașii lui Enoh din primele două-trei generații. În ce privește îndurarea promisă pînă la „al miilea neam", acesta aparținînd încă viitorului îndepărtat, creatorul n-ar avea nici astăzi latitudinea să-i distrugă prin potop pe urmașii lui Enoh, necum, cum rezultă din relatarea biblică despre potop, chiar pe fiul lui Enoh, și bunicul lui Noe, Metusala, omul cel mai

longeviv din lume (după Biblie), care își sfîrșește existența chiar în anul în care se declanșează potopul. Or, avînd în vedere că potopul începe, evident, după cronologia biblică, în ziua 17 a lunii a 2-a, probabilitatea ca fiul lui Enoh să fi murit prin înec datorită potopului este foarte mare.

d. Regretele pe care cronicarul biblic le atribuie lui Dumnezeu (v. § 4.2.2., cap. 6/6) sunt de două ori neverosimile. Întîi, pentru că Dumnezeu fiind atotștiutor, știind și cîte fire de păr are în cap un ins (Matei 10/30) și tot ce s-a întîmplat și ce se va întîmpla, pînă la sfîrșitul lumii, nu ar fi putut să nu știe, de la început, ce va face omul pe care l-a întocmit în ziua a șasea. În acest context, nu este de conceput că un Dumnezeu atotștiutor să nu fi putut prevedea faptele acestuia, măcar pe o durată minusculă de timp. Or, dacă lucrurile s-au petrecut conform prevederilor sale, și o creatură asemănătoare cu un creator perfect nu are cum să se abstragă condiției sale, voinței creatorului, regretele nu-și găsesc justificarea.

Dacă, totuși, cum ne asigură autorul biblic, Dumnezeu a regretat că l-a făcut pe om, atunci, rezultă, n-a prevăzut manifestările acestuia, creația acționînd nu numai în afara voinței creatorului dar și împotriva ei, iar, în acest caz, nu s-ar mai putea spune că este atotștiutor.

e. Pe întreg pămîntul, creatorul n-a găsit decît un singur om demn să trăiască. Este neîndoios că, dacă lucrurile s-au desfășurat conform relatării biblice, creația a reprezentat pentru creator un eșec de proporții care trebuie să-i fi produs o mare amărăciune.

Cum orice creator trăiește prin opera sa, constatarea că opera nu-l reprezintă, că trebuie distrusă, dă un sentiment de autodistrugere. Deși, nu-i de crezut că un creator și-ar distruge, el însuși, opera; cel care ar ajunge la o astfel de soluție nu ar fi de invidiat.

IV. EXEGEZA MITULUI

6. ANALIZA PRINCIPALELOR IPOTEZE. CONCLUZII

Odată stabilit că potopul universal nu are acoperire logică, fiind, deci, puși în situația să constatăm că, în realitate, avem a face cu un mit în cea mai completă accepțiune a cuvîntului (v. subcap. 5.2., § g), să încercăm să desprindem care sunt rădăcinile din care s-a dezvoltat această construcție alegorică.

6.1. Temeiul unor inundații catastrofale locale

Unii autori, printre care i-am cita pe Edward Tylor și pe J. G. Frazer[119], care reia și ilustrează opinia lui Tylor, împart povestirile despre potop în legendare și mitice. Relatările care conțin reminiscențe ale unor inundații locale care s-au produs cu certitudine sunt considerate ca fiind legendare, cele care se referă la un potop universal, sau la alte inundații care n-au avut loc niciodată, fiind considerate mitice.

Ca exemplificare, Frazer este tentat să considere tradițiile mesopotamiene (v. subcap. 4.1.) ca legendare pentru că, dat fiind că o topire bruscă a zăpezilor din munții Armeniei poate și azi să pericliteze existența orașelor din vale, ar fi rezonabil să se presupună că tradiția babiloniană, după care cetatea Suruppak ar fi

fost distrusă în timpul unei inundaţii, este întemeiată. Aceasta, deşi se menţionează că pare mai probabil ca acest oraş să fi fost distrus de un incendiu decît de o inundaţie, adăugîndu-se că această constatare nu împiedică supoziţia că anterior ar fi putut fi devastat de o inundaţie. Pe de altă parte, se consideră că povestirile pe care grecii le asociau numelor lui Dardan şi, respectiv, lui Deucalion (v. subcap. 4.5.), nu sunt decît false deducţii fondate pe configuraţia Mării Negre şi a strîmtorilor sale, Bosforul şi Dardanelele, pentru prima povestire, respectiv pe configuraţia bazinului care înconjură munţii Tesaliei, pentru cea de-a doua.

După aceste considerente se conchide că povestirile greceşti „nu sînt legendare ci pur mitice, pentru că descriu catastrofe care nu s-au produs niciodată" în realitate. Frazer este de acord cu Tylor să considere povestiri de acest gen ca mituri de observaţie, pentru că ar fi sugerate de către o observare exactă a naturii dar interpretată eronat.

Celebrul arheolog Leonard Woolley dezgropînd, după circa 5000 ani de la dispariţia ei, vechea cetate sumeriană Ur, a descoperit şi studiat, printre altele, şi un cimitir ale cărui morminte se pot data între anii 3 500 şi 3 100—3 000 î.e.n.[120]. În aceste morminte a găsit comori de valoare inestimabilă, pe baza cărora a reconstituit, de o factură satisfăcătoare, viaţa cotidiană a societăţii sumeriene.

Sub mormintele cimitirului din Ur, Woolley a găsit un strat de mîl, lipsit de urme de viaţă, a cărui grosime atingea circa trei metri, dedesubtul căruia a găsit urme ale unor aşezări aparţinînd altei civilizaţii, identificată prin: fragmente de ceramică, cărămizi, cenuşă de la focurile vetrelor, gunoaie etc. Deosebirile dintre cele două civilizaţii au fost puse în evidenţă în mod convingător.

Woolley a apreciat că pentru depunerea unui strat de mîl de o asemenea grosime, nivelul apelor trebuie să fi fost, în zona respectivă, un timp mai îndelungat, de circa opt metri. Extrapolînd această convingere, Woolley a estimat că la un astfel de nivel al apelor în zona oraşului Ur, ar fi putut fi inundată aproximativ toată Mesopotamia.

Aprecierea eminentului arheolog pare să conţină o vădită doză de exagerare. Anticul Ur era situat către cursul inferior al Eufratului. Or, Eufratul şi Tigrul, care mărginesc, la vest şi est, Mesopotamia, au lungimi de 2 760 km şi, respectiv, 2 000 km. Dacă panta cursurilor respective nu ar fi decît de 0,3‰, punctul cel mai înalt s-ar afla la cel puţin 600 m, faţă de care un nivel de 8 m ar apare ca neînsemnat. La un astfel de nivel al apelor nu ar fi inundată decît o zonă relativ restrînsă din bazinul fluviului, ceea ce face să apară în toată evidenţa imposibilitatea inundării unui teritoriu întins pe circa 2 000 km.

Este, însă, probabil, că depunerea unui strat de mîl de 3 m să nu se datorească unei singure inundaţii catastrofale ci mai multor inundaţii succesive, produse, de-a lungul secolelor, în zona de vărsare a două fluvii care, în anii bogaţi în precipitaţii sau în care se topesc brusc zăpezi abundente, în munţii Armeniei şi Kurdistanului, produc frecvente revărsări şi, respectiv, inundaţii, mai ales pe porţiunea cursurilor lor inferioare.

Iată cum se regăseşte ideea lui Woolley într-o lucrare contemporană[121]: (Inundarea Mesopotamiei) „a fost un cataclism la o scară rar întîlnită în istorie (?!) şi cu toate acestea cu un caracter local. Dar pentru locuitorii de atunci teritoriul care a suferit catastrofa reprezenta întreaga lume (?!), iar inundaţia a însemnat potopul atotcuprinzător, cu care zeii au pedepsit populaţia păcătoasă.

Povestirile despre catastrofă au trecut de-a lungul veacurilor de la sumerieni la akkadieni şi babilonieni. Din Mesopotamia le-au dus în Canaan ebreii"...

Acceptarea fără rezerve a unei explicaţii atît de simpliste nu presupune prea mult spirit critic, deoarece este uşor de observat, cum se va face în cele ce urmează, că această relatare nu poate avea coincidenţe cu realitatea.

Să analizăm, în cîteva cuvinte, aprecierile lui Woolley şi, prin aceasta, şi pe cele similare ale altora, ca şi numeroasele intuiţii limită între care am cataloga şi opiniile, inserate mai sus, ale lui E. Tylor şi J. G. Frazer, în general, tipice pentru numeroase convingeri personale că elementul real în mitul potopului l-ar constitui una sau mai multe inundaţii locale.

a. Admiţînd că la originea mitului s-ar afla una sau mai multe inundaţii locale de proporţii, dacă populaţia afectată ar fi dispărut, nu ar mai fi avut cine să transmită informaţii despre cataclism. Este de presupus că oricît de întinsă ar fi o inundaţie sau oricît de dezastruoase efectele unei catastrofe, rămîn supravieţuitori. În acest caz, cum spre periferia zonei atinse de catastrofă efectele scad în intensitate, pînă la anulare, cel puţin pentru populaţia afectată de zonele marginale ale inundaţiei şi pentru aceea neafectată, situată în apropierea limitei de activitate a apelor, în afara acesteia, populaţie care, cu siguranţă, furnizează supravieţuitori, caracterul local al inundaţiei s-ar fi impus cu toată evidenţa.

Or, în astfel de cazuri, este limpede că elementele povestirii despre potop, aşa cum sunt ele cunoscute (v. mai ales § 4.2.2.), nu-şi găsesc motivaţia. A relata participarea la un potop universal, cu intervenţia divinităţii, din postura de spectator la o inundaţie locală, cînd, dacă ai în faţă, cît vezi cu ochii, o mare de inundaţie ai, oricum, în spate şi pe lături, tot cît vezi cu

ochii, uscatul pe care stai, frizează paranoismul, ceea ce nu-i nici de aşteptat şi nici dovedit.

Este cît se poate de clar că această ipoteză este o simplă presupunere, viciată de lipsa unei doze evidenţiabile de verosimil.

b. Dacă o inundaţie locală ar putea constitui temeiul pentru apariţia unei tradiţii referitoare la potop, ar trebui ca o astfel de tradiţie să fie mai răspîndită în zonele afectate mai frecvent de inundaţii de amploare.

Or, dacă regula aceasta are acoperire în anumite zone (Malaezia, Micronezia, India, Indonezia, partea joasă a Mesopotamiei etc.), nu se justifică prezenţa tradiţiei despre potop în zone, practic, lipsite de precipitaţii considerabile şi în care o inundaţie catastrofală este de neconceput, cum este cazul Canaanului.

În acelaşi timp, este de observat că există numeroase zone, şi nu de întindere redusă, în care, deşi se întîlnesc, relativ frecvent, inundaţii catastrofale, tradiţiile referitoare la un potop de apă lipsesc cu desăvîrşire. Printre aceste zone am putea menţiona: Japonia, China, Africa Neagră etc.

Această constatare, care nu lipseşte din opera lui J. G. Frazer, pune sub semnul dubiului veridicitatea opiniei lui Tylor, acceptată de Frazer (v. începutul prezentului subcapitol), cu privire la miturile de observaţie. Cel puţin în zonele menţionate, deşi au fost observate numeroase inundaţii catastrofale, mitul nu a luat naştere, ceea ce dovedeşte că observaţia nu este suficientă pentru apariţia mitului.

Este de reţinut că nici în ţara noastră şi nici în cea mai mare parte a ţărilor Europei nu există tradiţii locale referitoare la potop — deşi inundaţiile catastrofale n-au cruţat, de-a lungul secolelor, ţările Europei — găsindu-se în circulaţie numai mitul sumero-babilonian, sub formă biblică, preluat prin creştinism.

c. De-a lungul mileniilor, în diferite zone ale globului pămîntesc, s-au produs numeroase, înregistrate sau prezumate, inundaţii locale catastrofale.

Dacă orice inundaţie catastrofală ar avea capacitatea să genereze tradiţii diluviene, ar trebui să existe un număr impresionant de variante ale mitului potopului, fiecare cu elementele sale specifice şi cu eroii săi.

Cum o astfel de ipoteză nu se adevereşte, iar în unele zone (v. pct. b, mai sus) nici o inundaţie nu a generat mitul, acceptînd opinia că temeiul mitului l-ar constitui o inundaţie locală, trebuie să convenim că numai anumite inundaţii locale, de tip catastrofal, ar fi fost dotate cu atributul de generatoare de mit.

Or, admiţînd această alternativă, imposibil de evitat cînd se încearcă explicarea mitului potopului printr-o inundaţie locală, ar trebui implicate diverselor inundaţii locale condiţii de diferenţiere care să justifice de ce o inundaţie catastrofală, pe un teritoriu, este capabilă să producă mit diluvian, în timp ce altă inundaţie, de acelaşi fel şi de anvergură similară, pe acelaşi sau pe alt teritoriu, este lipsită de această însuşire.

Este de presupus că mitul s-a născut în perioada anistorică, înainte de apariţia scrisului, în care cu necesitate ar trebui să fie situate toate inundaţiile susceptibile să fie supuse analizei. Or, în acest caz, din lipsa faptelor conturate cu certitudine, a datelor şi circumstanţelor doveditoare, analiza devine imposibilă.

Iată, în acest sens, opinia demnă de crezare a lui J. G. Frazer, în cadrul ipotezei în discuţie, ipoteză pe care acesta o admite, dar care, la o analiză logică, cum rezultă din discuţia prezentă, nu rezistă: „Dacă este cazul să credem că multe din tradiţiile diluviene, care sunt răspîndite în lumea întreagă, sunt bazate pe reminiscenţe ale unor catastrofe care s-au produs în mod real, nu există raţiuni valabile pentru a susţine că vreuna din aceste tradiţii urcă dincolo de, cel mult,

cîteva mii de ani; de fiecare dată cînd se pare că se descriu vaste schimbări în configuraţia fizică a globului, schimbări situate în epoci mai mult sau mai puţin îndepărtate ale erelor geologice, descrierile respective nu vehiculează relatări contemporane (evenimentelor descrise, *n.a.*), ci exprimă speculaţii ale unor gînditori dintr-o epocă mult mai recentă. Comparat cu natura care-l înconjoară, *omul nu este decît o creatură de o zi, iar memoria sa visul unei nopţi*“ [122].

Chiar dacă inundaţiile generatoare de mit, prin absurd, s-ar fi produs în perioada istorică şi s-ar dispune de date exacte despre anvergura şi desfăşurarea lor, este greu de acceptat că s-ar putea identifica caracteristici de diferenţiere pertinente. Dar chiar dacă, *in extremis*, s-ar dispune de astfel de caracteristici, tot nu se vede cum s-ar diferenţia inundaţiile generatoare de mit de cele neinvestite cu o astfel de capacitate.

Din succinta analiză făcută mai sus rezultă că ipoteza generării mitului prin intermediul unei (unor) inundaţii locale conduce implacabil în incondiţionat, ceea ce dovedeşte că ipoteza nu este purtătoare de veridic, că nu este ratificată de logică.

d. Admiţînd, per demonstrationem, că, totuşi, tradiţia privitoare la potop ar proveni dintr-o inundaţie locală produsă într-o zonă locuită de o populaţie cu înclinaţie spre fabulaţie, spre înţelegere incompletă sau imperfectă a realităţii observate sau contemplate (v. cap. 1), presupunînd că ar exista o astfel de populaţie, prezenţa acestei tradiţii în alte zone ar presupune existenţa unui mecanism de transfer.

Pentru anumite zone acest transfer apare ca posibil şi, după cum s-a arătat (v. subcap. 4.6.), în anumite cazuri este şi dovedit. În schimb, pentru alte zone, cel puţin în perioadele în care s-au putut naşte miturile, posibilitatea de transfer este de exclus, pentru raţiunea că posibilitatea de circulaţie a oamenilor, ca elemente

vehiculante, în acest caz, este, cu totul, improbabilă dacă nu, direct, imposibilă.

Pentru raţiunile expuse în prezentul subcapitol, ipoteza cu privire la posibilitatea generării mitului din realităţi faptice, ale unor inundaţii locale, considerăm că nu are consistenţă şi, ca atare, nu poate constitui o explicaţie acceptabilă a mitului potopului.

6.2. Ipoteza modificării violente a condiţiilor climatice

Nu puţini sunt cei care, în încercarea de a găsi explicaţii pozitiviste pentru producerea potopului, au emis ipoteze care pot primi calificative diverse, de la „posibil" pînă la „fantezist". Pînă în prezent, nici una din aceste ipoteze nu beneficiază de o argumentare serioasă, acceptabilă, care să-i permită să constituie o explicaţie ştiinţifică, verificabilă, de natură să dovedească posibilitatea producerii potopului universal. Unele din aceste încercări nu au decît intenţia, recunoscută sau nu, de a proba că potopul biblic reprezintă o realitate, pentru a nu se ştirbi autoritatea Bibliei.

Într-o lucrare de dată recentă[123] se reiterează confuz, sacadat, cu vădite discontinuităţi, unele susţineri de acest gen, unora din acestea acordîndu-li-se credit încît, în final, să se conchidă: „conform cercetării ştiinţifice, potopul este un fenomen întru totul natural" (p. 77).

După opinia autorului, după citirea atentă a argumentelor expuse, o astfel de concluzie este, cu totul, exterioară argumentaţiei invocate.

Cu destulă uşurinţă, ni se pare, se recurge la formulări fără acoperire: „abia astăzi ne aflăm în măsură de a ne da seama că, în anumite condiţii, care au putut fi întrunite într-o anume epocă din viaţa planetei, a fost posibil un potop «pămîntesc», adică «general»" (pp. 41—42) sau „dacă se pare că putem da un răspuns afir-

mativ la întrebarea: a putut exista potopul?, în schimb se impune o a doua întrebare: potop sau potopuri? Şi de astă dată răspunsul este pozitiv: şi potop şi potopuri" (!?), p. 42.

Invocîndu-se faptul că în structura geologică a pămîntului s-au produs, cu sute de milioane de ani în urmă, mutaţii consistente, pentru care există argumente sau deducţii logice, pe care nu le contestă nimeni, se omite adevărul care sare în ochi: că toate fenomenele descrise nu pot avea, şi n-au nici o legătură cu potopul mitic, pentru că memoria oamenilor nu se poate întinde pe distanţe foarte mari de timp istoric, cu atît mai puţin în timpul anistoric, şi în nici un caz la perioade cu mult anterioare apariţiei omului (v. în acest sens şi opinia lui J. G. Frazer în subcap. 6.1. lit. c).

Iată, de exemplu, în cele ce urmează, de ce tip sunt aceste argumente menite să dovedească realitatea potopului.

Geologul austriac Otto Muck, pe baza unor indicii, considerate, de lumea ştiinţifică, ca discutabile, susţine că la 5 iunie 8498 î.e.n., orele 13, pămîntul ar fi suferit o catastrofă cosmică: ciocnirea cu un planetoid, care ar fi fost împins la coliziunea cu pămîntul datorită poziţiei reciproce dintre Venus şi pămînt. Muck susţine că a calculat că această ciocnire (nu se ştie de ce, *n.a.*) ar fi provocat nişte ploi violente, în timpul cărora ar fi căzut, numai asupra Europei şi Asiei septentrionale, în decurs de şase zile, peste 20 bilioane tone de apă şi 3 bilioane tone cenuşă, rezultate din erupţia simultană a vulcanilor planetei. Nivelul mediu anual al precipitaţiilor ar fi trebuit să fie de 30 m[124].

Această ipoteză fantezistă nu ar merita să fie discutată în legătură cu potopul pentru că, nici din întîmplare, cum se va vedea, nu conţine nici un adevăr. Dacă o facem, e pentru că din analiza acestei ipoteze se desprind concluzii care sunt valabile şi pentru celelalte

explicații „scientiste" ale diluviului, acestea nedeosebindu-se, principial, între ele.

a. Mai întîi, în limba română, termenul bilion nu are circulație, nefiind folosit în practică și neadmis de nomenclatura standardizată, oficială. De aceea, Dicționarul limbii române moderne îl socotește echivalent cu „miliard". Această echivalență este valabilă numai pentru SUA și pentru cîteva țări care folosesc nomenclatorul SUA. Pentru restul lumii și, mai ales, pentru Europa, un bilion este echivalent cu un milion de milioane, sau o mie de miliarde, Astfel că „20 bilioane" nu reprezintă o cantitate precizată.

b. Dacă se acceptă echivalența americană, înseamnă 20 000 000 000 t apă, ceea ce reprezintă nimica toată (a 230 000 000 parte — v. cap. 5) față de cantitatea rezultată ca necesară pentru un potop universal, de natura celor descrise de Biblie.

c. Un nivel mediu anual de 30 m precipitații reprezintă o medie zilnică de 8,2 cm, ceea ce nu înseamnă mult, dacă se ține seama că în timpul celor mai mari averse de ploaie, aportul maxim de apă, este drept, de scurtă durată, ajunge la 10 cm/h în țara noastră, în regiunea marilor lacuri debitul de aversă putînd ajunge și la 20 cm/h. Cu debitul „catastrofal" al lui Muck (30 m/an) nu se putea obține un potop universal, dacă se ține seama că altitudinile medii ale continentelor sunt: Eurasia, 800 m, Africa, 700 m, America, 650 m, Australia și Oceania, 400 m.

d. Din succinta discuție de mai sus rezultă că cifrele furnizate de Muck sunt de două ori neconcordante: neconcordante prin neacordul lor cu realitatea, neconcordante prin neacordul dintre ele.

Dar chiar dacă aceste cifre ar avea vreun impact cu realitatea, dacă, prin absurd, s-ar admite ca probabilă ciocnirea pămîntului cu un planetoid, de unde ar fi putut apare cele 20 bilioane tone apă și ce s-a întîmplat cu această apă după reintrarea lucrurilor în normal?

e. În realitate, explicația lui Muck este de factură mitică (v. cap. 1), ea reprezentînd o înțelegere defectuoasă a realității. În fig. 1 se prezintă[125] ilustrarea ipotezei lui Muck.

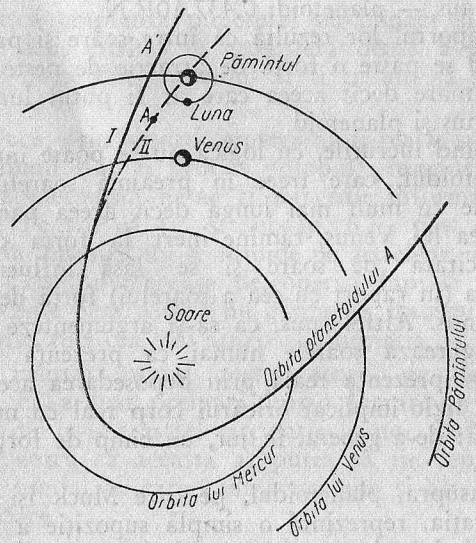

Fig. 1

Din figură se vede că Muck crede că, trecînd prin preajma planetei Venus, planetoidul A suferă atracția acesteia, își modifică traiectoria și se ciocnește cu pămîntul. Ipoteza este, însă, neverosimilă.

După cum se știe, Venus are un diametru comparabil cu al pămîntului, adică 12 200 km și o masă de aproximativ 470.10^{19} tone, în timp ce soarele are un diametru de circa 1 392 000 km și o masă de aproximativ 1993.10^{24} tone.

Calculînd atracţia dintre Soare, respectiv Venus, şi un planetoid prezumtiv cu un diametru de 2 000 km, respectiv o densitate de 3,33 t/m^3, ceea ce înseamnă o masă de 1,394.10^{19} t, s-au obţinut următoarele forţe de atracţie:

— Soare — planetoid: 1,85.10^{22} N
— Venus — planetoid: 0,437.10^{17} N

Din raportul lor rezultă că între soare şi presupusul planetoid se naşte o forţă de atracţie de peste 400 000 ori mai mare decît aceea care ar fi putut lua naştere între Venus şi planetoid.

Aşa stînd lucrurile, cu logica nu se poate înţelege de ce planetoidul, care trece în preajma soarelui, pe o traiectorie cu mult mai lungă decît aceea parcursă în apropierea lui Venus, rămîne inert la forţa de atracţie exercitată de soare şi se lasă influenţat de minuscula (în raport cu cea a soarelui) forţă de atracţie a lui Venus. Altfel spus, ca să-şi argumenteze ipoteza, Muck figurează soarele numai ca prezenţă virtuală, anulîndu-i prezenţa reală prin deposedarea acestuia de atributul fizic implicat oricărui corp real cu masă evidenţiabilă: de-a genera, în jur, un cîmp de forţe gravitaţionale.

Pe deasupra, planetoidul, pe care Muck îşi bazează demonstraţia, reprezintă o simplă supoziţie a acestuia, neexistînd dovezi pentru o astfel de prezenţă în realitate.

Dacă un astfel de corp ar fi existat într-adevăr, şi el s-ar fi deplasat cum presupune ipoteza în discuţie, fără îndoială, înainte de-a ajunge să fie influenţat de forţa de atracţie a lui Venus, planetoidul s-ar fi prăbuşit pe soare, ca urmare a forţei de atracţie exercitată de acesta.

Cu atît mai surprinzătoare apare ilustrarea ipotezei discutate, cu cît, se observă că, după ce parcurge în jurul soarelui un arc de cerc cu unghiul la centru de circa 90°, planetoidul se îndepărtează chiar de soare.

Or, nu se vede de unde ar fi putut primi planetoidul respectiv energia necesară pentru ca să fi putut ieşi din sfera de atracţie a soarelui.

Dacă o ciocnire ca cea presupusă de Muck ar fi avut loc, este aproape sigur că, în apă, şocul s-ar fi amortizat în bună măsură, iar pe sol nu s-ar putea să nu se regăsească amprenta punctului de impact şi urme din acesta, deşi, intrînd în atmosfera densă a pămîntului, o bună parte din planetoid ar fi trebuit să se dezagregheze.

f. Dacă, prin absurd, ipoteza ar fi reală, şi ca urmare a coliziunii s-ar fi produs potopul presupus de Muck, prin ce mecanism ne-ar fi parvenit informaţia despre acesta? Pentru că (v. şi subcap. 6.1., pct. c), se ştie, memoria omenirii nu se întinde pe astfel de intervale de timp. Există numeroase descoperiri faptice certe mult mai recente pentru care nu găsim, în transmiterile orale sau scrise, nici cea mai aluzivă informaţie.

S-a insistat asupra acestei teorii, pe de o parte, pentru că a fost preluată într-o lucrare în limba română, dîndu-i-se astfel circulaţie la noi, iar pe de altă parte pentru că aceasta ar putea să fie reprezentativă pentru modul în care sunt concepute şi alte teorii asemănătoare.

Ni se pare că acestea nu sunt purtătoare de aport exegetic real, deşi scopul lor este tocmai acela de a constitui explicaţii menite să determine logica şi bunul simţ comun să accepte existenţa potopului universal.

6.3. Simbolismul acvatic

Încă din cea mai depărtată antichitate s-au observat virtuţile apei ca esenţă a existenţei. La aproape toate popoarele, din momentul în care intră într-o existenţă

istorică, după apariția și utilizarea scrisului, se regăsesc, exprimate, astfel de concepții.

Thales din Milet (640?—546 î.e.n.) crede[126] că tot ce există își are obîrșia în apă, care este o substanță veșnică. Tot ce are existență se conturează din apă și, cînd dispare, se transformă din nou în apă, iar Pindar (521—441 î.e.n.) scrie (olimpica I, 1) că apa este elementul cel mai important.

În Cosmogonia sa, Berossos scrie[127]: „A fost un timp în care «Totul» era întuneric și apă"... „Peste toate aceste viețuitoare ar fi domnit o femeie cu numele Omoroca[128], care nume tradus în grecește înseamnă Talassa[129]... „Cînd încă «Totul» era în stare lichidă și cînd în el au luat naștere viețuitoarele".

Euripide (480—404 î.e.n.) în una din piesele asupra Ifigeniei scrie: „Marea spală petele și rănile lumii".

Aceeași idee se regăsește și în epopeea lui Ghilgameș, Tăbliția XI, versurile 240—242: „Să-și spele petele în apa curată ca zăpada, / Să lepede pieile, să le ducă marea departe, ca să poată / fi văzută finețea corpului său".

Nu a fost greu de observat, încă din cele mai vechi timpuri, că apa constituie factorul esențial al apariției și conservării vieții, la un anumit grad de deshidratare organismele vii încetînd să existe. Populațiile antice ancorate într-o religiozitate foarte pronunțată, obișnuite cu numeroase practici rituale, între care postul reprezenta un eveniment obișnuit, nu puteau evita constatarea că în timp ce organismul poate suporta un post „negru", cu excluderea totală a alimentației, un timp relativ îndelungat, pînă la 20—30 zile (despre Isus se susține chiar că n-a mîncat nimic timp de patruzeci de zile și patruzeci de nopți[130]), nu se poate renunța la apă mai mult de 2—3 zile fără ca organismul să fie serios afectat.

Apa, simbolizînd, concomitent, matricea în care se formează și abisul în care dispare viața, era de așteptat ca la cea mai mare parte a popoarelor vechi să apară, încă din vremi inexplorabile astăzi, o întreagă mitică acvatică, apei atribuindu-i-se virtuți anamorfozice, de conturare, de realizare a formelor și, în același timp, catamorfozice, de destrămare, de degradare a formelor.

Botezul, de exemplu, act care se realizează prin scufundare în apă, simbolizează, simultan, moartea ființei vechi și nașterea unei ființe noi, regenerarea ființei, ca intenționalitate implicată ritualului botezului. Imersiunea reprezintă destrămarea formei ființei vechi (catamorfoza), iar emersiunea înseamnă restituirea ființei într-o formă nouă, ilustrînd acțiunea de îmbogățire a pămîntului propriu-zis (a materiei generatoare de viață) cu prima formă vie plămădită în apă (anamorfoză).

Acțiunea purificatoare a apei era acceptată și practicată la toate popoarele antice de la care ne-au parvenit informații referitoare la această temă.

La romani, se practicau, din timpuri imemoriale, ritualuri de purificare prin stropirea cu apă. Un astfel de ritual se practica, la 21 aprilie, în cadrul sărbătorii Parilia, după cum scrie Ovidiu în Faste.

În Manava-Dharma-Sastra, cartea a cincea, intitulată „Reguli de abstinență și de purificare", pentru zeci de feluri de întinări sau abateri de la reglementările rituale se prescrie purificarea prin îmbăiere, prin spălare cu apă.

De sărbătoarea romană Parilia se leagă unele practici, atașate, la popoarele creștine, sărbătorii Sf. Gheorghe (23 aprilie, în loc de 21 aprilie, dată la care se celebra Parilia): purificarea oamenilor prin scăldatul într-o apă curgătoare înainte de răsăritul soarelui sau spălatul cu rouă.

La numeroase popoare se practică, cu vechiul destin purificator, scăldatul ritual, cu ocazia evenimentelor

determinante pentru existența individuală: la naștere, la botez, la căsătorie și la moarte.

Toate acestea arată că se conferă apei virtuți purificatoare, că s-a observat că este elementul cel mai la îndemînă, din natură, pentru a spăla, a îndepărta, la propriu și la figurat, murdăria, atît cea fizică cît și pe cea simbolică, referitoare la spirit. Oamenii își spală diferite părți ale trupului, la sculare și la culcare, cînd se așază la masă, iar după masă își spală gura, obicei ritual practicat de cîteva milenii la vechile populații ale spațiului carpato-danubian și, cel puțin, și la hinduși.

Iată trei exemple:

a. (ucenicul) „după ce a obținut astfel hrană în cantitate suficientă și după ce a arătat-o învățătorului (Guru) său fără șiretenie, după ce *s-a purificat spălîndu-și gura*, să-și ia masa cu fața întoarsă spre răsărit[131]".

b. „Cel născut de două ori (ucenicul), după ce și-a făcut abluția (spălare rituală) sa, trebuie să ia masa într-o stare de perfectă reculegere; odată masa terminată, el trebuie *să-și spele gura* într-un fel convenabil și să-și stropească cu apă cele șase părți deschise (scobite) ale capului, ochii, urechile, și nările sale[132]".

c. (ucenicul) „să se ferească... să mănînce ceva în intervalul dintre cele două mese ale sale, de dimineață și de seară, de a lua o prea mare cantitate de alimente și de-a merge oriunde după masă *fără să-și fi spălat mai întîi gura*[133]".

Pilat, cînd a văzut că nu-l poate cruța pe Isus, deși i se părea nevinovat „a luat apă, și-a spălat mîinile înaintea norodului, și a zis: «Eu sunt nevinovat de sîngele neprihănitului acestuia. Treaba voastră![134]»".

Și tot Biblia scrie că pînă „nu se va naște cineva din apă și din Duh nu va putea intra în împărăția lui Dumnezeu"[135].

Ne oprim aici cu exemplificările, nu fără a nota că spălarea rituală a fost, cum am mai spus, și este practicată pe toate meridianele pămîntului.

Această răspîndire a purificării reale sau simbolice prin intermediul apei emerge dintr-un simbolism acvatic[136], care se găsește răspîndit în toate mitologiile antice, din care am notat cîteva exemple mai înainte și care reprezintă fundamentul ritualului botezului.

Numărul celor care au constatat, au analizat și au discutat echivalența dintre potop și botez, ca forme de manifestare ale purificării simbolice prin imersiune în apă este imens. Textele și comentariile pertinente la această idee acopăr multe mii de pagini în care se regăsesc nenumărate exemple de practici rituale de genul celor citate mai sus, în care apa constituie agentul purificator.

În esență, toate aceste expuneri și comentarii sunt reductibile la constatarea calităților purificatoare și regeneratoare ale apei, pe care le-am enunțat mai înainte, și pe care le-am putea rezuma în următoarea formulare aparținîndu-i lui M. Eliade: „în apă totul se «dizolvă», orice «formă» este dezintegrată, orice «istorie» este abolită; nimic din ceea ce a existat înainte nu subzistă după o imersiune în apă, nici un «semn», nici un eveniment. Imersiunea echivalează, pe plan uman, morții, și pe plan cosmic, catastrofei (potopul) care dizolvă periodic lumea în oceanul primordial. Dezintegrînd orice formă și abolind orice istorie, apele posedă această virtute de purificare, de regenerare și de renaștere; pentru că tot ce este imersionat în ea, «moare», și, ieșind din apă este asemenea unui copil fără păcate și fără «istorie», capabil să primească o nouă revelație și să înceapă o nouă viață proprie[137]".

Ca atare, se poate spune că echivalența potop-botez reprezintă exprimarea aceleiași alegorii, la scări diferite, la scara speciei, pentru potop, la scara insului,

pentru botez. Sau, cu alte cuvinte, potopul reprezintă botezul speciei (umane), iar botezul, potopul individului, evident în sens metaforic.

Prin supraviețuitorii potopului, specia renaște purificată, aceștia devenind strămoși mitici ai speciei regenerate, imaculată prin distrugerea de către apele potopului a formelor (inșilor) impure.

Este rațiunea pentru care, în toate formele mitului cu substrat religios, condiția salvării celor destinați refacerii speciei este considerarea lor fără pată, sfințenia constituind, în acest caz, criteriul de selecție.

Din analiza semnificațiilor date, atît în mitologiile și religiile precreștine cît și în creștinism, celor două reprezentări pertinente la tema noastră, ale simbolicii acvatice, rezultă că atît în sfera individului cît și în aceea a speciei, cufundarea în apă are sensul moral al unei morți simbolice, nu reale, a unei coborîri temporare în amorfism (catamorfoză), după care, ieșirea din apă semnifică revenirea la momentul morfologic anterior, prin regenerarea formei (anamorfoză).

Diferențierea între cele două stadii o constituie, metaforic, gradul de puritate.

6.4. Concluzii

1. După ce, în urma unei prime analize, s-a putut conchide (v. subcap. 5.2., § g) că relatările despre potop sunt de natură mitologică, am încercat, cum ne-am propus (v. cap. 1, § ult.), să desprindem dacă la baza legendei se găsește sau nu un fapt real.

Din cercetarea intreprinsă în cuprinsul cap. 6, a rezultat că nu se poate identifica un fapt real, o inundație locală de proporții catastrofale, care să constituie, cu certitudine, punctul de plecare al dezvoltării construcției mitice, că, oricum s-ar conduce demersul logic,

se ajunge inevitabil în incondiționat, zonă în care nici o afirmație nu mai poate fi analizată, susținută, probată.

În Europa, în general la popoarele indo-europene, mitul potopului lipsește, găsindu-se, însă, alte mituri cu destin purificator. În virtutea concluziei care s-a impus, privind natura simbolică a mitului (v. subcap. 6.3.), s-ar putea ca prezența acestora să constituie explicația lipsei de interes, la aceste popoare, față de mitul potopului, acesta fiind compensat și, poate, înlocuit, funcțional, de celelalte mituri în care apa figurează ca element purificator.

2. Din analizele efectuate s-a desprins **concluzia** (v. subcap. 5.2., § g) că **un potop universal, de factura** celui menționat în Biblie, **nu este, nu a fost și nu va fi posibil,** în primul rînd datorită condițiilor fizice de pe planeta noastră, a inexistenței cantității de apă necesară producerii unui asemenea cataclism. Și din acest fapt rezultă că relatările despre potop, neavînd suport real, aparțin domeniului legendelor.

3. Așa cum s-a arătat în subcap. 4.2., **legenda biblică** despre potop **nu este unitară** ci provine din cel puțin două texte anterioare, aparținînd unor scribi diferiți, care au scris, independent unul de celălalt, la distanță de secole, unul în regatul de nord, al lui Israel, celălalt în regatul lui Iuda.

În textul redactat în regatul lui Israel se regăsesc părți din scrieri mai vechi, printre care „Cartea lui Iaschar" sau „Cartea războaielor lui Iahve", un corpus de vechi cîntece eroice, și o „Carte a legendelor". Pînă la un punct, legenda scrisă în regatul lui Israel urmărește Cartea legendelor: „oamenii sînt răi și, ca atare, Dumnezeu ia hotărîrea de a-i distruge..." După acest episod, cele două scrieri nu se mai aseamănă: în Cartea legendelor Noe figurează ca descoperitor al viței de vie și al vinului, dar nu există nici o mențiune privi-

toare la potop, adaos care aparține autorului acestei relatări. În această legendă (v. § 4.2.2., cap. 8, versetele 20—22), nu se face nici o aluzie privind continuarea vieții lui Noe cu familia sa, relatare care figurează numai în legenda întocmită în regatul lui Iuda.

4. Din compararea textelor asiro-babiloniene cu cele ebraice (v. subcap. 4.6) este constată că între acestea există identități și similitudini ideatice și suprapuneri de detalii care justifică convingerea că textele asiro-babiloniene (v. și § 4.1.2) reprezintă sursa din care s-au dezvoltat legendele biblice, acestea din urmă fiind cu multe secole posterioare textelor (scrise pe tăblițe de argilă) care ne-au parvenit din Mesopotamia.

NOTE

[1] RENAN, Ernest, *Les origines de la Bible.* În: Revue de deux mondes, LVI année, tome LXXIV, numéro de 1 Mars 1886, pp. 5—27 și numéro de 15 Mars 1886, pp. 241—266.

[2] Precizare necesară deoarece există și alte „Sfinte Scripturi", cea vedică, de exemplu, mult mai veche decît cea creștină.

[3] BAUER, Georg, *Hebräische Mythologie des alten und neuen Testaments mit Parallelen aus der Mythologie anderer Völker vornehmlich der Griechen und Römer,* Leipzig, 1802, vol. I X+314 p., vol. II 320 p. (v. vol. I, pp. 69 și 205—218 și vol. II, p. 287).

[4] LOPUHIN, A. P., *Istoria biblică. Vechiul Testament,* vol. I, București. 1944, 584 p.

[5] Cf. CHASSANG, A., *Dictionnaire Grec-Français,* 1896, p. 618.

[6] *Op. cit.,* p. 14.

[7] SADOVEANU, Mihail, *Creanga de aur,* Roman, Ed. Cartea Românească, București. 1933, 244 p. (v. pp. 26—27).

[8] BAYET, Albert, *Istoria Franței,* Ed. Forum, f. a. (Traducere din limba franceză), București.

[9] ZANNE A. Iuliu, *Proverbele Românilor,* Ed. Socec, București, 1895, vol. I, pp. 70—71.

[10] TEODORESCU-KIRILEANU, S., *Proverbe agricole,* Ed. Cultura Națională, București, 1923, p. 33.

[11] ODOBESCU, Al., *Istoria Arheologiei*, Ed. Științifică, București, 1961, p. 343.

[12] MARGHITAN, Liviu, *Banatul în lumina arheologiei*, Ed. Facla, Timișoara, 1979, p. 185.

[13] FOUGERES, Gustave și alții, *Les Premières civilisations*, Librairie Félix Alcan, Paris, 1926.

[14] CANDREA, I. A., ADAMESCU, Gh., *Dicționar enciclopedic ilustrat*, Cartea Românească, București, 1931, p. 1088.

[15] MARTIALIS, *Epigrame*, VIII, 77: „Liber în aeterna vivere digne rosa".

[16] Almus, a, um, = care dă viață, sfînt, vrednic de cinstire; lui Venus i-ar corespunde azi Sfînta Paraschiva.

[17] ELIADE, Mircea, *Histoire des croyance et des idées religieuses*, Payot, Paris, 1978, vol. II, cap. XX „La religion romane", § 164. Le culte privé: Pénates Lares. Mânes (p. 117).

[18] EMINESCU M., *Umbra lui Istrate Dabija-Voievod*, strofa 12.

[19] POPA LISSEANU-G. *Romanica*, Tipogr. I. C. Văcărescu, București. 1926. 264 p.

[20] BOETHIUS, *De consolatione philosophiae*, Casa Școalelor, București, 1943 (Traducere din limba latină de David Popescu).

[21] FRAZER, James George, *Le folklore dans l'Ancien Testament*, Librairie orientaliste Paul Genthner, Paris, 1924, 448 p. (Traducere din limba engleză), v. pp. 115—118.

[22] KERNBACH, Victor, *Miturile esențiale*, E. S. E., 1978, 396 p. (v. p. 8).

[23] EUSEBII, *Chronicorum Liber prior*, Ed. Schöne, 1875.

[24] MÜLLER, C. *Fragmenta Historicorum Graecorum*, 1878, II, 496 (cf. J. G. Frazer, *Op. cit.*, nota 155).

[25] VOLTAIRE, *La Bible enfin expliquée...* În: Oeuvres complètes, tome VI, Alexandre Houssiaux, Paris, 1853 (v. p. 541).

[26] BEROSSOS scrie în timpul lui Alexandru Macedon, și

sub imperiul acestuia, care supusese și Babilonul, astfel că este justificată folosirea calendarului macedonean.

[27] Vechi oraș babilonian unde au fost găsite, în vremurile noastre, îngropate în pămînt, mii de tăbliță de lut conținînd diverse tranzacții.

[28] Veche unitate de lungime egală cu distanța dintre cot și extremitatea degetului mijlociu, echivalînd, în medie cu circa 45—50 cm. În textul armean al lui Eusebiu se indică o lungime a corăbiei de 15 furlongi (1 furlong = 0,201 km), adică circa 3 km. Nici un port de azi n-ar putea primi un astfel de vas (cf. Frazer, *op. cit.* nota 158).

[29] În 1876, lordul Bryce, făcînd o excursie pe muntele Ararat, descoperi, pe o pantă aridă și stîncoasă, la o altitudine de peste 4 500 m., un buștean izolat pe care s-a amuzat să-l cosidere ca fiind o epavă din șarpanta arcei lui Noe. v. Bryce, *Transcaucasia and Ararat* (1896), p. 280, cf. J. G. Frazer, *op. cit.*, nota 159.

[30] KRAMER, S.N., *Istoria începe la Sumer*, Ed. Științifică, București, 1962 (Traducere din limba engleză), v. p. 208.

[31] LENORMANT, François, *Les origines de l'histoire d'après la Bible et les traditions des peuples orientaux*, Maisonneuve & Cie, Paris, 1880, vol. I.

[32] Un zeu nu putea sta de vorbă direct cu un muritor. De aceea, zeul EA se adresează colibei, zidului, de partea cealaltă stînd și ascultînd, prevenit, Utnapiștim (v. și Nota 68).

[33] Abisul, apele primordiale. Descrierea detaliată a felului cum erau acoperite aceste ape se găsește în epopeea creației.

[34] Circa 3 600m^2.

[35] NEGOIȚĂ, A., *Gîndirea asiro-babiloniană în texte*, Ed. Științifică, București, 1975, p. 167, cf. Scott și Landsberger.

[36] V. ref. 35, p. 167. Cf. A. Heidel, rezultă că vasul lui Utnapiștim era de formă cubică.

[37] Probabil, ca să înfunde cu ei eventualele orificii care ar fi putut să apară.

[38] Măsură necunoscută, probabil că 1 sar $\approx$ 180 hl (cf. ref. 35).

[39] Adad sau Ramman. zeul furtunii, fulgerului și tunetului.

[40] Nume de vînturi puternice.

[41] Zeul împărăției subpămîntene (infernului).

[42] Zeu al războiului avea în grijă izvoarele și lucrările de irigație.

[43] Zeități din împărăția subpămînteană.

[44] Care locuia în partea cea mai de sus a cerului.

[45] La exteriorul cerului celui mai de sus.

[46] Fiica lui Anu, la început zeița fecundității, născătoare de zei etc.

[47] Vîrfuri de munți.

[48] Adică a scos din corabie toate viețuitoarele și le-a lăsat să se ducă unde au voit.

[49] Este vorba de Ișar.

[50] În text Dibbarra (Irra), zeul epidemiilor.

[51] Apelativ însemnînd „cel prea înțelept" „cel prevăzător", acordat lui Utnapiștim, dar și altor eroi.

[52] Spusele lui Ea.

[53] Tăbliță XI (a epopeii lui Ghilgameș) descoperită de G. Smith, transcrisă cu litere latine cu traducere interliniară în franceză, în: Fr. LENORMANT, *Les origines de l'histoire d'après la Bible et les traditions des peuples orientaux* Maisonneuve & Cie, Paris, vol. I, Appendice V.

[54] Traducerea cursivă a textului Tăbliței XI, în: Fr LENORMANT, *op. cit.* pp. 393—403.

[55] FRAZER J., op. cit., pp. 46—49.

[56] NEGOIȚĂ, A., *op. cit.*, pp. 166—173.

[57] V. Nota 51. Unii savanți, printre care Schrader, Zimmern, Dhorme și Ungnad, apropie epitetul de Atrahasis, sub forma sa intervertită Hasis-Atra, de Xisuthros, v. § 4.1.1.

Pentru titlurile operelor respective v. J. G. Frazer, *op. cit.*, nota 195.

[58] Cf. J. G. FRAZER, *op. cit.*, p. 49.

[59] Colofoniu (din gr. kolophônia = rășină din Colofon, oraș din Asia mică), rășină galbenă, solidă; reziduu la distilarea terebentinei.

[60] Reprezintă a unsprezecea lună în calendarul Asirobabilonian, v. și Lenormant, *op. cit*, vol, I., p. 598, primul, al doilea și al patrulea tabel.

[61] Ammizaduga sau Ammizadugga, al zecelea rege din prima dinastie babiloniană, a domnit în jurul anilor 2100 î.e.n. (Zimmern) sau puțin după anul 2000 î.e.n. (Ungnad). Mayer îi fixează domnia între 1812 și 1792 î.e.n. Ca urmare, Rogers și Jastrow îl plasează în jur de 1800 î.e.n. Ultimele calcule. bazate pe importante date astronomice, datorite lui King, stabilesc urcarea pe tron a lui A. în anul 1977 î.e.n. (cf. Frazer, *lucr. cit.*, nota 198).

[62] Alți specialiști, printre care Ungnad și Gressmann, Rogers, Jastrow, sunt de părere că această tăbliță este posterioară anului 2100 î.e.n. (cf. Frazer, *op. cit.*, nota 199).

[63] KRAMER, S. N., *op. cit.*, p. 208.

[64] KRAMER, S. N., *op. cit.*, p.250

[65] Alți autori (printre care King [cf. Frazer, *lucr., cit.*, pp. 50—51 și nota 203]) citesc Ziudsuddu.

[66] Corespunzător zeului semit (baabilonian) Ea. Anu, părintele zeilor și zeul cerului, Enlil, zeul pămîntului și al văzduhului, și Enki. zeul apelor mari și al înțelepciunii, constituiau treimea cea mai înaltă a panteonului vechilor sumerieni.

[67] Zeu preluat cu același nume în panteonul babilonian.

[68] v. Corespondența cu versurile 21—22 de pe tăblița XI a Epopeii lui Ghilgameș și Nota 32.

[69] (1).....(7) numărul zilei, conform cronologiei biblice.

[70] ASTRUK, J., *Conjectures sur les mémoires originaux dont il paraît que Moyses est servi*, Bruxelles, 1753.

[71] Se pare că pentru prima dată culegerea cu litere diferite a textelor repetate sau întreţesute din Geneza a fost făcută de Fr. Lenormant, *op. cit.*, pp. 1—49.

[72] Sub această denumire este cunoscută traducerea în limba greacă a pentateuculuí, făcută la Alexandria, în Egipt, probabil în sec. II î.e.n., celelalte cărţi ale Vechiului Testament fiind traduse mult mai tîrziu. O legendă tîrzie pretinde că traducerea pentateuculuí s-ar fi datorit lui Ptolemeu II Philadelful (258—246 î.e.n.) şi, în acest scop, ar fi ales 72 de înţelepţi, cîte şase de fiecare trib al lui Israel, care ar fi fost însărcinaţi să facă acestă traducere. Acestei tradiţii i se datoreşte numele de versiunea celor şaptezeci şi doi sau, prin prescurtare, septanta (a celor şaptezeci).

[73] ASTRUK, J. *op cit.*, pp. 10—13 (cf. A. P. Lopuhin, *lucr. cit.*, p. 33).

[74] Adică, autorul nu se socoteşte îndreptăţit să folosească numele Iahve în relatarea unor episoade situate, cronologic, anterior întîlnirii lui Dumnezeu cu Moise, pe muntele Sinai, cînd Dumnezeu îşi declină acest nume.

[75] Pentru aceste reguli v. E. Renan, *op. cit.* pp. 260—261 unde se dau şi numeroase alte exemple după care se poate identifica prezenţa a cel puţin două manuscrise în mîna ultimului alcătuitor al pentateuculuí.

[76] Textul cules cu litere drepte reprezintă versiunea iahvistă, cel cu litere cursive pe cea elohistă.

[77] A se observa, în acest pasaj, folosirea exclusivă a apelativului *Domnul* corespunzător ebraicului Iahve (Adonai).

[78] Aproximativ, 135—150 m, 22—25 m şi 14—15 m.

[79] A se observa, în acest pasaj, folosirea exclusivă a apelativului *Dumnezeu,* corespunzător ebraicului Elohim.

[80] Înainte de acest verset, evident, relatarea iehovistă conţinea instrucţiunile date de Dumnezeu lui Noe, privitor la construcţia corăbiei pe care, dat fiind că le reprodusese după relatarea elohistă cu care erau, practic, identice, ultimul compilator le-a înlăturat.

[81] Textele dintre parantezele drepte lipsesc din traducerea română şi din Vulgata, pentru că aici textul ebraic este mutilat. Reproducerea lor este făcută după Septanta, cf. Lenormant, *op. cit.*, p. 21, nota 2.

[82] Textul din paranteze drepte lipseşte în ebraică şi a fost restabilit după Septanta (cf. Lenormant, *op. cit. p. 22,* nota 1.).

[83] Folosirea apelativului Elohim (în ebraică), pentru care în traducerea română s-a folosit *Dumnezeu,* are caracter de excepţie, textul aparţinînd, evident, versiunii iahviste.

[84] Aici trebuie să se găsească şi este aproape sigur că în versiunea primară a figurat, în acest loc, menţiunea *Domnul (Iahveh) a închis uşa după el,* care este plasată, curios, la finele versetului 16.

[85] v. nota 84

[86] Este în afară de îndoială că aici este vorba de o lacună. Orientîndu-ne după formula de început a versetelor 10 şi 12 pare că lipseşte „Noe a aşteptat şapte zile şi“...

[87] Acest comparativ sugerează lacuna menţionată în nota precedentă.

[88] v. Levitivul cap. 11.

[89] Unii autori (v. Frazer *op cit.*, pp. 55—56) cred că la epoca în care se încredinţează scrisului această relatare, evreii foloseau luna lunară (egală cu 29,5 zile), în acest fel stabilind durata potopului elohist la 364 zile, opinie care, după părerea autorului, în virtutea menţiunii din cap. 7/24 coroborată cu aceea din cap. 8/4, nu se poate susţine.

[90] *op. cit.*, p. 12.

[91] *Op. cit.*, p. 19.

[92] Geneza 11/1—7.

[93] FRAZER., J. G., *op. cit.*, p. 69.

[94] MANAVA-Dharma-Sastra, *Lois de Manou,* traduit du sanscrit par A. Loiseleur-Deslongchamps, Librairie Garnier Frères, Paris, f.a., p. 13—14.

[95] Relatarea figurează în capitolul XI.

[96] Legenda este inserată și în Metamorfozele lui Ovidiu; v. de exemplu, ediția ESPLA, București, 1957, versurile 263—312 (Potopul), 313—366 (Deucalion și Pyrrha) și 367—415 (Repopularea pămîntului), sau traducerea, din 1808, a lui Scarlat Tîmpeanu, Ed. Cartea românească, București, 1975 pp. 71—93.

[97] Pausanias și Strabon menționează că și în sec. II e.n. se arăta vizitatorilor Atenei, pe lîngă mormîntul lui Deucalion, în incinta „Pămîntului Olimpic", o gaură cu diametrul de un cot, prin care atenienii spuneau că s-au scurs apele potopului. În fecare an se aruncau acolo prăjituri din făină de grîu și miere, destinate sufletelor celor morți în timpul potopului.

[98] Cf. J. G. Frazer, *op. cit.*, p. 62.

[99] Fondator al Tebei, în Beoția, cel mai vechi dintre orașele grecești, care, după Varro (Marcus Terentius), ar fi fost zidit înaintea primului potop. Tot Varro (119—27 î.e.n.) relatează în De Re Rustica (37 î.e.n.), împrejurări din care rezultă că primul potop s-ar fi produs cu cel puțin 108 ani înaintea potopului lui Deucalion adică în jurul anilor 2 160 î.e.n.

[100] *Op. cit.*, vol. I, col. 71.

[101] Asupra acestei opinii, savantul englez J. G. Frazer (*op. cit.*, p. 63) scrie: „Se pare că primii creștini ar fi făcut o chestiune de onoare din a fixa potopului menționat în textele religioase o vechime mult mai mare decît a oricărui potop descris în cărțile profane". Iulius Africanul îl aduce pe Ogyges din timpul lui Noe în cel al lui Moise, iar episcopul Isidor din Sevilla (s. VII e.n.) pune potopul lui Noe pe primul loc, plasîndu-le pe cele ale lui Ogyges și Deucalion pe locurile doi și, respectiv, trei. După el, Ogyges ar fi fost contemporan cu patriarhul Iacob în timp ce Deucalion ar fi trăit în timpul lui Moise.

[102] Cum se arată în subcap. 6.1, § c, aceste opinii, aparținînd lui J. G. Frazer, însușite și de alți autori, nu se susțin din punct de vedere logic.

[103] Dimensiunile cărăbiei diferă, cifric, atît între diversele relatări sumero-babiloniene cît și între acestea și tradiția ebraică. Este de remarcat că nimic nu se uită mai ușor ca cifrele acestea fiind cele mai repede alterate în două ediții succesive ale aceleiași legende.

[104] În Canaan nu exista nici un fel de producție de bitum. În schimb, în diferite documente sumeriene se menționează, cu circa 2 400 ani î.e.n., obținereaa unor cantități de bitum și fracții grele din țiței echivalînd cu circa 110 000 kg. În alte documente, din jurul anului 2 000 î.e.n., se menționează producerea unor cantități de bitum variind între 840 și 7 200 kg, existînd chiar și o mențiune de 56 000 kg ceea ce, pentru acele timpuri, reprezintă cantități importante.
Herodot însuși (Cartea I/179) menționează bitumul ca produs specific mesopotamian. Chiar cuvîntul grec naphta provine probabil dintr-un vechi cuvînt babilonian naptu = a arde cu flacără vie ceea ce convine pentru țiței, care conține fracții cu punct de inflamare coborît.

[105] Episodul se desfășoară similar în cele două grupe de povestiri.

[106] *Op. cit.*, pp. 406—407.

[107] La prima din aceste păreri subscrise și E. Renan (v. citatul în cap. 1), și Lenormant, *op. cit.*, p. 387; v. și Frazer, *op. cit.*, p. 58.

[108] *Op. cit.*, pp. 193—194.

[109] *Op. cit.*, pp. 126—127.

[110] *Op. cit.*, p. 252.

[111] *Op. cit.*, p. 266.

[112] *Dictionnaire philosophique*, Librairie de Lecointe, Paris 1832. vol. VI, p. 12.

[113] v. DÄNIKEN, E., *Erinnerungen an die Zukunft*, Econ-Verlag, Düsseldorf-Wien, 1969, p. 63.

[114] v. și Săptămîna Culturală a Capitalei din 20 august 1976 etc.

[115] 2 Timotei 3/16.

[116] Toate datele de referință cf. *Atlas geografic general*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1974, pp. 150 — 156.

[117] Exodul 20/5,6 și Deuteronomul 5/9,10.

[118] Geneza 5/24.

[119] *Op. cit.*, p. 124.

[120] Woolley, L., *Les Sumériens*, Payot, 1930, pp. 43 ș. u. și p. 186.

[121] KOSIDOVSKI, Zenon, *Povestiri biblice*, Ed. Științifică, București, 1970, p. 41 (Traducere din limba polonă).

[122] *Op. cit.*, p. 124.

[123] TODERICIU, D., *Potopul lui Noe*, Ed. Științifică, București, 1966, pp. 41—77.

[124] Cf. Todericiu, *lucr. cit.*, p. 55.

[125] *Idem*, p. 56.

[126] ARISTOTEL, *Metafizica*, I, 3, 983 b, Ed. Academiei, 1965, p.59.

[127] Cf. NEGOIȚĂ, A., *op cit.*, pp. 52—53.

[128] În babiloniană Tamtu.

[129] Talassa = mare, ocean (v. și rom. talaz).

[130] Matei 4/2 și Luca 4/2.

[131] MANAVA—Dharma—Sastra cartea II, art. 51.

[132] *Idem*, art. 53.

[133] *Idem*, art. 56.

[134] Matei 27/24.

[135] Ioan 3/5.

[136] Pentru alte variante de manifestare ale simbolismului acvatic v. ELIADE, Mircea, *Images et Symboles*, Editions Gallimard, Paris, 1972, cap. IV și V și *Traité d'histoire des religions*, Payot, Paris, 1974 (ed. II), cap. V, pp. 165—187.

[137] *Traité d'histoire des religions*, Payot, Paris, 1974, p. 170.

Tablă de materii

I. GENERALITĂȚI

1. Mituri și istoricitatea lor 5

2. Transferul de mituri, mituri păgîne—mituri creștine 8

3. Contradicția dintre miracol și ordinea fizică . 16

II. RELATĂRI DESPRE POTOP ÎN SCRIERILE DIFERITELOR POPOARE ȘI ÎN RELIGIILE LOR

4. Legende despre potop 18

4.1. La sumerieni și babilonieni 19

4.1.1. Relatarea lui Berossos 20

4.1.2. Relatarea cuprinsă în epopeea lui Ghilgameș . 22

4.1.3. Altă versiune babiloniană 28

4.1.4. Relatarea de pe tăblița descoperită la Sippar . 29

4.1.5. Relatarea de pe tăblița descoperită la Nippur . 29

4.1.6. Relatarea sumeriană descoperită la Nippur . 30

4.2. La evrei (relatarea potopului în Biblie) . . 32

4.2.1. Puțină istorie 32

4.2.2. Legendele combinate ale potopului în Biblie . 36

4.2.3. Cîteva comentarii asupra relatării potopului biblic 45

4.3. Potopul la popoarele vedice și la popoarele indice 53

4.4. Relatarea potopului în Coran 55

4.5. Relatarea potopului în Grecia antică 57

4.5.1. Legenda lui Deucalion și Pyrrha 57

4.5.2. Versiunea „modernă" a legendei potopului . 59

4.5.3. Alte relatări ale potopului în tradiția greacă . 61

4.6. Privire comparativă asupra relatărilor despre potop (v. subcap. 4.1. — 4.5.) 61

4.6.1. Elemente autonome și influențe 64
4.6.2. Relatările babiloniene și cele ebraice (biblice) . 64
4.6.3. Cu privire la caracterul conținutului 69
4.6.4. Procedee artistice și stilistice 71
III. DESPRE IMPOSIBILITATEA FIZICĂ A ORICĂRUI POTOP
5. Nu este posibil un potop universal 73
5.1. Cîteva opinii referitoare la potop 73
5.2. Cu privire la imposibilitatea naturală a oricărui potop universal 74
5.3. Argumente de natură logică privind imposibilitatea existenței, cu funcție de salvare a unor supraviețuitori ai unui potop, a arcei lui Noe . 80
5.4. Contradicții și inadvertențe în relatările biblice despre potop 83
IV. EXEGEZA MITULUI 87
6. Analiza principalelor ipoteze. Concluzii
6.1. Temeiul unor inundații catastrofale locale . . 87
6.2 Ipoteza modificării violente a condițiilor climatice 94
6.3. Simbolismul acvatic 99
6.4. Concluzii 104
Note 107

Redactor: DOINA ELENA CIOACĂ
Tehnoredactor MARILENA DAMASCHINOPOL

Coli de tipar: 3,750
Bun de tipar: 22.02.1982

Întreprinderea poligrafică Sibiu
Șos. Alba Iulia. nr. 40
Comanda nr. 69
Republica Socialistă România

„Oricum ar fi definit, și fie că are ca punct de plecare un fapt real, exagerat și modificat prin transmitere orală, în sistem „telefon fără fir", fie că nu există un fapt real ca temei, punctul de pornire constituindu-l o relatare imaginară, o poveste inventată, conștient sau nu, mitul rămîne o formă de prezentare a realității, de explicare a acesteia. Ca atare, pentru lămurirea împrejurărilor în care a luat naștere se pune chestiunea înlăturării balastului deformant pentru a încerca distilarea, din această masă, a reziduului de adevăr, care constituie elementul incipient, punctul de plecare. Este ceea ce ne propunem să întreprindem, în cele ce urmează, cu unul din miturile cele mai răspîndite ale umanității".

Editura științifică și enciclopedică Lei 4,25